

Masterscriptie Taal en Ontwikkeling 2004-2005

Met of zonder parachute?

**Een onderzoek naar de effecten van consolideren op het onthouden
van woorden in het basisonderwijs**

Met of zonder parachute?

**Een onderzoek naar de effecten van consolideren op het onthouden
van woorden in het basisonderwijs**

Maartje de Groot

Maartje de Groot, 0114286
Gordelweg 170 B2
3038 GE Rotterdam
tel: 06-50824868
m.a.s.degroot@students.uu.nl

Nederlandse taal en cultuur
Taal en Ontwikkeling
Masterscriptie
Mw. dr. J.M. Nortier
Augustus 2005

Inhoud

0. Woord vooraf	5
1. Inleiding	6
2. Theoretisch kader	7
2.1 Inleiding.....	7
2.2 Eerste taalverwerving	7
2.3 Tweede taalverwerving	9
2.4 Woordenschatverwerving.....	11
2.5 Met woorden in de weer.....	14
2.6 Samenvattend	19
3. Onderzoeksvragen en hypothesen.....	20
3.1 Onderzoeksvragen.....	20
3.2 Hypothesen.....	20
4. Methode van onderzoek	22
4.1 Inleiding.....	22
4.2 Methode.....	22
5. Resultaten.....	29
5.1 Agnesschool	29
5.2 Woordenschattoets Agnesschool.....	35
5.3 El Amien.....	37
5.4 Woordenschattoets El Amien.....	43
5.5 Samenvattend	45
6. Interpretatie van de resultaten	47
6.1 Interpretatie	47
6.2 Hypothesen.....	51
6.3 Beantwoording onderzoeksvraag	53
7. Conclusie.....	55
7.1 Inleiding.....	55
7.2 Samenvattend	55
7.3 Terugblik	55
7.4 Toekomstverwachtingen	56

8. Geraadpleegde literatuur	57
9. Bijlagen	59
<i>Bijlage 1: Leerkrachtcompetenties woordenschatonderwijs</i>	60
<i>Bijlage 2: Lessen Agnesschool</i>	62
<i>Bijlage 3: Toetsresultaten Agnesschool</i>	81
<i>Bijlage 4: Lessen El Amien</i>	94
<i>Bijlage 5: Toetsresultaten El Amien</i>	110
<i>Bijlage 6: Voorlopige tijdsplanning</i>	115
<i>Bijlage 7: Uiteindelijke tijdsplanning</i>	115

0. Woord vooraf

Voordat u dit verslag gaat lezen wil ik graag eerst enkele mensen bedanken, die zeer belangrijk zijn geweest voor dit onderzoek.

Allereerst wil ik Jacomine Nortier, medewerkster van de afdeling Taalkunde van de faculteit Letteren aan de Universiteit Utrecht, bedanken voor alle hulp en begeleiding die zij mij geboden heeft bij het schrijven van deze scriptie. Ik vond het erg fijn dat ze, ondanks haar drukke schema, mijn stagebegeleidster en mijn begeleidster van de afstudeerscriptie in de Master wilde zijn. Ik vond de samenwerking met haar zeer goed verlopen en hoop in de toekomst nog vaak met haar te maken te hebben binnen het vakgebied.

Ten tweede gaat mijn dank uit naar Dirkje van den Nulft, eigenares en oprichtster van 4D-consultancy. Zij heeft me in eerste instantie tijdens mijn stage bij haar bedrijf geïnspireerd om dit onderzoek te gaan doen. Mede dankzij haar heb ik kunnen observeren bij de El Amien en is dit onderzoek goed verlopen.

De derde persoon die ik wil bedanken is juf Liesbeth, leerkracht groep 5b aan de Agnesschool in Rotterdam. Zij heeft me echt het gevoel gegeven dat ik in de klas thuishoorde en heeft me erg geholpen met het doen van het onderzoek. Haar tips waren zeer nuttig en ik waardeer het erg dat ze me de vrije hand heeft gegeven in de klas. Juf Liesbeth, ga zo door!

Ook wil ik graag juf Rehana bedanken voor het bijwonen van de lessen. Ik vond het erg vriendelijk van haar dat ik in de klas mocht kijken, ondanks dat de leerlingen erg onrustig werden vanwege mijn aanwezigheid in de les.

Het laatste bedankje gaat naar de kinderen van groep 5b van de Agnesschool en de kinderen van groep 5b van de El Amien. Ik zou ze hierbij graag heel erg willen bedanken voor de vele knuffels die ik van ze heb gekregen in de korte periode dat ik bij hen in de les was. Jullie zijn stuk voor stuk schatten van kinderen, bedankt jongens!

Maartje de Groot, 0114286

1. Inleiding

Het verslag van dit onderzoek is de eindschriftie in de Master Taal en Ontwikkeling binnen de studie Nederlandse taal en cultuur, cursusjaar 2004-2005.

De scriptie wordt gemaakt onder begeleiding van een docent die deskundig is op het terrein van het afstudeeronderwerp. De begeleiding is individueel.

De omvang van de afstudeerscriptie staat ongeveer gelijk aan 400 uur. Deze 400 uur wordt besteed aan het schrijven van de scriptie, het literatuuronderzoek en het empirische onderzoek.

Dit onderzoek is geschreven aan de hand van de stage die ik bij Dirkje van den Nulft, eigenares van 4D-consultancy, en Marianne Verhallen, docente aan de Universiteit van Amsterdam, heb gelopen. Deze stage duurde van 14 februari tot 1 juni 2005. Dirkje en Marianne zijn de auteurs van *Met woorden in de weer; praktijkboek voor het basisonderwijs* en *Met Woorden in de Weer; het grote consolideerboek voor het basisonderwijs*. 4D-consultancy is een bedrijf dat materialen ontwikkeld voor kinderen op de basisschool met een taalachterstand. Hierin ben ik zeer geïnteresseerd. Die interesse is mede opgewekt door het volgen van de cursus Leerkrachtdidactiek NT2 aan de Universiteit Utrecht, de cursus Ontwikkeling leermiddelen NT2 aan de Universiteit van Amsterdam en de cursus Didactiek NT2 aan het James Boswell Instituut. Tijdens deze stage heb ik zelf materialen ontwikkeld voor de methode Taalleesland-Woordspoor en heb ik met Dirkje van den Nulft en Marianne Verhallen meegelopen bij congressen en basisscholen waar zij nascholings-cursussen geven. Door het lopen van deze stage geïnspireerd geraakt voor het onderzoek dat beschreven staat in deze masterscriptie. Tijdens de nascholingscursussen werd er steeds grote nadruk gelegd op het belang van consolideren bij het aanleren van nieuwe woorden aan leerlingen op de basisschool. Naar aanleiding hiervan zijn er een aantal vragen bij me opgekomen die ik in dit onderzoek graag wil beantwoorden.

Ik zal me gedurende dit onderzoek laten leiden door de volgende onderzoeksvraag:

Wat zijn de effecten van consolideren op het onthouden van woorden in het basisonderwijs?

Deze scriptie bestaat uit twee gedeelten, een literatuuronderzoek en een empirisch onderzoek. In hoofdstuk 2 van de scriptie zal ik eerst het theoretisch kader uiteenzetten, waarin alle relevante literatuur uit het literatuuronderzoek naar voren komt. Vervolgens zal ik in hoofdstuk 3 de onderzoeksvragen en hypothesen uitgebreid naar voren brengen, waarna ik de onderzoeksmethode voor het empirische onderzoek zal beschrijven in hoofdstuk 4. Daarna zal ik de resultaten van dit onderzoek weergeven in hoofdstuk 5. Vervolgens zal ik deze resultaten in hoofdstuk 6 interpreteren, terug komen op de onderzoeksvraag en laten zien of mijn hypothesen juist of onjuist blijken te zijn. Tenslotte zal ik in hoofdstuk 7 een conclusie trekken, terugblikken op het gevoerde onderzoek en vooruitkijken op eventueel toekomstig onderzoek.

2. Theoretisch kader

2.1 Inleiding

Er zijn in de loop der jaren verschillende theorieën ontwikkeld over de manier waarop de eerste taal wordt geleerd en de manier waarop taal het beste geleerd kan worden. Ook over het leren van een tweede taal is er nog onenigheid tussen verschillende taalkundigen. In dit hoofdstuk zal ik allereerst de discussie over het leren van een eerste en een tweede taal weergeven, theorieën en hypothesen uiteenzetten en benaderingen kenbaar maken. Hierbij maak ik veel gebruik van *Tweede-taalverwerving en tweede-taalonderwijs*¹. Daarna zal ik specifiek ingaan op de vraag: “Op welke manier leren kinderen woorden?”. Dit zal ik doen met behulp van *Het taallerend kind*². Tenslotte zal ik met behulp van *Met woorden in de weer; praktijkboek voor het basisonderwijs*³ en *Met Woorden in de Weer; het grote consolideerboek voor het basisonderwijs*⁴ verschillende aspecten van het woordenschatonderwijs naar voren laten komen, waarna ik een samenvatting van het gehele hoofdstuk zal geven.

2.2 Eerste taalverwerving

Eén van de discussies die onder taalkundigen werd en nog steeds wordt gevoerd is de discussie tussen de twee uitersten *nature* en *nurture*⁵. De *nature* van het taalleren is dat taalleerders een aangeboren iets in hun hersenen hebben waardoor ze een taal zeer snel oppikken. De aanhangers van *nurture* gaan ervan uit dat een kind alleen een taal leert door culturele en sociale ervaringen, kortom de opvoeding. Deelnemers aan deze discussie zijn de behavioristen en de linguïsten, aangevoerd door Skinner (behaviorist) en Chomsky (linguïst).

De communicatieve school of de Chomskyaanse school zegt dat de menselijke taal te moeilijk en complex is om door een kind uit alleen de input van bijvoorbeeld zijn ouders opgepikt te worden⁶. Een verklaring voor het feit dat het kind de taal toch leert zou onder andere het bestaan van een Universele Grammatica kunnen zijn. Van die universele grammatica wordt door generatief taalkundigen verondersteld dat die deel uit maakt van het aangeboren taalverwervingsvermogen. In het aangeboren taalverwervingsvermogen van een taallerend kind is universele taalkennis opgeslagen. Een universele die bestaat uit een variabele met beperkte keuzemogelijkheden noemen we een parameter. Het kind moet tijdens het taalleerproces de taalspecifieke parameters setten. Een voorbeeld hiervan is dat de taal die het kind aan het leren is een SOV-volgorde heeft, in plaats van een SVO-volgorde. Het kind stelt dit geheel onbewust vast en de parameter wordt gefixeerd.

De structurele school of de behavioristische school, aangevoerd door Skinner, daarentegen zegt dat de input door de ouders, dus alles wat een kind hoort in zijn directe omgeving, genoeg is om een taal te leren⁷. De behavioristen leggen dus zeer veel nadruk op de gesproken taal, de *performance*. De *Input Hypothesis* van Krashen en de *Interaction Hypothesis* van

¹ Appel en Vermeer 1994.

² Frijn en De Haan 1994.

³ Van den Nulft en Verhallen 2002.

⁴ Van den Nulft en Verhallen 2004.

⁵ Mitchell en Myles 2004, pp. 12-13

⁶ Frijn en De Haan 1994, p. 138.

⁷ Gass en Selinker 2001, pp. 200-201.

Long zijn hierbij zeer belangrijk. Beide hypothesen zeggen dat ‘comprehensible input’ cruciaal is voor verwerving. Krashen noemt dit $i+1$ ⁸. Hij zegt dat de leerder alleen vooruit kan gaan in zijn taalverwervingsfasen, wanneer hij begrijpelijke input $+1$ krijgt⁹. De Input Hypothesis van Krashen zegt ook dat spreken een resultaat is van taalverwerving en niet andersom. Je kunt dus alleen een taal leren en leren spreken, als je eerst alleen luistert naar de input. De Input Hypothesis houdt zich dus alleen met natuurlijke taalverwerving bezig, niet met taalleren.

De Interaction Hypothesis van Long zegt dat veranderingen in het gesprek, bijvoorbeeld door ‘negotiation of meaning’, helpen om de input begrijpelijk te maken, waardoor de taalleerder bepaalde vormen makkelijker kan oppikken¹⁰.

Deze ‘negotiation of meaning’ is door Pica gedefiniëerd als¹¹: “*the modification and restructuring of interaction that occurs when learners and their interlocutors anticipate, perceive, or experience difficulties in message comprehensibility*”. Long karakteriseert ‘negotiated interaction’ voor T2-leerders op de volgende manier¹²: “*the process in which, in an effort to communicate, learners and competent speakers provide and interpret signals of their own and their interlocutor's perceived comprehension, thus provoking adjustments to linguistic form, conversational structure, message content, or all three, until an acceptable level of understanding is achieved*”.

Tegenhangers van Krashen, waaronder Swain, hebben de *comprehensible output hypothesis* opgesteld¹³. Deze hypothese gaat ervan uit dat de input niet zo zeer belangrijk is voor het leren van een taal, maar dat een taalleerder veel meer baat heeft bij uitingen die hij maakt, de output. De output is belangrijker dan de input bij een taalleerder; wanneer hij zelf uitingen formuleert, wordt hij gedwongen om bepaalde grammaticale keuzes te maken en daardoor dieper na te denken over de taal. Door dieper over de taal na te denken, zowel bewust als onbewust, breidt de taalleerder zijn taalvermogen en grammaticale inzichten uit en leert hij de taal sneller en beter.

Een theorie die hier mee samenhangt heeft als basis dat er een systeem zit in taal en het leren van taal. De verschillende onderdelen van dit systeem worden *developmental stages*, of ontwikkelingsfasen genoemd¹⁴. Men gaat ervan uit dat iedereen dezelfde fasen doorloopt bij het leren van een taal. Die fasen staan van te voren vast en zijn universeel onder de taalleerders. De volgorde van de *developmental stages* is niet te veranderen, maar de snelheid waarin de taalleerders de verschillende fasen doorlopen wel. Taalkundigen menen de snelheid waarmee de ontwikkelingsfasen doorlopen worden positief te beïnvloeden, enerzijds door begrijpelijke input, anderszijds door begrijpelijke output.

Een andere discussie gaat over modulariteit¹⁵. Moeten we de hersenen zien als één enkel organisme, met een set procedures om een taal te leren en om deze taal te onthouden, of moeten we de hersenen zien als een groep modules, met verschillende mechanismen om verschillende soorten kennis over bijvoorbeeld de taal op te staan?

Chomsky steunt de visie van de modulariteit. Eerder is al gezegd dat hij taal te complex vindt om alleen door blootstelling aan de omgeving geleerd te worden. Hij stelt dat er in de

⁸ Mitchell en Myles 2004, pp. 47-48.

⁹ <http://www.sk.com.br/sk-krash.html>

¹⁰ <http://iteslj.org/Techniques/Gibson-Conversation.html>

¹¹ Pica 1994, In: Ellis, R.

¹² Long, M. 1996, In: Ellis, R.

¹³ Gass en Selinker 2001, pp. 276-278.

¹⁴ Mitchell en Myles 2004, p. 16.

¹⁵ Mitchell en Myles 2004, pp. 13-15.

Universele Grammatica een aantal parameters zitten, die voor elke taal individueel geset en gefixeerd moeten worden. Door achter de visie van modulariteit te staan zegt hij dat de universele grammatica ingebed is in verschillende modules in de hersenen. Taal is te ingewikkeld en complex om door slechts één organisme geleerd te worden, hier zijn verschillende aangeboren mechanismen voor nodig.

Piaget vond dat er voor taal slechts één onderdeel in de hersenen nodig was, omdat taal één bepaalde vaardigheid is die je moet aanleren. Er zijn hierdoor geen verschillende functies nodig voor verschillende onderdelen van de taal.

Moderne wetenschap laat echter zien dat dit niet zo kan zijn. Wanneer iemand bijvoorbeeld een ongeluk heeft gehad, waardoor zijn linkerhersen helft is beschadigd, kan het voorkomen dat bepaalde functies van de taal en spraak niet meer goed werken. Een slachtoffer zou bijvoorbeeld wel kunnen spreken, maar de zinsvolgorde wordt steeds door elkaar gegooid. Ook kan het voorkomen dat speciale functies die door het ongeluk zijn aangetast, worden overgenomen door een andere hersen helft en dat het slachtoffer nog steeds correcte zinnen kan formuleren.

Zowel in de eerste als in de tweede taalverwerving is in de discussie over modulariteit zeer moeilijk te overeenstemming te bereiken. Hiervoor zouden we in de hersenen van een taalleerder moeten kunnen kijken, dit is tot op heden nog niet precies genoeg mogelijk. Nu kunnen we er alleen nog over speculeren.

2.3 Tweede taalverwerving

Creatieve Constructiehypothese

In de loop der jaren zijn er een aantal theorieën over de tweedetaalverwerving ontwikkeld, waaronder de creatieve constructiehypothese¹⁶. Deze hypothese heet zo, omdat de leerders op een creatieve manier zelf regels van een bepaalde taal construeren en zo zich de taal eigen maken. Volgens deze hypothese heeft instructie of correctie weinig of geen invloed op tweedetaalverwerving, omdat onbewuste mentale processen zelf de linguïstische competentie van de tweede taal construeren¹⁷. Hier is geen correctie of instructie voor nodig, het is dus overbodig om studenten les te geven in het Nederlands. Ze zouden de taal volgens deze hypothese vanzelf gaan beheersen, mits ze voldoende begrijpelijke input krijgen door contact met deze te leren taal. Aanhangers van de creatieve constructiehypothese gaan ervan uit dat er een *universele grammatica* in de hoofden van de tweede taalleerders aanwezig is, waardoor ze gemakkelijker zelf de regels van de doeltaal kunnen construeren.

Universele-grammaticahypothese

Een tweede theorie is de universele-grammaticahypothese¹⁸. Wetenschappers die deze hypothese steunen gaan ervan uit dat het aangeboren taalvermogen uit een aantal algemene principes bestaat, die op alle talen van toepassing zijn, bijvoorbeeld het feit dat alle talen zelfstandige naamwoorden en werkwoorden hebben. Daarnaast maken parameters deel uit van de algemene principes. Tweede taalverwerwers zouden het Nederlands als tweede taal leren volgens deze hypothese, net als moedertaalverwerwers dit zouden doen. Alle algemene principes worden toegepast op deze tweede taal, vervolgens zouden ze de parameters invullen volgens de regels van het Nederlands, bijvoorbeeld het feit dat het Nederlands een SOV-

¹⁶ Appel en Vermeer 1994, p. 129-161.

¹⁷ Gass en Selinker 2001, p. 105.

¹⁸ Appel en Vermeer 1994, p. 129-161.

volgorde bevat. (In het Nederlands is de volgorde in een zin Subject-Object-Verbum.) De universele grammatica zou het leren van een tweede taal erg vergemakkelijken.

Er zijn ook onderzoekers die ervan uit gaan dat de universele grammatica niet toegankelijk is bij het leren van een tweede taal als volwassenen. Zij beweren dat het vermogen om toegang te hebben tot deze universele grammatica verdwijnt rond de puberteit. Dit heet de Critical Period, de kritische periode waarin een kind de taal zou moeten leren. Wanneer deze periode verstreken is, is het leren van een taal vrijwel onmogelijk met behulp van de universele grammatica. Volwassenen hebben volgens deze hypothese dus geen voordeel van de universele grammatica bij het tweedetaalonderwijs.

Over het algemeen zijn verschillende manieren voor het onderwijzen van een tweede taal te verdelen in de volgende drie 'kernbenaderingen': de *grammatica-vertaalbenadering*, de *audiolinguale benadering* en de *communicatieve benadering*¹⁹. Hieronder worden deze benaderingen besproken.

Grammatica-vertaalbenadering

De grammatica-vertaalbenadering is traditioneel het meest bekend in het T2-onderwijs en gaat vooral om het taalsysteem. Er wordt dan ook voornamelijk grammatica behandeld. De instructie hiervan gebeurt over het algemeen in de moedertaal van de leerders, waarbij er door de docent vooral nadruk wordt gelegd op correctie van de foutieve antwoorden. Deze puur linguïstische aanpak om taal te leren levert vaak als resultaat dat de tweede-taalverwerver analytisch met taal om gaat. Een tekst vertalen kan bijvoorbeeld na voltooiing van de cursus prima worden gedaan. Als er echter wordt gesproken in de tweede taal tegen de cursist kan dat wel eens problemen leveren, omdat spreken en luisteren als inferieur worden beschouwd. Voor een NT2-er in het buitenland is dit wellicht een geschikte aanpak voor het leren van het Nederlands. Veel meer dan schriftelijk Nederlands zal namelijk niet op zijn pad komen, maar een buitenlander die binnen de Nederlandse gemeenschap actief moet zijn heeft veel minder aan een dergelijke manier van het leren van Nederlands.

Audio-linguale benadering

Een reactie op de grammatica-vertaalbenadering is de audio-linguale benadering. Kenmerkend voor de audio-linguale aanpak is de nadruk op de communicatie, dit in coherentie met de behavioristische leertheorie uit de jaren vijftig en zestig. Daarbij is het leren van het communiceren in de tweede taal vooral gebaseerd op gewoontes. De instructie bij de audio-linguale benadering gebeurt over het algemeen in de doeltaal en ook hier wordt er vooral nadruk gelegd op de correctie van foutieve antwoorden. Patronen moeten worden ingeslepen, hetgeen voor het onderwijs betekent dat de studenten opdrachten steeds moeten herhalen. Bij de audio-linguale benadering wordt de tweede taal eerst mondeling gepresenteerd door de docent of via een band. Men wacht met de taal in zijn geschreven vorm, omdat anders de verwerving van de correcte uitspraak zou worden bemoeilijkt.

Communicatieve benadering

Een derde benadering is de communicatieve benadering. Deze benadering heeft twee uitgangspunten: het leren communiceren in T2 en het leren van communicatieve gedragsregels. Hierbij ligt een nadruk op het alledaagse taalgebruik in alledaagse situaties. Ook is het zelf produceren van de taal van belang, niet het inslijten met eindeloze herhalingen. Teksten, video- en audiofragmenten moeten alledaags en ongekunsteld zijn. De cursist moet een taal leren, zoals een kind zijn moedertaal leert, in directe en spontane interactie in de

¹⁹ Appel en Vermeer 1994, p. 129-161.

tweede taal. In de hierop gebaseerde onderwijssituatie wordt de moedertaal van de cursisten dan ook niet of nauwelijks gebruikt.

Volgens de communicatieve benadering wordt er geen expliciete grammatica aangeboden om bijvoorbeeld een Engelse student Nederlands te leren, er wordt alleen zeer veel input gegeven. Dit kan door de student aan veel taalgebruik door moedertaalsprekers van het Nederlands bloot te stellen, via bijvoorbeeld televisie, radio en internet. De docent geeft de studenten opdrachten om bepaalde televisieprogramma's te kijken, om veel krantenartikelen te lezen en om bepaalde zoekopdrachten op het internet uit te voeren. Op deze manier komt de tweede taalleerder constant in aanraking met het Nederlands en kan hij zo de regels van de taal uit de input destilleren. Door dit te herhalen en de opdrachten steeds moeilijker te maken kan de student voldoende oefenen met de taal. Dit kost echter zeer veel tijd en inspanning. Uiteindelijk is de student zo ver dat hij zelf de taal kan produceren en de daarbijbehorende regels kan toepassen. Vaak is het aspect van het produceren van taal in communicatieve benaderingen verworden tot het naspelen van een communicatieve situatie. Het probleem hierbij is dat er andere dingen dan taalbeheersing van belang zijn. Zoals durf, acteertalent, ongemakkelijkheid bij een kunstmatige situatie etc.

2.4 Woordenschatverwerving

In deze paragraaf wil ik specifiek ingaan op de vraag: "Op welke manier leren kinderen woorden?" In *Het Taallerend Kind* van Jaqueline Frijn en Ger de Haan wordt een zeer taalkundige uitleg gegeven van de woordenschatverwerving²⁰. Het kind dat bezig is taal te leren wordt op de voet gevolgd. Uitegelegd wordt hoe spraakklanken verworven worden, hoe een kind de klankvorm van een woord leert verbinden met de betekenis van dat woord en hoe een kind leert op de juiste manier woorden met elkaar te verbinden tot zinnen. Vervolgens wordt uitvoerig ingegaan op de verwerving van de verschillende woordvormen.

De verwerving van de moedertaal door kinderen verloopt in drie fasen:

- de voortalige fase: spraakklanken;
- de vroegtalige fase: de een-, twee- en meerwoorduitingen;
- de differentiatiefase: morfemen.

Hieronder ga ik de woordenschatontwikkeling van het taallerend kind per fase bespreken.

De voortalige fase is die periode van het taalleren waarin het kind spraakklanken waarneemt en produceert. De waarneming van spraakklanken is al behoorlijk ontwikkeld bij zuigelingen en moet wel gebaseerd zijn op een aangeboren taalverwervingsvermogen. Het kind koppelt in de voortalige fase echter nog geen betekenissen aan de spraakklanken.

In deze voortalige fase zijn de volgende stadia te onderscheiden: schreien (0-6 weken), vocaliseren (6-20 weken), reduplicerend brabbelen (18-27 weken) en gevarieerd brabbelen (vanaf 7 maanden). De stadia lopen geleidelijk in elkaar over en het ene kind zal eerder in een bepaald stadium zitten dan het andere. Bij alle gezonde baby's verlopen deze stadia op dezelfde manier.

Het eerste schreien van een kind moet beschouwd worden als een fysiologisch gebeuren, het is een gevolg van reflexen. Het schreien zal langzamerhand overgaan in een communicatiemiddel, wanneer het kind merkt dat hij bijvoorbeeld een flesje krijgt wanneer hij huult. Met vocaliseren wordt het min of meer toevallig produceren van spraakgeluiden bedoeld. Het kind maakt geluiden als 'daaaaah' en 'pffffff'. Na dit stadium wordt overgegaan op het reduplicerend brabbelen, waarin het kind geluiden maakt als 'babababa' en 'dadadada'.

²⁰ Frijn en De Haan 1994.

In dit stadium lijkt de productie meertalig. De geproduceerde spraakklanken en spraakklankcombinaties zijn niet taalspecifiek, maar universeel. Het stadium van gevarieerd brabbelen is echter wel taalspecifiek. Het kind gaat nu actief gebruik maken van het voor de moedertaal kenmerkende accent en de intonatie, waarmee het kind zich gaat aanpassen aan de omgeving. Uitingen die dan door een kind gedaan worden zijn ‘taketaketake’ en ‘tepetepete’. Deze vorm van brabbelen wordt ook wel het sociaal aangepaste brabbelen genoemd. Aan de brabbels is te horen welke moedertaal het kind aan het verwerven is.

De voortalige fase houdt op wanneer het eerste echte woord gesproken is. Dan begint de vroegtalige fase. Het taallerend kind relateert nu bepaalde klankvormen systematisch aan bepaalde betekenissen bij het produceren van die klankvormen. Als het kind zich het eerste woord eigen heeft gemaakt, zal in eerste instantie een taaluiting van dat kind bestaan uit één woord. In deze eenwoordfase worden nog geen woorden tot woordcombinaties gecombineerd.

Betekenis heeft alles te maken met concepten. Die concepten zijn mogelijkterwijs voor een deel aangeboren, zoals bijvoorbeeld het concept ‘rond’, en voor een deel aangeleerd. Die niet-aangeboren concepten worden verworven door middel van referentie, dat wil zeggen het verbinden van een klankvorm aan een entiteit. Er zijn drie soorten verwijzingen te onderscheiden: concrete verwijzing (verwijzing naar een vaste, concrete referent, bijv. *Jan* en *hond*), contextafhankelijke verwijzing (verwijzing naar een door de positie van de spreker bepaalde concrete referent, bijv. *hij* en *daar*) en talige verwijzing (verwijzing naar een bepaald woord of naar een bepaalde woordgroep, bijv. *elkaar* en *zichzelf*). Het taallerend kind leert de woorden die concreet verwijzen zeer makkelijk. De betekenis ervan wordt blijkbaar afgeleid uit gelijktijdig waarnemen van de klankvorm en de referent, eventueel met behulp van aangeboren of reeds verworven concepten. Contextafhankelijke verwijzingen leert het kind later. Talige verwijzingen ten slotte zijn voor het kind moeilijker leerbaar dan concrete verwijzingen en worden pas later, lang na de eenwoordfase, verworven.

Als een kind een woord leert, leert en onthoudt een kind een bepaalde klankvorm waaraan het een bepaalde referent verbindt. Het kind neemt de referent waar en verbindt de referent aan de klankvorm. Net als distinctieve kenmerken aan spraakklanken kunnen distinctieve betekeniskenmerken aan woorden worden toegekend. Zo valt die betekenis uiteen in een aantal concepten. Een voorbeeld hiervan is het woord *hond*. Het kind ziet een hond en hoort van één van de ouders het woord [hond]. Het kind kent nu de concepten <+ levend>, <+groot> en <+blaffen> toe aan het concept <hond>. Het kind zal nu alles wat groot en levend is en blaft een hond noemen.

Er zijn twee visies op verwerving van semantische kennis, de kenmerk-gerichte ontwikkeling en de woord-gerichte ontwikkeling. De kenmerk-gerichte ontwikkeling gaat ervan uit dat het kind telkens een nieuw semantisch kenmerk verwerft en dit toevoegt aan ieder al in het lexicon geïnternaliseerd woord. Er ontstaan kenmerkcombinaties die aan een nieuwe klankvorm verbonden kunnen worden. De woord-gerichte ontwikkeling gaat ervan uit dat het kind telkens een nieuw woord verwerft. Als dat woord wat betreft de verzameling van semantische kenmerken overeenkomsten vertoont met een al geïnternaliseerd woord, wordt aan de verzameling van dat woord een semantisch kenmerk toegevoegd, op grond van de semantische eigenschappen van het nieuw verworven woord.

Dit alles gebeurt in verschillende stadia en nagenoeg passief en onbewust. Het is dus een verwervingsproces. Bij tweede taalverwerving is dit proces heel anders. Een tweede taalleerder kent de concepten immers al, en hoeft alleen nog de juiste spraakklank aan het juiste concept te plakken. Het is dus geen verwervingsproces maar een leerproces. Een

Engelse tweede taalleerder van het Nederlands kent het concept <dog> al, en hoeft alleen nog te leren dat een [dog] in het Nederlands klinkt als een [hond].

Ondanks de niet geringe ingewikkeldheid van het leggen van een verbinding tussen een bepaalde klankvorm en een bepaalde betekenis, is het kind in staat om de taak van het verrijken van het interne lexicon zeer goed en snel te vervullen. Er is onderzoek gedaan naar het aantal woorden dat kinderen verwerven gedurende bepaalde periodes²¹. Dit aantal woorden is een gemiddeld aantal dat verschilt per kind.

Leeftijd in maanden	aantal woorden
8	0
10	1
12	3
15	19
18	22
21	118
24	272
36	896
42	1222
48	1540
54	1870
60	2072
66	2289
72	2562

Tabel 1: Het verloop van de woordenschatverwerving

De groei van de woordenschat verloopt zeer explosief. De verklaring van dat groeiende vermogen tot het verwerven van nieuwe woorden ligt in de eveneens groeiende cognitieve kennis van het kind. Die groeiende kennis van de werkelijkheid levert het kind een schat aan nieuwe concepten op, die verbindbaar zijn met nieuwe klankvormen.

Na de eenwoordfase komt het kind in de tweewoordfase. In die fase gaat het kind woorden met elkaar verbinden tot betekenisvolle constructies en is er sprake van verwerving van syntactische regels. Het kind kan nu taaluitingen opdelen in woorden en verdeelt die woorden onbewust in syntactische en lexicale categorieën. We zien dat niet alle woorden die het kind beheerst met elkaar tot tweewoorduitingen worden gecombineerd en dat woorden die wel met elkaar gecombineerd kunnen worden, in die combinatie een bepaalde volgorde krijgen. Het kind heeft de parameter <SOV> gefixeerd en weet dus van nu af aan dat het Nederlands een SOV-taal is, met als basisvolgorde subject-object-verbum. Het Nederlands lerende kind produceert in de tweewoordfase taaluitingen als ‘snoepjes eten’, ‘blokken hijsen’ en ‘Nienke zitten’. De periode na de tweewoordfase, de meerwoordfase, komen mededelende meerwoorduitingen voor met meer dan één werkwoordsvorm. Het kind deelt de werkwoorden nu op in hulpwerkwoorden en hoofdwerkwoorden. Er worden zinnen geproduceerd als ‘David kan lopen’ en ‘moet plasje doen’.

Kennis van de woordenschat van een taal bestaat onder andere uit kennis van morfologische systematiek. Het kind leert in de differentiatiefase hoe een verschil te maken tussen enkelvoudige en meervoudige zelfstandige naamwoorden. Het doet dit door systematisch

²¹ Schaerlaekens 1977. In: Frijn en De Haan 1994, p. 110.

gebruik te maken van de achtervoegsels *-s* of *-en*. In eerste instantie lijkt het of het kind dit probleemloos doet. Er worden vrijwel alleen correcte meervoudsvormen gebruikt. Daarna lijkt het ontwikkelingspatroon te verslechteren, dit wordt ook wel aangeduid als *changing for the worse*. Dit is ook het geval bij het verwerven van de morfemen die gebruikt worden om verkleinwoorden aan te duiden. Voor het maken van verkleinwoorden heeft het Nederlands de beschikking over vijf morfemen: *-tje*, *-etje*, *-pje*, *-kje* en *-je*. De taalgebruiker weet deze morfemen systematisch te gebruiken en weet ook wanneer bepaalde vormen geen correct Nederlands zijn. Ook hier doet een taallerend kind het eerst goed, daarna fout en vervolgens weer goed. Dit heeft te maken met het feit dat het kind langzaam ontdekt dat woorden samengestelde eenheden zijn en kennis verwerft van de interne structuren van woorden. Een kind denkt bijvoorbeeld dat meervouden gemaakt worden door *-s* achter het woord te plakken. Het kind maakt nu elke meervoudsvorm door er *-s* achter te voegen, er ontstaat dan overgeneralisatie van de morfologische meervoudsregel. Het kind maakt dan uitingen als ‘schoenes’, ‘visses’, ‘tongs’ en ‘voets’. Later in de differentiatiefase leert het dat er zowel een meervoudsvorm *-en* als *-s* is en gaat het goed toepassen. De ontwikkelingslijn is dus geen *changing for the worse* maar *changing for the better*; het kind heeft nu inzicht verworven in de morfologische structuur en doet dit vanaf nu nooit meer fout. Overgeneralisatie duidt dus op kennisverwerving.

2.5 Met woorden in de weer

Met Woorden in de Weer is een manier van lesgeven die is ontwikkeld door Dirkje van den Nulft en Marianne Verhallen²². Het is een praktische handreiking voor leerkrachten, waarmee ze de woordenschat van hun leerlingen op een efficiënte en aantrekkelijke manier kunnen uitbreiden. Taalwetenschappelijk onderzoek en praktijkervaring zijn samengevoegd. *Met Woorden in de Weer* is een manier van lesgeven en geen methode, de kennis uit het boek kan namelijk naast de methode die een school heeft gebruikt worden. Het is zeer makkelijk om tussen de lessen door telkens even vijf á tien minuten aan woordenschat te besteden. Maar het kan natuurlijk ook gewoon geïntegreerd worden in de natuurles, de rekenles of de geschiedenisles. Luisteren, lezen, spreken en schrijven zijn niet alleen aan de orde bij het vak taal, maar ook in alle andere vakken. Ook daar vormen woorden de hoofdlijn. Woord voor woord wordt uitleg gegeven, kinderen wordt gevraagd hun gedachten te verwoorden, moeten antwoorden op vragen. De hele dag door klinken woorden in de klas: woorden die staan voor betekenissen en die ankers zijn voor kennisopbouw. Bij een les natuuronderwijs over ‘het geraamte’, komen allerlei nieuwe woorden en vaktermen aan de orde: ‘de schedel’ en de ‘wervels’, ‘functie’, ‘stevigheid’, ‘botten’, enz. Kinderen moeten die woorden in de juiste betekenissen én in relatie tot elkaar leren om goed mee te kunnen doen in de les.

Met Woorden in de Weer is gericht op verbreding en verdieping van woordenschat. Woorden liggen in netwerken opgeslagen in de hersenen van taalleerders. Wanneer iemand bijvoorbeeld het eerste woord moet zeggen wat in hem opkomt, nadat jij *bloemen* hebt gezegd, is dat eerste woord bijna altijd *vaas*. Voor een goede woordenschatverwerving is een structurele opbouw noodzakelijk, de netwerken waarin de woorden liggen opgeslagen moeten op een logische manier uitgebreid worden. Kinderen moeten niet alleen heel veel nieuwe woorden leren (verbreding van de woordenschat), ze moeten bij elk woord ook voldoende kennis van betekenis opbouwen (verdieping van woordkennis). Het intensief bezig zijn met woorden op verschillende niveaus en in verschillende contexten laat in het geheugen sporen na. Hoe meer sporen er getrokken kunnen worden, hoe beter de woorden onthouden worden:

²² Van den Nulft en Verhallen 2002.

woorden worden stevig in het geheugen ingeprent en er worden steeds meer verbindingen met andere woorden tot stand gebracht.

Veel en veelzijdig herhalen, laat veel en veelzijdige sporen in het geheugen na. Korte kleine oefeningetjes, spelletjes, opdrachtjes, puzzeltjes krijgen grote betekenis als ze op de juiste manier worden ingezet. Er kan in korte tijd een grote leerwinst geboekt worden bij de kinderen.

De auteurs leggen in hun boek uit hoe woordenschat het beste aangeleerd kan worden. Ze doen dit aan de hand van vijf stappen: *selecteren, voorbereken, semantiseren, consolideren* en *controleren*²³.

Selecteren van woorden gaat als volgt. Kies alleen de woorden die kinderen nog niet kennen en wel moeten leren. Let op de criteria 'frequentie', 'nut' en 'pregnante context'. Kies woorden niet los, maar met de gedachte aan netwerkopbouw. Je kiest een startwoord en voegt uitbreidingswoorden toe. Als de les bijvoorbeeld over de rechtzaak gaat, is het logisch dat je woorden erbij kiest als rechter, advocaat, getuige en verdachte.

Vorbewerken van woorden is meestal kort. De voorbereking is erop gericht om leerlingen te motiveren voor het aan te leren woord. Creëer dus betrokkenheid en aandacht door een pakkende start te verzinnen, bijvoorbeeld door humor te gebruiken. Bij een les over de rechtbank bijvoorbeeld, is het leuk om keihard met een hamer op de tafel te slaan en te roepen: "Stilte in de zaal!" Je hebt gelijk de aandacht van de leerlingen, die op hun beurt weer erg nieuwsgierig zijn naar wat er gaat komen.

Semantiseren is een kwestie van gerichte oefening. Je moet de betekenissen van de woorden zoveel mogelijk zichtbaar maken. De *drie uitjes* helpen leerkrachten om elk woord op een verantwoorde manier te semantiseren. Deze uitjes zijn altijd sterk met elkaar verstrengeld.

Het gaat om uitbeelden, uitleggen en uitbreiden. Als je de betekenis van een woord kunt uitbeelden: doe dat dan. Als je een rechter wilt uitbeelden, kan dat heel makkelijk door een zwarte jas aan te doen en met een hamer op de tafel te slaan. Ook kan er een plaatje getoond worden van een rechter in de rechtbank. De leerlingen hebben dan gelijk een idee over het uiterlijk van de rechter. De leerkracht kan vervolgens gaan uitleggen wat een rechter precies doet in de rechtzaak. Ook kan hij uitleggen wat de verdachte, de getuige en de advocaat precies in een rechtzaak doen. Deze verbale uitleg moet kort en krachtig zijn, zodat de leerling niet vermoeid wordt met en verward raakt door ellenlange voorbeelden. De aan te leren woorden moeten vaak genoemd worden.

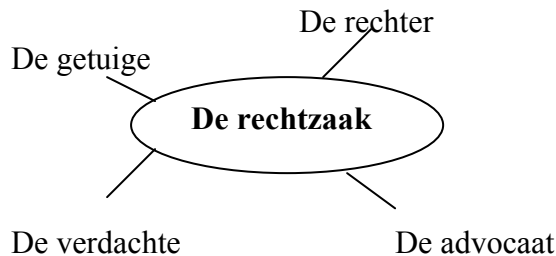
Bij het uitbreiden worden meerdere woorden meegenomen in de semantisering die erg voor de hand liggen. Bij het woord 'verdachte' is het logisch om ook de woorden 'schuldig' en 'onschuldig' mee te nemen. Hierna worden de woorden samen met de leerlingen verwerkt.

²³ Van den Nulft en Verhallen 2002, pp. 78-105.

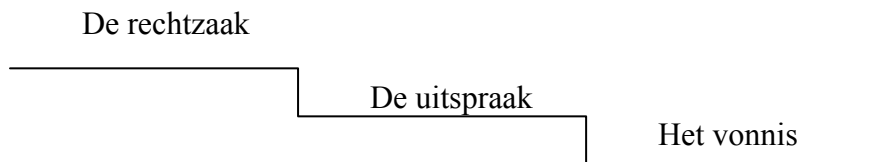
²⁴ Van den Nulft en Verhallen 2002, p. 83.

De woorden worden op het bordt gezet of in de klas gehangen, soms met de betekenis erbij, in woordtrappen, woordwebben, woordparachutes of woordkasten. De muur waar deze woordclusters hangen wordt de ‘woordenmuur’ genoemd. Bij ‘de rechtzaak’ kan dit er bijvoorbeeld zo uitzien:

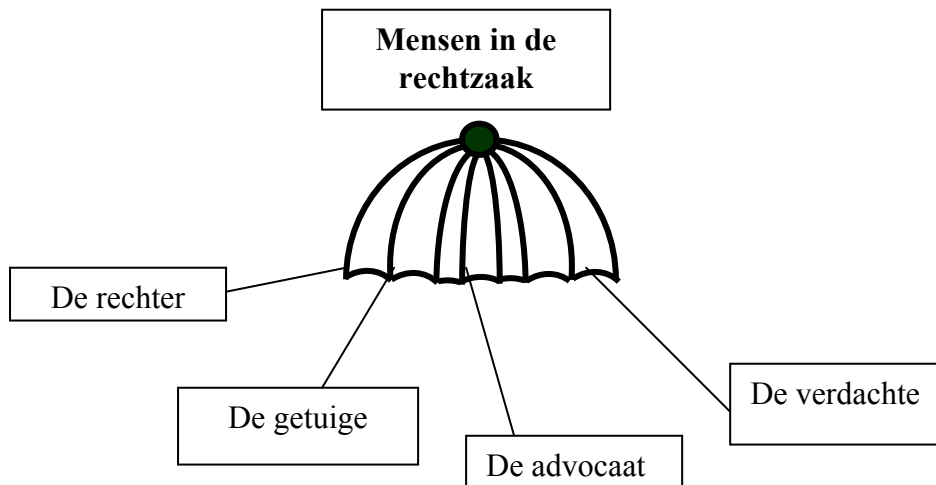
I. Woordweb: bijbehorende woorden staan willekeurig bij elkaar

II. Woordtrap: er wordt een volgorde aangegeven

III. Woordparachute: er is een hiërarchische relatie tussen de woorden

Een woordparachute is gemakkelijk te controleren, door te zeggen ‘is een’. De rechter *is een* mens in de rechtzaak, de verdachte *is een* mens in de rechtzaak, enz.

IV. Woordkast: kenmerken worden in de kast onder het woord opgeschreven

<i>De rechter</i>	<i>De getuige</i>	<i>De verdachte</i>	<i>De advocaat</i>
Spreekt recht	Getuigt tegen de verdachte	Is schuldig of onschuldig	Verdedigt de verdachte
Draagt een zwarte toga	Krijgt soms bescherming	Mag niet worden gefotografeerd in de rechtzaal	Geeft argumenten voor de onschuld van de verdachte

Vaak wordt er een tegenstellende woordkast gemaakt, waardoor verschillen heel duidelijk worden weergegeven. Voorbeelden hiervan zijn woordtrappen waarbij de hoofdwoorden *dag* en *nacht*, *wit* en *zwart* of *verleden*, *heden* en *toekomst* zijn.

Consolideren is het inoefenen van alle betekenissen van een woord. Hiervoor zijn zeer veel verschillende werkvormen. Het gaat hierbij om herhaling. Ga net zo lang door met consolideren totdat de leerlingen het woord kennen. Dit lijkt een open deur, maar is het niet. Veel docenten vinden consolideren een saaie en tijdrovende bezigheid. Ook weten ze vaak niet precies wanneer ze moeten stoppen met het consolideren van een bepaald woordcluster en verder moeten gaan met de volgende, zeker als bijvoorbeeld driekwart van de klas de woorden al kent en de rest nog niet. Wanneer er leuke spelletjes gedaan worden waarbij de leerlingen niet echt door hebben dat ze woorden aan het leren zijn, maar denken dat ze gewoon een leuk spel aan het doen zijn, gaat het leren bijna vanzelf. De kern van het consolideren is namelijk veel, gevarieerd en speels herhalen. Belangrijk is dat bij het consolideren de woorden zichtbaar in de klas aanwezig zijn. Op deze manier kunnen kinderen die het nog niet zo goed weten even spieken op de woordenmuur. Daarnaast hebben de kinderen allemaal een individueel woordleerschriftje, waarin de geleerde woorden een plaats krijgen en bewaard worden. Het voornaamste aandachtspunt is dat alle kinderen, maar vooral de zwakkere leerlingen, enthousiast raken voor het leren van de woorden. De leerkracht moet de aandacht voor de woorden levend houden. Dit is echter vrij lastig gebleken.

Het consolideren is de sleutel tot het woordenschatonderwijs. Effectief woordenschatonderwijs staat of valt bij het consolideren van de woorden²⁵. Het gaat om herhalen en nog eens herhalen, om verdiepen en verankeren, zodanig dat de kinderen de aangeleerde woorden vast in hun geheugen opslaan en snel kunnen gebruiken. De aan te leren woorden kunnen nog zo goed gesemantiseerd worden en de uitleg kan nog zo helder en duidelijk zijn, als er echter niet goed of niet voldoende geconsolideerd wordt leren de leerlingen het woord nooit echt. Het is zeer belangrijk dat een kind een woord met al zijn betekenisaspecten kent, daarbij is het consolideren cruciaal. Veel docenten hebben echter moeite met het steeds weer opnieuw verzinnen van leuke oefeningetjes en spelletjes om de woorden erin te slijpen en vervallen steeds weer in dezelfde oefeningen. Dit wordt op den duur zeer saai voor de leerlingen, zij verliezen hun interesse en stoppen met het herhalen van de te leren woorden. Hierdoor leren ze de woorden nooit echt volledig, dit is een grote verspilling van de tijd en de energie die er in het voorbereiden en het semantiseren gestoken wordt. Terwijl het zo anders kan. Juist aan het consolideren kunnen leerkrachten, samen met de leerlingen, veel plezier beleven.

Van den Nulft en Verhallen hebben dit probleem gesignaleerd en er wat aan gedaan. Om dat probleem op te lossen hebben zij *Met Woorden in de Weer; het grote consolideerboek voor het basisonderwijs* ontwikkeld²⁶. In dit boek staan 88 spelletjes die gebruikt kunnen worden om te consolideren. Deze spelletjes hebben zij met behulp van basisschoolleerkrachten verzameld en bij elkaar gebracht. Het zijn korte spelletjes van ongeveer vijf minuten die tussen de lessen door gedaan kunnen worden, maar ook langere spelletjes van ongeveer twintig minuten. De spelletjes uit het boek zijn geschikt voor groep 1 t/m 8. Het consolideerboek is echter slechts verkrijgbaar bij aankoop van een nascholingscursus van Verhallen en Van den Nulft en is dus niet los in de boekhandel verkrijgbaar. De auteurs hebben dit gedaan, omdat zo de essentie van het boek niet verloren gaat. Zij willen dat de stof die bij de cursus aangeleerd wordt echt begrepen en vervolgens in de klas toegepast wordt en

²⁵ Van den Nulft en Verhallen 2004.

²⁶ Van den Nulft en Verhallen 2004.

niet dat zomaar iedereen even een spelletje uit het boek kan overnemen en daarmee denkt dat hij of zij ook echt weet wat consolideren precies is.

Eén voorbeeld van een oefening uit *Het grote consolideerboek* is het spel Memory. Hieronder staat het spelletje uitgelegd, zoals het ook terug te vinden is in het boek. Alle oefeningen die in het boek opgenomen zijn, zijn op ongeveer deze manier opgebouwd. Dit spel is geschikt voor de onderbouw en de middenbouw, wordt in groepjes gespeeld en duurt tussen de tien en vijftien minuten.

Memory

Focus: woorden (of woorden en betekenissen) bij elkaar zoeken.

Organisatie: groepjes.

Vorbereiding leerkracht: kaartjes maken van de woorden.

Dit is het bekende zoekspel waar kinderen altijd zoveel beter in zijn dan volwassenen. Door de verschillende variaties kan dit spel gedifferentieerd ingezet worden.

De uitvoering

Het spel is makkelijk zelfstandig te spelen. De meeste kinderen kennen het spel en de spelregels. Van elk woord of plaatje zijn twee kaartjes die omgedraaid op tafel liggen. Een groepje kinderen speelt het spel door omstebeurt twee kaartjes om te draaien. Telkens moet het kind dat de kaartjes omdraait het kaartje hardop benoemen. Vindt een kind twee dezelfde kaartjes, dat mag het dit setje houden. Het doel van het spel is zoveel mogelijk paren kaartjes te verzamelen. Het kind met de meeste kaartjes heeft gewonnen.

Variaties

Voor de onderbouw:

- Laat de kaartjes vooraf even zien en vertel het woord dat erop staat / afgebeeld wordt.
- In plaats van twee kaartjes met dezelfde plaatjes is het raadzamer om relaties in beeld te brengen. Bijvoorbeeld: bakker – brood, regen – paraplu, kopje – schoteltje.

Voor de middenbouw:

- Variaties op de setjes zijn: 'plaatje + woord', of 'moeilijker woord + omschrijving / definitie'.
- Bij parachutewoorden kun je zelfs kiezen voor een setje van drie kaartjes per woord.

Bijvoorbeeld bij beroepen:

- De bouw – de metselaar – een plaatje van de metselaar
- De winkel – de cassière – plaatje cassière.

Tip

In de onderbouw kun je bij heel taalzwakke kinderen meedoen en steeds de woorden herhalen die op de plaatjes staan.

Controleren ten slotte kan worden opgedeeld in het controleren van de passieve woordkennis en het controleren van de actieve woordkennis. De controle-oefeningen kunnen in principe dezelfde oefeningen zijn als de consolideeroefeningen. Je kunt ongemerkt controleren of de leerlingen de woorden al beheersen, door gewoon een spelletje te doen en te kijken wat ze al weten, maar je kunt er ook een echte toets aan verbinden. Het beste is steeds dat er gecontroleerd moet worden op dezelfde manier waarop er geoefend is. Deze systematische

aanpak geeft je steun bij het woorden onderwijzen en biedt de leerlingen hulp bij het woorden leren.

2.6 Samenvattend

De *nature-benadering* van het taalleren is dat taalleerders een aangeboren iets in hun hersenen hebben waardoor ze een taal zeer snel oppikken. De aanhangers van het taalleren door *nurture* gaan ervan uit dat een kind alleen een taal leert door culturele en sociale ervaringen, kortom de opvoeding. De Chomskyaanse school zegt dat de menselijke taal te moeilijk en complex is om door een kind uit alleen de input door bijvoorbeeld zijn ouders opgepikt te worden²⁷. Dit zou door het bestaan van een Universele Grammatica kunnen komen. De structurele school (Skinner) zegt dat de input door de ouders genoeg is om een taal te leren²⁸. De *Input Hypothesis* van Krashen en de *Interaction Hypothesis* van Long zijn hierbij zeer belangrijk. Tegenhangers van Krashen, waaronder Swain, hebben de *comprehensible output hypothesis* opgesteld²⁹. Een theorie die hier mee samenhangt heeft als basis dat er een systeem zit in taal en het leren van taal. De verschillende onderdelen van dit systeem worden *developmental stages*, of ontwikkelingsfasen genoemd³⁰.

Over het algemeen zijn verschillende manieren voor het verwerven van een tweede taal te onderscheiden in de volgende drie ‘kernbenaderingen’: de *grammatica-vertaalbenadering*, de *audiolinguale benadering* en de *communicatieve benadering*³¹.

De verwerving van de moedertaal door kinderen verloopt in drie fasen; de voortalige fase, de vroegtalige fase en de differentiatiefase. De voortalige fase is die periode van het taalleren waarin het kind spraakklanken waarneemt en produceert. Als een kind een woord leert, leert en memoriseert een kind een bepaalde klankvorm waaraan het een bepaalde referent of betekenis verbindt. Dit gebeurt in de vroegtalige fase. Betekenis heeft alles te maken met concepten. Die concepten zijn mogelijkwijs voor een deel aangeboren en voor een deel aangeleerd. Kennis van de woordenschat van een taal bestaat onder andere uit kennis van morfologische systematiek. Hierbij wordt in het begin van de differentiatiefase overgegeneraliseerd. Die overgeneralisatie duidt op kennisverwerving.

Met Woorden in de Weer is een manier van lesgeven en geen methode³². Deze manier van lesgeven is gericht op verbreding en verdieping van woordenschat. Het intensief bezig zijn met woorden op verschillende niveaus en in verschillende contexten laat in het geheugen sporen na. Hoe meer sporen er getrokken kunnen worden, hoe beter de woorden onthouden worden. Woordenschat kan het beste aangeleerd worden aan de hand van vijf stappen: selecteren, voorbereiden, semantiseren, consolideren en controleren³³. Bij semantiseren gaat het om uitbeelden, uitleggen en uitbreiden. Het consolideren is de sleutel tot het woordenschatonderwijs. Consolideren is het inoefenen van alle betekenissen van een woord. Om goed te kunnen consolideren hebben Van den Nulft en Verhallen *Met Woorden in de Weer; het grote consolideerboek voor het basisonderwijs* ontwikkeld³⁴. In dit boek staan spelletjes die gebruikt kunnen worden om te consolideren.

²⁷ Frijn en De Haan 1994, p. 138.

²⁸ Gass en Selinker 2001, pp. 200-201.

²⁹ Gass en Selinker 2001, pp. 276-278.

³⁰ Mitchell en Myles 2004, p. 16.

³¹ Appel, R. & Vermeer, A., 1996, p. 129-161

³² Van den Nulft en Verhallen 2002.

³³ Van den Nulft en Verhallen 2002, pp. 78-105.

³⁴ Van den Nulft en Verhallen 2004.

3. Onderzoeksvragen en hypothesen

3.1 Onderzoeksvragen

Bij de nascholingscursussen die tijdens mijn stage werden gegeven werd er steeds grote nadruk gelegd op het belang van consolideren bij het aanleren van nieuwe woorden aan leerlingen op de basisschool. Ik heb me toen afgevraagd of het consolideren in het basisonderwijs wel echt zinvol is; in Van den Nulft en Verhallen werd er zeer lovend over gesproken, maar ik wil zelf graag onderzoeken of de lof ervoor ook daadwerkelijk gegrond is³⁵. In dit onderzoek zal ik me daarom bezig houden met de volgende onderzoeksvraag:

Wat zijn de effecten van consolideren op het onthouden van woorden in het basisonderwijs?

Deze onderzoeksvraag bestaat uit de volgende deelvragen:

- a. Wat is consolideren precies?
- b. Waarin verschilt het woordenschatonderwijs mét consolideren van het woordenschatonderwijs zónder consolideren?
- c. Wat is het percentage woorden dat men kan onthouden met behulp van consolideeroefeningen?
- d. Wat is het percentage woorden dat men kan onthouden zonder consolideeroefeningen?
- e. Wat zijn de korte termijn effecten van consolideren?
- f. Wat kan men doen om het woordenschatonderwijs zo effectief mogelijk te laten verlopen?

3.2 Hypothesen

Ik heb aan de hand van de literatuur en mijn eigen verwachtingen een aantal hypothesen opgesteld; één algemene hypothese die ingaat op de hoofdvraag en een aantal specifieke hypothesen die ingaan op de deelvragen.

Algemene hypothese: Als er sprake is van correct gebruik van consolideeroefeningen, in combinatie met het semantiseren van de woorden, dan zal dit alleen maar positieve effecten hebben op het onthouden van woorden in het basisonderwijs. Deze effecten zullen niet alleen op korte, maar ook op lange termijn positief zijn³⁶. Kinderen die woorden consolideren zijn langer bezig met het leren van verschillende betekenisaspecten van de nieuwe woorden. Hierdoor beklippen de woorden met hun betekenissen beter en worden ze goed en vast opgeslagen in het geheugen. Door de vele herhalingen die gepaard gaan met de consolideeroefeningen, zullen de leerlingen ook op lange termijn de woorden nog kennen en verscheidene betekenisaspecten weten te onderscheiden en te gebruiken.

Hypothese 1: Deze hypothese gaat in op deelvraag b: “Waarom verschilt het woordenschatonderwijs mét consolideren van het woordenschatonderwijs zónder consolideren?” Ik denk dat woordenschatonderwijs met consolideren langer en herhaaldelijker

³⁵ Van den Nulft en Verhallen 2002, Van den Nulft en Verhallen 2004.

³⁶ Van den Nulft en Verhallen 2002.

op de te leren woorden ingaat. De woorden worden uitgebreid inge oefend, in tegenstelling tot woordenschatonderwijs waarbij *Met woorden in de weer* niet wordt gebruikt³⁷.

Hypothese 2: Deze hypothese gaat in op deelvraag c: “Wat is het percentage woorden dat men kan onthouden met behulp van consolideeroefeningen?” Ik zou eerlijk gezegd niet weten wat het precieze percentage zou kunnen zijn, maar ik denk wel dat het percentage woorden dat onthouden wordt hoger ligt bij de leerlingen die consolideeroefeningen hebben gedaan dan bij de leerlingen die dit niet hebben gedaan. Dit, omdat dat de netwerken waarin woorden onthouden worden met behulp van consolideeroefeningen meer en beter worden aangesproken wanneer de woorden in clusters worden aangeboden en wanneer er geconsolideerd wordt³⁸. In het vorige hoofdstuk is er gezegd dat het leerproces van ieder kind verschilt³⁹. De hoeveelheid woorden dat kinderen leren en het tempo waarop ze dat doen is individueel verschillend. Hierdoor zal niet ieder kind de woorden op hetzelfde tempo onthouden, met of zonder consolideeroefeningen. Ik denk dat, door correct gebruik van consolideeroefeningen, het percentage woorden dat binnen de gestelde periode onthouden wordt hoger ligt dan bij kinderen die geen consolideeroefeningen doen.

Hypothese 3: Deze hypothese gaat in op deelvraag d: “Wat is het percentage woorden dat men kan onthouden zonder consolideeroefeningen?” en is een vervolg op hypothese 2. Ik denk dat het percentage van woorden die onthouden worden lager zullen zijn wanneer er geen consolideeroefeningen worden gedaan, dan wanneer dit wel gebeurt. Wanneer er niet geconsolideerd wordt, worden de woorden niet voldoende herhaald, verdiept en verankerd. De kinderen slaan de aangeleerde woorden zonder consolideeroefeningen niet vast in hun geheugen op en kunnen de woorden dus niet snel actief gebruiken. Een aantal woorden zullen er best wel onthouden worden, maar ik denk dat het percentage zeker significant lager zal zijn, wanneer er geen consolideeroefeningen gedaan worden.

Hypothese 4: Deze hypothese gaat in op deelvraag e: “Wat zijn de korte termijn effecten van consolideren?” Ik denk dat de korte termijneffecten van consolideren zeer positief zijn en dat de leerlingen die woorden met deze oefeningen hebben geleerd de woorden makkelijker en sneller actief kunnen gebruiken dan wanneer er niet geconsolideerd wordt. Ook denk ik dat kinderen eerder verschillende betekenissen van het woord zullen beheersen en dat consolideren al met al een betere manier van woordenschatonderwijs is dan de bestaande manieren⁴⁰. Dit komt ook overeen met de woord-gerichte ontwikkeling waar Frijn en De Haan het in *Het Taallerend kind* over hebben⁴¹.

Hypothese 5: Deze hypothese gaat in op deelvraag f: “Wat kan men doen om het woordenschatonderwijs zo effectief mogelijk te laten verlopen?” Ik denk dat men meer en gerichtter woordenschatonderwijs moet gaan geven, met behulp van *Met woorden in de weer*, omdat zo systematisch en logisch woorden worden onderwezen. De woorden moeten worden geleerd volgens de vijf stappen, selecteren, voorbereiden, semantiseren, consolideren en controleren. Er moet vooral nadruk gelegd worden op het semantiseren en consolideren, op deze manier wordt het woordenschatonderwijs wellicht effectiever en een minder groot struikelblok dan het nu is⁴².

³⁷ Van den Nulft en Verhallen 2002.

³⁸ Van den Nulft en Verhallen 2002, pp. 78-105.

³⁹ Schaerlaekens 1977. In: Frijn en De Haan 1994, p. 110.

⁴⁰ Van den Nulft en Verhallen 2002.

⁴¹ Frijn en De Haan 1994.

⁴² Van den Nulft en Verhallen 2002, pp. 78-105, Frijn en De Haan 1994, Van den Nulft en Verhallen 2004.

4. Methode van onderzoek

4.1 Inleiding

In dit empirische onderzoek wil ik gaan onderzoeken wat consolideren bijdraagt aan het onthouden van de nieuwe woorden. Ik wil een school die *Met Woorden in de Weer* gebruikt gaan vergelijken met een school die dit niet doet. Ik wil in de klassen gaan kijken naar:

- de manier waarop nieuwe woorden aangeboden worden;
- de manier waarop nieuwe woorden worden geoefend;
- de hoeveelheid nieuwe woorden die per week worden aangeboden;
- de hoeveelheid nieuwe woorden die worden onthouden op korte termijn.

Kort gezegd ga ik een week lang elke dag in de klas observeren. Op de maandag erna ga ik de kinderen een zelfgemaakte woordenschattoets geven. Ik ga kijken naar de resultaten tot nu toe bij woordenschattoetsen die de kinderen eerder hebben gemaakt en kijk hierbij of ze mijn toets beter, slechter of hetzelfde hebben gemaakt. Hieruit trek ik conclusies.

4.2 Methode

Om mijn onderzoek te doen wilde ik de klassen en de scholen zo veel mogelijk gelijk houden. Ik heb om deze reden geprobeerd om te gaan observeren bij basisscholen met dezelfde religieuze achtergrond en insteek. Dit is helaas niet gelukt. Ik heb er wel voor gezorgd dat de klassen waar ik ben geweest allebei een groep 5 waren. De scholen waarbij ik heb geobserveerd zijn de Agnesschool in Rotterdam en de El Amien in Amsterdam.

De Agnesschool is een katholieke basisschool, waarop vele kinderen zitten met een multiculturele achtergrond. Aan de hand van de catechesemethode *Trefwoord* willen zij de leerlingen ervaringen rond geloof en geloven laten opdoen. *Trefwoord* is een methode voor godsdienstige en levensbeschouwelijke vorming in de basisschool met aandacht voor alle geloofsovertuigingen. De klas waar ik heb geobserveerd bestond uit kinderen met verscheidene achtergronden en geloven. Voor het woordenschatonderwijs gebruiken zij *Ondersteboven van lezen* en *Zin in taal*⁴³. De school is een voornamelijk zwarte school in deelgemeente Feijenoord in de wijk Feijenoord. Veel van de kinderen die op de school zitten hebben een taalachterstand.

De El Amien is een islamitische basisschool, waarop zowel islamitische als anders gelovige kinderen zitten. De school is gesticht om kinderen goede onderwijs- en ontwikkelingskansen te bieden vanuit een islamitische denk- en werkwijze. Dit betekent dat zij in hun pedagogisch en didactisch handelen de Islam gebruiken als richtsnoer. Aan het eind van de basisschool willen zij dat de kinderen, al naar gelang hun capaciteiten, stevig in hun schoenen staan in het voortgezet onderwijs en goed gevormde (moslim)kinderen zijn. Voor het woordenschatonderwijs gebruiken zij *Met woorden in de weer*⁴⁴. Ze doen dit aan de hand van leerkrachtcompetenties⁴⁵. De school waar ik heb geobserveerd is de tweede dependance van El Amien en is een voornamelijk zwarte school in de wijk Bos en Lommer.

⁴³ Aarnoutse en Kouwenberg 2002.

Kouwenberg, Van de Guchte en Van de Gein 1998.

⁴⁴ Van den Nulft en Verhallen 2002.

⁴⁵ Zie bijlage 1.

Adresgegevens Agnesschool:
Persoonsdam 18
3071 EE Rotterdam
Tel: 010 – 2909912
Fax: 010 – 2909910
[http://www2.rvko.nl/agnes/
post@agnesschoolrotterdam.nl](http://www2.rvko.nl/agnes/post@agnesschoolrotterdam.nl)

Adresgegevens El Amien:
Van Gentstraat 16a
1055 PE Amsterdam
Tel: 020 – 6199970
<http://www.elamien.nl/>
info@elamien.nl

Om de observatie in de klassen makkelijker te maken heb ik een observatieformulier gemaakt met vragen die ik mezelf tijdens het kijken heb gesteld. Dit komt neer op één formulier per dag. Om dit observatieformulier te maken heb ik een soortgelijk formulier gebruikt als sjabloon. Dit soortgelijke formulier is afkomstig van de cursus Didactiek NT2, die ik aan het James Boswell Instituut heb gevolgd.

Observatieformulier:

Datum: Hoeveel leerlingen:
Groep: Leeftijd leerlingen:
Docent:

1. Welk boek wordt er gebruikt?
2. Welke les wordt er behandeld?
3. Welke activiteiten komen er expliciet aan de orde:
 - lezen
 - schrijven
 - geschiedenis
 - luisteren
 - grammatica
 - aardrijkskunde
 - spreken
 - rekenen
 - natuur
4. Hoe is de verdeling per activiteit over het geheel van de les?
5. Welke woorden / woordclusters worden er behandeld?
6. Op welke manier worden de woorden behandeld?
7. Gaat het om herhaling, of om de introductie van nieuwe woorden?
8. Hoe komt de uitleg van de woorden over?
9. Denk je dat de leerlingen alles hebben begrepen?
10. Worden de aangeboden woorden verwerkt / geoefend?
11. Zo ja, hoe?
12. Wordt hierbij het consolideerboek gebruikt?
13. Hoeveel tijd wordt er aan het oefenen van de woorden / aan het consolideren besteed?
14. Wordt er aandacht besteed aan de uitspraak van de woorden?
15. Zo ja, hoe?
16. Hoe is de opbouw van de (woordenschat)les?
17. Hoe is de groep:
 - actief / passief
 - één / enkele dominante leerlingen
 - kleine / grote verschillen in niveau
 - enkele / vele verschillende nationaliteiten
 - bij elkaar betrokken / sterk individualistisch
18. Wat voor interactie vindt er plaats?
 - tussen leerkracht en leerling
 - tussen leerkracht en groep
 - tussen leerling en leerling
 - in groepjes

19. Wat is de rol van de docent? (vb. begeleidend, stimulerend, sturend)
20. Is er sprake van gelijke verdeling van beurten? (komt iedereen aan bod?)
21. Op welke manieren krijgen de leerlingen feedback van de leerkracht?
22. Hoe is het bordgebruik?
- veel / weinig
 - overzichtelijk / rommelig
 - wel / geen gebruik van woordmuur
 - wel / geen gebruik van parachutes, webben etc.

Woordenschattoets Agnesschool

De woordenschattoetsen die de leerlingen van groep 5 b van de Agnesschool normaal gesproken krijgen zijn meerkeuze en bevatten achttien vragen. De woorden worden dan aangeboden in zinnen. De volgende voorbeelden komen uit de woordenschattoets die de kinderen nog moeten gaan maken:

1. Ik moet <u>alsmaar</u> aan de vakantie denken.	2. Dat zit Erwin steeds te <u>beweren</u> .
☐ maar eens	☐ zeggen dat het zo is
☐ soms wel	☐ zeggen welk weer het wordt
☐ steeds weer	☐ bedenken en verzinnen

De toets die ik heb gemaakt is ongeveer op dezelfde manier opgebouwd. Nadeel is, dat je door meerkeuzevragen niet kan zien of het kind de woorden actief beheerst, aangezien zo alleen de passieve woordkennis wordt getoetst. Voordeel is, dat de toetsvorm vertrouwd is voor de kinderen en dat dit dus geen invloed op de resultaten kan hebben. Ik heb er voor gekozen om zowel meerkeuze vragen als open vragen te stellen, om toch ook nadruk op de actieve woordkennis te leggen. In de week dat ik aanwezig ben geweest in de klas hebben de kinderen de onderstaande 28 nieuwe woorden en twee nieuwe uitdrukkingen geleerd.

1. Vaag = onduidelijk
2. Overdrijven = iets erger maken dan het is
3. Het trefwoord = een woord dat je opzoekt in een woordenboek als je de betekenis van het woord wilt weten.
4. Schatten = ongeveer kijken wat iets kost
5. De buil = de bult
6. De haag = de heg van struiken, als afzetting
7. De spruit = 1) groente, kleine groene knolletjes die in de winter vaak gegeten worden.
2) een klein kindje
8. Het gebrek = iets wat niet helemaal goed is.
9. Het spraakgebrek = niet helemaal goed kunnen praten
10. Babbelen = kletsen.
11. Opscheppen = 1) trots en stoer over iets praten.
2) je eten op je bord scheppen.
12. Steunen = 1) kreunende geluiden maken.
2) leunen
3) hulp krijgen of geven
13. De route = de weg
14. De plattegrond = kaart waar je straten op kan zoeken.
15. De voorbijganger = iemand die langs gaat.
16. Wonderlijk = heel bijzonder.

17. Het register = woordenlijst waar je namen van de straten op de plattegrond in op kan zoeken.
18. Ongerust = bezorgd.
19. Hijgen = snel en hard ademhalen
20. Niet in zeven sloten tegelijk lopen = ze kunnen heel goed voor zichzelf zorgen.
21. Het gesprek = praten met iemand.
22. Het gebed = iets vertellen aan God
23. De klep = toets van een saxofoon.
24. Uit je duim zuigen = iets verzinnen of vertellen wat niet waar is.
25. Tingelen = een soort geluid wat heel mooi klinkt.
26. De harmonie = een groep mensen die muziek maakt, een soort orkest.
27. De blazers = mensen die op een blaasinstrument spelen.
28. De standaard = 1) een ijzeren rekje waar je iets op kunt zetten
2) de regel.

In de onderstaande woordenschattoets worden 15 woorden getoetst. Dit is 50 % van het totale aantal woorden dat in de klas behandeld is.

1. Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 - onduidelijk
 - grappig
 - ongezellig
2. De harmonie loopt vandaag door de stad.
 - de optocht
 - de groep mensen die muziek maakt
 - de buurvrouw
3. Met een triangel kun je leuk tingelen.
 - een soort geluid wat heel mooi klinkt
 - een soort geluid wat heel hard is
 - een soort geluid wat een gitaar maakt
4. Jaap kijkt even in het register.
 - lijst van een schilderij
 - lijst met kinderen die ziek zijn
 - woordenlijst met straatnamen
5. Zit niet zo te babbelen in de klas!
 - vervelend doen
 - kletsen
 - knutselen
6. Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 - een ijzeren rekje waar je iets op kunt zetten
 - een plank waar je iets op kunt zetten
 - een tafel waar je iets op kunt zetten
7. Ik hoor iemand steunen in de klas.
 - rommelen en slaan

- klagend geluid maken
- mopperen en vloeken

8. Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.

- boos
- blij
- bezorgd

9. Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.

- woordenboek
- kaart
- internet

10. De klep van mijn saxofoon is stuk.

- mondstuk
- toets
- snaar

11. Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.

- iets wat niet helemaal goed is
- iets wat er heel mooi uit ziet
- iets wat mijn vader voor haar heeft gekocht

12. Jij hebt vast wel eens een gesprek gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.

.....

.....

.....

13. Wat is opscheppen?

Opscheppen is.....

14. Wat betekent de uitdrukking: Niet in zeven sloten tegelijk lopen?

.....

.....

.....

15. Schrijf in 2 regels iets waarin je overdrijft.

Bijvoorbeeld: Mijn vader is zo sterk, dat hij wel drie huizen kan optillen.

.....

.....

Woordenschattoets El Amien

Ik heb bij de kinderen van de El Amien gemiddeld net zo veel woorden getoetst als bij de kinderen van de Agnesschool. In de week dat ik aanwezig ben geweest in de klas hebben de kinderen 20 nieuwe woorden en twee nieuwe uitdrukkingen geleerd.

1. Het sieraad = het juweel
2. De edelsteen = kostbare natuursteen
3. Kostbaar = heel duur; veel geld waard
4. De juwelier = iemand die voor zijn beroep juwelen verkoopt
5. Tot leven komen = als iets wat eerst niet leefde, gaat leven en bewegen.
6. Het beroep = het werk wat iemand doet.
7. Verontwaardigd = als je verontwaardigd bent, dan ben je erg boos over wat iemand heeft gezegd of gedaan.
8. Krenge = iemand of iets waar je een hekel aan hebt.
9. Kennismaken = als je met iemand kennis maakt, dan geef je hem een hand, zeg je hoe je heet en ga je even kort met hem praten.
10. Voorstellen = hetzelfde als kennismaken. Je geeft iemand dan een hand en je zegt wie je bent.
11. De houding = de manier waarop iemand staat.
12. De opsporing = iemand proberen te vinden door te zoeken.
13. Ontvoeren = iemand tegen zijn zin meenemen naar een geheime plaats.
14. De miljonair = iemand die meer dan een miljoen euro heeft.
15. De ontvoerder = iemand die iemand anders tegen zijn zin meeneemt naar een geheime plaats en dan losgeld vraagt.
16. Het losgeld = Geld dat betaald wordt om iemand vrij te krijgen.
17. Weglopen = Ergens zonder toestemming naartoe gaan.
18. Het huisdier = Een tam dier dat bij mensen woont.
19. Kopieëren = Meerdere afdrukken maken van het origineel.
20. De clown = iemand die voor zijn beroep kinderen laat lachen en grapjes maakt.
21. De poppen aan het dansen hebben = problemen hebben.
22. Het geld groeit me niet op de rug = Ik heb niet zoveel geld.

In de onderstaande woordenschattoets worden 11 woorden getoetst. Dit is 50 % van het totale aantal, hetzelfde percentage als bij de Agnesschool. De opzet van de toets is ook hetzelfde als bij de toets van de Agnesschool, dit om zoveel mogelijk variabelen gelijk te houden.

1. Mijn moeder heeft een kostbaar bezit.
 Veel geld waard.
 Niet duur.
 Heel mooi.
2. Op de hoek van de straat zit de juwelier.
 Iemand die voor zijn beroep clown is.
 Iemand die voor zijn beroep huisdieren verkoopt.
 Iemand die voor zijn beroep juwelen verkoopt.
3. De ontvoerders willen een meisje gaan ontvoeren.
 Heel hard slaan zodat ze gaat huilen.
 Tegen haar zin meenemen naar een geheime plaats.
 Een heel mooi cadeautje geven.

4. In die ring zit een mooie edelsteen.
 - O Bewerkte natuursteen.
 - O Kostbare baksteen.
 - O Gouden randje.

5. Wat heb jij een slechte houding!
 - O De manier waarop je Nederlands praat.
 - O De manier waarop je met kinderen speelt.
 - O De manier waarop je zit of staat.

6. Ik heb van mijn vader een huisdier gekregen.
 - O Wild dier dat in de dierentuin woont.
 - O Tam dier dat op de kinderboerderij woont.
 - O Tam dier dat bij mensen thuis woont.

7. Mijn oom is miljonair.
 - O Iemand die meer dan een miljoen euro heeft.
 - O Iemand die mooie kleren draagt.
 - O Iemand die meer dan een miljoen vrienden heeft.

8. Als je je aan iemand voorstelt dan ...
 - O zeg je dat je hem aardig vindt.
 - O geef je hem je hand en zeg je hoe je heet.
 - O zeg je dat je met hem wil gaan buiten spelen.

9. Wat betekent het losgeld?

Het losgeld is

.....

10. Wat betekent de uitdrukking het geld groeit me niet op de rug?

.....

.....

.....

11. Wat gebeurt er als je tot leven komt?

.....

.....

.....

5. Resultaten

Ik heb elke dag de lessen geobserveerd en een observatieformulier ingevuld. Hieronder heb ik de observaties en de formulieren van de eerste dag op de Agnesschool en op de El Amien weergegeven, om te laten zien hoe deze lessen er precies uitzagen. De volledige lesbeschrijvingen en observatieformulieren zijn te vinden in bijlage 2.

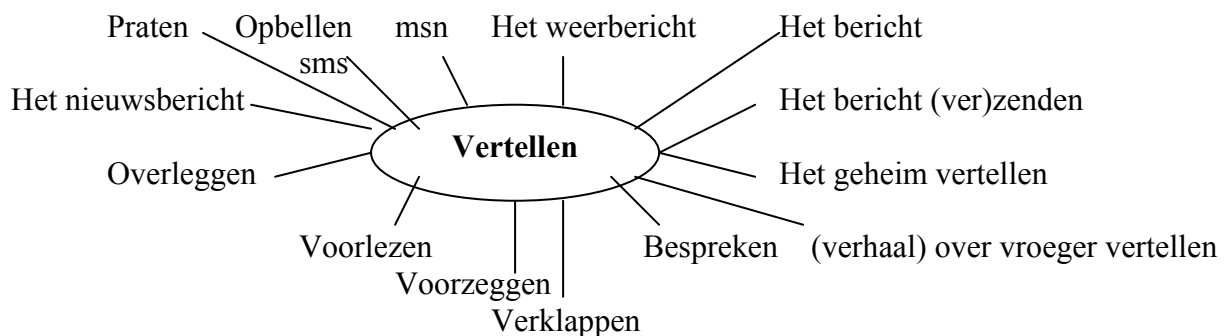
5.1 Agnesschool

5.1.1 Maandag 13 juni 2005

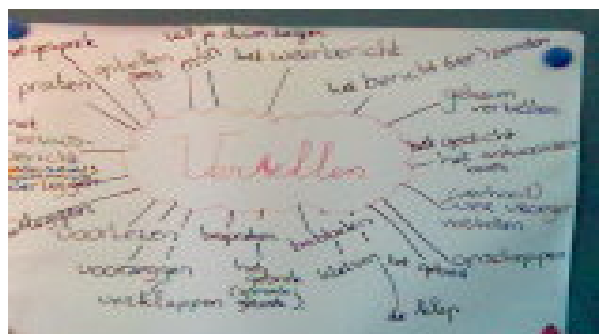
8:45 – 10:00

Aan het begin van de les staan er al een aantal dingen op het bord geschreven:

- Het rooster van de week
- Wie klassendienst heeft
- Regels: * Je roept niet door de klas, * Je steekt je vinger op als je iets wilt vertellen, * Tijdens instructie zit je in de luisterhouding.
- Het woord van de dag: (wordt samen met de leerlingen op het bord gezet)
Vaag = onduidelijk
- Het woordweb waar de klas op dat moment mee bezig is. Dit is dit thema *vertellen*.

Er is nog ruimte in het woordweb om andere woorden in te vullen. Op deze (vrij onduidelijke) foto is te zien hoe het woordweb in de klas er precies uitzag aan het eind van de week.

Eerst mag iedereen even kort vertellen wat hij of zij dit weekend heeft gedaan. Dit duurt 45 minuten. Vervolgens wordt het woord van de dag op het bord gezet en uitgelegd. Het woord is *vaag*. *Vaag* betekend *onduidelijk*. Juf Liesbeth kijkt met haar ogen dichtgeknepen. Ze zegt: "Ik zie vaag een persoon in de verte." Ze laat één kind dit ook doen; het kind kijkt met zijn ogen dichtgeknepen en zegt dat hij een klasgenootje vaag ziet.

Hierna mogen de kinderen in vier groepje per groepje overleggen of ze nog een woord weten om aan het woordweb op het papier op het bord toe te voegen. Toegevoegd wordt:

- Uitleggen;
- Het kindernieuws (bij het nieuwsbericht);
- Het sportnieuws (bij het nieuwsbericht);
- Het antwoordenboek.

Na het behandelen van het woordweb worden de boeken *Zin in taal* uitgedeeld⁴⁶. Het verhaal dat de kinderen moeten lezen is geschreven als toneelstukje. Het thema is overdrijven. Eerst wordt uitgelegd wat overdrijven is. De juf geeft een voorbeeld: “Als Chivano naar mij toekomt met dikke tranen en een klein schaafwoordje en zegt: ‘Ik ben in elkaar geslagen,’ terwijl het eigenlijk niet zo erg is, dan overdrijft hij.” Ze zet daarna op het bord overdrijven – ik overdrijf – wij overdreven. Hierna gaat de eigenlijke leesopdracht beginnen. Eerst leest juf Liesbeth het verhaal zelf. Het woord *de bult* staat in de tekst, één van de kinderen vraagt wat dat precies is. De juf geeft kort de betekenis, maar gaat niet dieper op het woord in. Daarna krijgen een aantal kinderen een rol toegewezen. Ze lezen het verhaal nog een keer. Vervolgens worden ze op enkele punten verbeterd en krijgen andere kinderen een rol. Het verhaal wordt opnieuw gelezen. Het is nu voor echt alle kinderen duidelijk wat overdrijven precies is.

10:00 – 10:15 = etenspauze

Tijdens de etenspauze komt de juf tijdens een gesprek terloops terug op het woord vaag. Ze pakt een flesje AA van een leerling, kijkt naar het etiket en zegt: “Die lettertjes zijn voor mij erg **vaag**, ik kan het niet lezen.”

10:15 – 10:30 = buiten spelen

10:45 – 11:10

Om kwart voor elf is iedereen weer rustig en zijn ze klaar om verder te gaan met de oefening. Aan de hand van het verhaaltje over overdrijven moeten de kinderen nu steekwoorden opschrijven. Met die steekwoorden gaan ze dan een verhaaltje, een toneelstukje, een gedichtje of een sprookje van ongeveer 6 regels schrijven met als thema overdrijven. Er worden nog meer voorbeelden gegeven:

- Iemand heeft geen klein neusje, maar hij heeft een boom van een neus;
- Iemand die heel lang haar heeft, heeft niet zomaar lang haar, nee, die heeft een hele sleep van haar;
- Iemand heeft niet zomaar ogen, maar ogen zo groot als borden;
- Iemand heeft een stem als een muisje, piep, piep, piep.

Als iedereen klaar is mogen drie kinderen voor de klas komen en hun verhaal voorlezen, terwijl ze op de stoel van de juf mogen zitten. De rest van de klas moet aangeven wat er precies overdreven is aan hun verhaal. Wanneer het laatste kind wordt uitgekozen, zegt een andere leerling heel dramatisch: “Waarom ik niet?” De juf antwoordt hierop door te zeggen: “Hoezo, overdrijven!”

11:10 – 11:35

De kinderen moeten hun schrijfschrift pakken en in de schrijfhouding gaan zitten. De woorden *de haag* en *de spruit* staan in het schrift en zijn onbekend. Ze vraagt: “Wie weet wat

⁴⁶ Kouwenberg, Van de Guchte en Van de Gein 1998.

een haag en een spruit is?” De kinderen weten het niet en juf Liesbeth legt uit wat deze twee woorden betekenen. Ze zet echter de woorden niet op het bord en gaat er ook niet verder op in. De kinderen die tijdens de schrijfles ‘giga-netjes’ hebben geschreven, mogen één zin met een gekleurde gelpen in hun schrift schrijven. Als ze klaar zijn mogen ze even een stukje lezen uit hun leesboek.

11:35 – 12:10

De rekenboeken worden uitgedeeld en de kinderen moeten onder andere bedragen gaan schatten. Er wordt uitgelegd wat het woord *schatten* betekent, wederom wordt dit woord niet op het bord gezet. Tijdens de uitleg luistert één kind niet. Juf Liesbeth reageert hierop door te zeggen: “Wil je ophouden met die vervelende toestanden?! Dat is héél **overdreven**. En je klachten zijn erg **vaag!**”

13:20 – 15:15

Na de middagpauze wordt er nog tien minuten verder gegaan met rekenen. Daarna moet er een taaltoets gedaan worden, waarbij kinderen met behulp van het Juniorwoordenboek⁴⁷ woorden moeten opzoeken en vragen over die woorden moeten beantwoorden. Ze moeten eren wat trefwoorden zijn en hoe ze ze moeten gebruiken. Er wordt een half uur besteed aan uitleg over hoe je ook al weer woorden in het woordenboek moet opzoeken. Ook zijn er voorbeeldopdrachten bij de toets, zodat alles (als het goed is) duidelijk is. De eigenlijke toets duurt een uur en vijf minuten. De woorden die de leerlingen in de toets op moeten zoeken hoeven ze niet te onthouden, het gaat immers om het opzoeken en niet om de woorden zelf.

Observatieformulier:

Datum: 13-06-2005

Groep: 5 b

Docent: Juf Liesbeth

Hoeveel leerlingen: 16 kinderen, 9 meisjes en 7 jongens

Leeftijd leerlingen: 9 á 10 jaar

1. Welk boek wordt er gebruikt?

- Bert Kouwenberg, Carry van de Guchte en Jannemieke van de Gein, *Zin in taal, taalboek B²*. Zwijsen Educatief B.V., Tilburg 1998.
- Marja Verburg en Monique Huijgen, *Van Dale Juniorwoordenboek*. 1^e dr. 1996 Groningen / Houten: Wolters-Noordhoff.
- Cor Aarnoutse en Bert Kouwenberg, *Ondersteboven van lezen; Toetsboek*. Zwijsen Educatief B.V., Tilburg 2002.

2. Welke les wordt er behandeld?

- Uit *Zin in taal*: Hoofdstuk 10, Vertellen. Les 5, “Oh, wat overdreven”.
- Uit *Ondersteboven van lezen*: Toets B2; Informatie verwerven door lezen.

3. Welke activiteiten komen er expliciet aan de orde:

- lezen
- schrijven
- rekenen

4. Hoe is de verdeling per vaardigheid over het geheel van de les?

- Lezen ongeveer 30 minuten

⁴⁷ Verburg en Huijgen 1996.

- Schrijven ongeveer 45 minuten
- Rekenen ongeveer 45 minuten

5. Welke woorden / woordclusters worden er behandeld?

- Het woord van de dag: Vaag = onduidelijk
* Dit woord wordt op het bord gezet en blijft er de hele dag staan.
- Overdrijven = iets erger maken dan het is
* Dit woord wordt op het bord gezet en zeer uitgebreid uitgelegd en geoefend.
- Het trefwoord = een woord dat je opzoekt in een woordenboek als je de betekenis van het woord wilt weten.
* Dit woord hebben de kinderen nodig voor een oefening waarbij ze woorden in het woordenboek op moeten zoeken. De bedoeling van die opdracht is, dat ze het opzoeken van zaken oefenen en dat ze het alfabet goed gaan kennen. Het woord wordt niet op het bord gezet.
- Schatten = ongeveer kijken wat iets kost
* Dit woord is nodig voor een rekenoefening, waarbij ze moeten schatten hoeveel bepaalde bedragen van een kassabon bij elkaar opgeteld zijn. Het woord wordt niet op het bord gezet.
- De buil = de bult
* Dit woord wordt slechts kort uitgelegd en niet op het bord gezet.
- De haag = de heg van struiken, als afzetting
* Dit woord wordt slechts kort uitgelegd en niet op het bord gezet.
- De spruit = 1) groente, kleine groene knolletjes die in de winter vaak gegeten worden
2) een klein kindje
* Dit woord wordt slechts kort uitgelegd en niet op het bord gezet.

6. Op welke manier worden de woorden behandeld?

- De woorden die onduidelijk zijn uit de tekst worden kort verklaard. Woorden waar hele lessen over gaan, zoals overdrijven, worden uitgebreid behandeld, op het bord gezet en vervoegd. Van het woord overdrijven wordt bijvoorbeeld de eerste persoon enkelvoud tegenwoordige tijd en de eerste persoon meervoud verleden tijd gegeven.
- Het woord van de dag wordt aan het begin van de dag uitgelegd en op het bord geschreven. De kinderen moeten het woord overnemen in hun schrift. In de loop van de dag wordt het woord regelmatig ter sprake gebracht.

7. Gaat het om herhaling, of om de introductie van nieuwe woorden?

- Introductie van nieuwe woorden.

8. Hoe komt de uitleg van de woorden over?

- Helder, maar soms wat kort.

9. Denk je dat de leerlingen alles hebben begrepen?

- Nee, niet allemaal.

10. Worden de aangeboden woorden verwerkt / geoefend?

- Ja.

11. Zo ja, hoe?

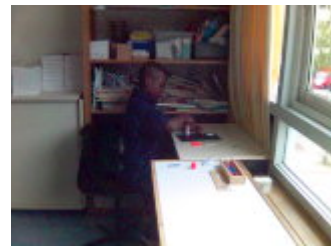
- Door oefeningen (zie lesomschrijving).

12. Wordt hierbij het consolideerboek gebruikt?
- Nee.
13. Hoeveel tijd wordt er aan het oefenen van de woorden / aan het consolideren besteed?
- Ongeveer 20 minuten.
14. Wordt er aandacht besteed aan de uitspraak van de woorden?
- Ja.
15. Zo ja, hoe?
- Het woord wordt door de juf correct herhaalt en het kind moet het woord vervolgens goed terugzeggen. Er wordt expliciet gecorrigeerd.
16. Hoe is de opbouw van de (woordenschat)les?
- Er wordt niet eerst voorberekt. De woorden worden kort gesemantiseerd, eventueel met voorbeelden. Vervolgens laat de juf één of een aantal leerlingen een voorbeeld geven met het te leren woord. Daarna wordt er eventueel een oefening gemaakt, waarin het woord centraal staat; dit gebeurt echter niet constant.
17. Hoe is de groep:
- sommige leerlingen zijn actief, anderen passief. De leerlingen hebben grote moeite met concentratie; hierdoor zijn ze vaak overactief met andere zaken dan de oefeningen die ze moeten doen.
 - enkele dominante leerlingen
 - grote verschillen in niveau
 - vele verschillende nationaliteiten
 - sommige leerlingen zijn bij elkaar betrokken, anderen zijn sterk individualistisch.
- Door concentratieproblemen richten sommige kinderen hun aandacht op andere kinderen, waardoor ze elkaar gaan pesten of afleiden. De juf moet zeer vaak ingrijpen om de rust terug te krijgen in de klas.
18. Wat voor interactie vindt er plaats?
- tussen leerkracht en leerling
 - tussen leerkracht en groep
 - tussen leerling en leerling
 - in groepjes
19. Wat is de rol van de docent?
- De docent is vooral sturend bezig en vaak ‘politieagentje aan het spelen’. Ook is de docent begeleidend, wanneer een kind de oefening bijvoorbeeld niet snapt. Ook stimuleert de juf de kinderen, door ze complimentjes te geven wanneer ze iets erg goed hebben gedaan.
20. Is er sprake van gelijke verdeling van beurten?
- Ja, iedereen komt aan bod door consequente beurttoewijzingen.
21. Op welke manieren krijgen de leerlingen feedback van de leerkracht?
- Vooral mondeling en veelal expliciet.

22. Hoe is het bordgebruik?

- weinig
- overzichtelijk
- alleen gebruik van webben
- weinig gebruik van woordmuur. Er wordt wel een woordweb gemaakt, maar die blijft niet hangen wanneer er een volgend web gemaakt wordt. Alleen het web waar de klas op dat moment mee bezig is, is zichtbaar en hangt op het bord.

Foto's van de kinderen van groep 5b en juf Liesbeth:

5.1.2 Maandag 20 juni 2005

Vandaag heb ik de woordenschattoets die ik heb gemaakt bij de kinderen afgenomen. Deze toets bevat de woorden die ze de week hiervoor hebben behandeld. Er waren vandaag 15 kinderen aanwezig, één kind was ziek en heeft de toets dus niet gemaakt. De normering heb ik op 80% gezet: 3 fout is nog net voldoende, 4 fout is onvoldoende. De foute antwoorden van de kinderen zijn rood, de goede antwoorden zijn groen. De namen die boven de individuele resultaten staan zijn afkortingen van de eigenlijke namen van de kinderen. De antwoorden bij de open vragen zijn letterlijk overgenomen van de toetsbladen van de leerlingen. Hieronder heb ik één van de toetsen die gemaakt zijn weergegeven om een idee te geven van de manier waarop de leerlingen op de vragen hebben geantwoord. Voor de volledige resultaten van de toets verwijs ik naar bijlage 3.

5.2 Woordenschattoets Agnesschool

Leerling 1

Naam: Ja.

Score: 2 meerkeuzevragen fout, 13 vragen goed.

1. Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 onduidelijk
2. De harmonie loopt vandaag door de stad.
 de groep mensen die muziek maakt
3. Met een triangel kun je leuk tingelen.
 een soort geluid wat heel mooi klinkt
4. Jaap kijkt even in het register.
 woordenlijst met straatnamen
5. Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen
6. Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 een plank waar je iets op kunt zetten
7. Ik hoor iemand steunen in de klas.
 klagend geluid maken
8. Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.
 bezorgd
9. Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.
 kaart
10. De klep van mijn saxofoon is stuk.
 mondstuk
11. Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
 iets wat niet helemaal goed is
12. Jij hebt vast wel eens **een gesprek** gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Met iemand over iets praten aan de telefoon of in de klas.
13. Wat is **opscheppen**?
Opscheppen is *over iets praten wat je heel leuk vindt om er over te vertellen.*
14. Wat betekent de uitdrukking: **Niet in zeven sloten tegelijk lopen**?

Dat hij goed voor zichzelf kan zorgen.

15. Schrijf in 2 regels iets waarin je **overdrijft**.
Mijn broer is zo sterk dat hij 100 anker kan dragen.

Vraag	Aantal keer fout	Soort fout
1	1 keer	1 keer “grappig”
2	2 keer	2 keer “de optocht”
3	---	---
4	3 keer	2 keer “lijst met kinderen die ziek zijn, 1 keer “lijst van een schilderij”
5	---	---
6	6 keer	6 keer “een plank”
7	4 keer	3 keer “mopperen en vloeken”, 1 keer “rommelen en slaan”
8	---	---
9	---	---
10	13 keer	7 keer “mondstuk”, 6 keer “snaar”
11	3 keer	2 keer “iets wat er heel mooi uit ziet”, 1 keer “iets wat mijn vader voor haar heeft gekocht”
12	---	---
13	5½ keer	De betekenis niet kennen.
14	8 keer	Niet weten wat de uitdrukking betekent.
15	1 keer	Geen voorbeeld kunnen geven.

Tabel 3: Gemiddelde resultaten woordenschattoets Agnesschool.

5.3 El Amien

Hier heb ik wederom alleen de eerste dag uitgebreid weergegeven. Voor alle lesresultaten, zie bijlage 4.

5.3.1 Maandag 27 juni 2005

8:45 = Dagopening met gebed.

Op de muren en op het bord hangen acht vellen met reeds gemaakte woordwebben; twee woordparachutes, vier woordwebben, één woordkast en één woordtrap. Hieronder staan foto's afgedrukt van een aantal van die woordwebben etc. aan de woordmuur.

Juf Rehana zet de Woordenschat van week 29-30 op het bord. De kinderen moeten het overschrijven. Woordenschat Week 29-30:

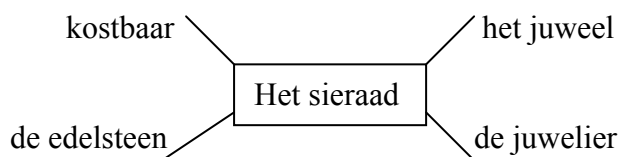
de kolom (reeks)
ontstoken (wond)
de kaak
zoenen
at op
het verdriet
thuiskomen
vloog (zich snel voortbewegen)
de koetsier
de parel
ideaal
de adder
de erwt

de enkel
de arbeid
de huisdeur
de deurmat
het matglas
het sieraad
bevrijden
de grendel
verslaan
afhakken
kleverig
het zwaard
verbergen

onhandig
de ereplaats
de figuur (personage)
verzoeken (vragen)

Van 11:15 – 11:40 is de woordenschatles. Er is dus een aparte les voor woordenschat ingericht, de woorden worden niet alleen tussen de lessen door geoefend en behandeld. De kinderen beginnen al te juichen als ze horen dat we een woordenschatles gaan doen. Het consolideren wordt namelijk gedaan met behulp van spelletjes uit het grote Consolideerboek en de kinderen vinden deze spelletjes hartstikke leuk. De juf begint met een verhaal waarin de woorden geïntroduceerd worden.

“Veel dames houden van sieraden. Een sieraad draag je om jezelf mooi te maken, bijvoorbeeld een ketting of een ring. Veel vrouwen dragen juwelen. Juwelen zijn sieraden, vaak met mooie edelstenen. Ze dragen kostbare juwelen. Ik heb hier een ring met een groene steen. (ze laat de ring zien) Dit is een juweel met een groene smaragd. Edelstenen zijn kostbaar. Een edelsteen dat is een heel mooie kostbare steen. (ze laat een plaatje van een diamant zien. Er staat *je bent kostbaar* onder) Vaak zitten edelstenen in sieraden. Juwelen zijn dus heel kostbaar. Juwelen kun je kopen bij de juwelier. Een juwelier verkoopt juwelen voor zijn beroep. (ze laat een plaatje van een juwelierswinkel zien) Als je bijvoorbeeld een edelsteen uit je ring kwijt bent, dan kan je bij de juwelier een nieuwe edelsteen in je ring laten zetten. We hebben het gehad over edelstenen. Die zijn heel kostbaar. Ze zijn dus heel duur. Sieraden kun je kopen bij de juwelier. Wat is nu het startwoord?”
 De juf loopt naar het bord en laat de kinderen de woorden noemen waar deze les over gaat. Die woorden zet ze dan in een woordweb op het bord. Later gaat ze hiervan ook een woordweb op papier maken, met de plaatjes en de betekenissen erbij.

Juf Rehana geeft mondeling de betekenissen van de woorden.

Het sieraad = het juweel

De edelsteen = kostbare natuursteen

Kostbaar = heel duur; veel geld waard

De juwelier = iemand die voor zijn beroep juwelen verkoopt

“Dan gaan we nu kijken wat je ervan hebt onthouden. We gaan ‘alle vogels vliegen’ doen.” Dit spel gaat als volgt: de juf noemt een betekenis van een woord op. Als die betekenis goed is, moeten de kinderen met hun armen wapperen, alsof ze vogels zijn. Als de betekenis fout is, moeten ze niets doen. Het kind wat wappert als het fout is, ligt eruit, net als het kind wat niets doet wanneer het goed is. De winnaar is degene die als laatste overblijft. De stellingen die de juf geeft zijn:

- 1) Een sieraad draag je om jezelf mooi te maken.
 - 2) Iets is kostbaar wanneer hij goedkoop is.
 - 3) Hier heb ik een edelsteen (ze laat een ring zien).
 - 4) De juwelier verkoopt gouden sieraden.
 - 5) Bij de juwelier kan je keukengerei kopen.
 - 6) Een edelsteen is een bewerkte natuursteen.
- * De kinderen gaan nu ook oefenen met de woorden uit vorige woordenschatlessen.
- 7) Deze edelsteen is een groene saffier (ze houdt de ring met de smaragd omhoog).
 - 8) Het lam is een jong van een koe.
 - 9) Dubbelklikken wil zeggen dat je twee keer op de muis klikt.
 - 10) De juwelier is een handelaar in juwelen.

11:40- 12:00

Het verhaal ‘*De beelden van Parcial*’ wordt voorgelezen door de juf. Het verhaal gaat over beelden die tot leven komen wanneer de beeldhouwer op vakantie is. De juf stelt vragen aan de hand van de tekst. “Wie weet wat dat is, **tot leven komen**? Tot leven komen is als iets wat

eerst niet leefde, gaat leven en bewegen. Dan is het tot leven gekomen. (...) Wat is zijn beroep? Dit woord hebben we al eerder gehad. Wat is een beroep? **Het beroep** is het werk wat iemand doet. (...)” De juf stelt vragen tussen het lezen door. Ze leest: ”Wat kan jij zeuren zeg! Roept hij **verontwaardigd**. Wat is dat, verontwaardigd? Als je verontwaardigd bent, dan ben je erg boos over wat iemand heeft gezegd of gedaan. (...) wat wordt er bedoeld met **kreng**?” Het woord wordt op het bord gezet. “Een kreng, dat is iemand of iets waar je een hekel aan hebt. (...) Moeten we ook niet eens **kennismaken**? Als je met iemand kennis maakt, dan geef je hem een hand, zeg je hoe je heet en ga je even kort met hem praten. **Voorstellen** is hetzelfde als kennismaken. Je geeft iemand dan een hand en je zegt wie je bent. (...) Hij ging in **de houding** staan. Wat wil dat zeggen? De manier waarop hij stond, zo gaat hij weer staan.

12:00 – 12:15

De kinderen pakken hun NT2 boek Taaljournaal en slaan het open op bladzijde 127, oefening vijf⁴⁸. Deze oefening gaat verder door op het verhaal van Parcival. Er staan vragen in als:

- Wat is het werkwoord?
- Wie kan van deze zin een vraagzin maken?

12:15 – 12:30 = Gebed en eten.

12:30 – 12:35

Verbeteren van de vragen over Parcival. Als de kinderen klaar zijn mogen ze naar buiten. De kinderen gaan op de El Amien niet 's middags naar huis, maar blijven op school.

13:00 – 13:25

Het verhaal van Parcival wordt nog een keer voorgelezen. Vijf kinderen krijgen hierna verschillende rollen uit het verhaal toegewezen. Ze krijgen een strookje met daarop de rol van het beeld dat ze moeten spelen. Wanneer de juf het verhaal opnieuw leest, moeten de leerlingen tegelijkertijd uitbeelden wat in het verhaal gezegd wordt.

13:30 – 13:45 = Spelling; er wordt een dictee gedaan.

13:45 – 14:55

De kinderen moeten individueel een tekst lezen en de daarbijbehorende vragen maken. Het boek dat ze gebruiken is *Goed Gelezen*⁴⁹. Als ze hiermee klaar zijn gaan ze uit hun bibliotheekboek lezen. Tijdens het lezen en het maken van de vragen mogen de kinderen niet praten, ook niet om vragen te stellen. De juf gaat bij iedereen persoonlijk langs en laat ze ter controle ene stukje hardop voorlezen.

14:55 – 15:10 = Woordenschatspelletje

De klas doet het treinspelletje. Bij dit spel is het de bedoeling dat de kinderen met hun stoelen in twee rijen gaan zitten. De juf stelt een vraag. Als degene die vooraan de rij zit het antwoord weet, dan mag hij naar voren komen en het antwoord zeggen. Wanneer degene die vooraan zit het niet weet, mag een ander uit de rij naar voren komen. Als het antwoord goed is krijgt hij twee punten, als het half goed is krijgt hij er één en als het fout is, krijgt het team min één punt. De juf stelt verschillende vragen. Ze vraagt naar betekenissen van woorden, naar startwoorden bij clusterwoorden en naar clusterwoorden bij startwoorden. De woorden die bij dit treinspelletje worden behandeld zijn: *de pollepel, het keukengerei, de sarcofaag, de farao, de mummie, het heelal, het zonnestelsel, het beroep, de etaleur, de officier van justitie, de rechtbank, de verdachte, de hiëroglief, de juwelier, het sieraad en de garde.*

15:15 = Gebed ter afsluiting.

⁴⁸ Franssen, Maters, Van der Veer-Borneman en Veraa, oef. 5, p. 127

⁴⁹ Van den Stoep, Klooster en Terpstra, 2e dr. 6e oplage.

Observatieformulier:

Datum: 27-06-2005

Hoeveel leerlingen: 9 kinderen, 4 jongens en 5 meisjes

Groep: 5 b

Leeftijd leerlingen: 9 à 10 jaar

Docent: Juf Rehana

1. Welk boek wordt er gebruikt?

- Stoep, J. van den, Klooster, H. en Terpstra, R., *Goed gelezen, begrijpend en studerend lezen groep 5; leerlingenboek*. Den Bosch: Malmberg, 2e dr. 6e oplage.
- Franssen, H., Maters, A., Veer-Borneman van der, P., Veraa, P., *Taaljournaal groep 5; oefenboek taal*. Den Bosch: Malmberg, 1^e dr. 6^e oplage.

2. Welke les wordt er behandeld?

- Uit *Taaljournaal*: Oefening 5 bladzijde 127
- Uit *Goed gelezen*: individuele opdracht.

3. Welke vaardigheden komen er expliciet aan de orde:

- lezen
- expressie
- woordenschat
- spelling

4. Hoe is de verdeling per vaardigheid over het geheel van de les globaal?

- Lezen ongeveer 70 minuten
- Expressie ongeveer 25 minuten
- Woordenschat ongeveer 40 minuten
- Spelling ongeveer 15 minuten

5. Welke woorden / woordclusters worden er behandeld?

- **Woordweb:**
 - Het sieraad = het juweel
 - De edelsteen = kostbare natuursteen
 - Kostbaar = heel duur; veel geld waard
 - De juwelier = iemand die voor zijn beroep juwelen verkoopt
- * De woorden worden samen met de leerlingen op het bord gezet, de betekenis wordt uitgebreid uitgelegd en er wordt gezamenlijk een woordweb van getekend.
- Tot leven komen = als iets wat eerst niet leefde, gaat leven en bewegen.
 - * Het woord komt uit een tekst en wordt alleen mondeling behandeld.
- Het beroep is het werk wat iemand doet.
 - * Het woord komt uit een tekst en wordt niet op het bord gezet.
- Verontwaardigd. Als je verontwaardigd bent, dan ben je erg boos over wat iemand heeft gezegd of gedaan.
 - * Het woord komt uit een tekst en wordt alleen mondeling behandeld.
- Kreng = iemand of iets waar je een hekel aan hebt.
 - * Het woord wordt op het bord gezet, de betekenis komt er echter niet bij te staan.
- Kennismaken = Als je met iemand kennis maakt, dan geef je hem een hand, zeg je hoe je heet en ga je even kort met hem praten.
 - * Het woord komt uit een tekst en wordt niet op het bord gezet.
- Voorstellen = hetzelfde als kennismaken. Je geeft iemand dan een hand en je zegt wie je bent.
 - * Het woord komt uit een tekst en wordt alleen mondeling behandeld.

- De houding = De manier waarop iemand staat.
* Het woord komt uit een tekst en wordt niet op het bord gezet.
- De woorden die bij dit treinspelletje worden behandeld zijn: *de pollepel, het keukengerei, de sarcofaag, de farao, de mummie, het heelal, het zonnestelsel, het beroep, de etaleur, de officier van justitie, de rechtbank, de verdachte, de hiëroglief, de juwelier, het sieraad en de garde.*
* De betekenissen worden niet echt meer gegeven, de woorden komen slechts langs ter controle.

6. Op welke manier worden de woorden behandeld?

- Volgens Met Woorden in de Weer, eerst uitgebreid semantiseren, daarna een consolideeroefening waarbij de passieve kennis van de kinderen wordt getoetst.

7. Gaat het om herhaling, of om de introductie van nieuwe woorden?

- Voornamelijk introductie van nieuwe woorden, een enkele keer herhaling van oude woorden.

8. Hoe komt de uitleg van de woorden over?

- Zeer duidelijk met veel herhaling, zodat je haast zeker weet dat de kinderen het wel moeten begrijpen.

9. Denk je dat de leerlingen alles hebben begrepen?

- Ja.

10. Worden de aangeboden woorden verwerkt / geoefend?

- Ja.

11. Zo ja, hoe?

- Er wordt direct na het aanbieden en semantiseren een consolideeroefening gedaan.

12. Wordt hierbij het consolideerboek gebruikt?

- Ja.

13. Hoeveel tijd wordt er aan het oefenen van de woorden / aan het consolideren besteed?

- Ongeveer 25 minuten.

14. Wordt er aandacht besteed aan de uitspraak van de woorden?

- Nee.

15. Zo ja, hoe?

- N.V.T.

16. Hoe is de opbouw van de woordenschatles?

- Eerst semantiseren, daarna consolideren. Er is niet echt een duidelijke voorbereiding.

17. Hoe is de groep:

- de jongens zijn actief, de meisjes zijn passief
- enkele dominante leerlingen
- grote verschillen in niveau

- enkele nationaliteiten, vooral Nederlandse kinderen van Marokkaanse afkomst.
- bij elkaar betrokken / sterk individualistisch; afwisselend

18. Wat voor interactie vindt er plaats?

- tussen leerkracht en leerling
- tussen leerkracht en groep
- tussen leerling en leerling

19. Wat is de rol van de docent?

- De docent is vooral sturend bezig, ze legt uit en geeft instructies maar begeleid of stimuleert de kinderen niet echt.

20. Is er sprake van gelijke verdeling van beurten?

- Ja, de juf wijst de beurten eerlijk toe

21. Op welke manieren krijgen de leerlingen feedback van de leerkracht?

- Mondeling tijdens de les en schriftelijk door het nagekeken werk.

22. Hoe is het bordgebruik?

- weinig
- soms overzichtelijk, soms rommelig
- wel gebruik van parachutes, webben, kasten en trappen.
- wel gebruik van woordmuur

Foto's van Juf Rehana met de leerlingen van groep 5b.

5.3.2 Maandag 4 juli 2005

Vandaag heb ik een woordenschattoets bij de kinderen afgenomen over de woorden die ze de week hiervoor hebben behandeld. Deze toets heb ik zelf gemaakt. Er waren vandaag slechts 8 kinderen aanwezig, twee kinderen waren ziek en hebben de toets dus niet kunnen maken. Hieronder heb ik foute antwoorden van de kinderen rood gekleurd en goede antwoorden groen. De namen die boven de individuele resultaten staan zijn afkortingen van de eigenlijke namen van de kinderen. De antwoorden bij de open vragen zijn letterlijk overgenomen van de toetsbladen van de leerlingen. De volledige toetsresultaten van de El Amien zijn te vinden in bijlage 5.

5.4 Woordenschattoets El Amien

Leerling 1

Naam: Oum.

Score: 0 fout, 11 vragen goed.

1. Mijn moeder heeft een kostbaar bezit.
 Veel geld waard.
2. Op de hoek van de straat zit de juwelier.
 Iemand die voor zijn beroep juwelen verkoopt.
3. De ontvoerders willen een meisje gaan ontvoeren.
 Tegen haar zin meenemen naar een geheime plaats.
4. In die ring zit een mooie edelsteen.
 Bewerkte natuursteen.
5. Wat heb jij een slechte houding!
 De manier waarop je zit of staat.
6. Ik heb van mijn vader een huisdier gekregen.
 Tam dier dat bij mensen thuis woont.
7. Mijn oom is miljonair.
 Iemand die meer dan een miljoen euro heeft.
8. Als je je aan iemand voorstelt dan ...
 geef je hem je hand en zeg je hoe je heet.
9. Wat betekent het losgeld?
Het losgeld is *geld dat de ontvoerders vragen om iemand anders terug te krijgen.*
10. Wat betekent de uitdrukking het geld groeit me niet op de rug?
Dat ze niet veel te veel geld uit kan geven.
11. Wat gebeurt er als je tot leven komt?
Dat je niet stil blijft maar bewegen.

Vraag	Aantal keer fout	Soort fout
1	1 keer	1 keer “heel mooi”
2	---	---
3	---	---
4	5 keer	2 keer “gouden randje”, 3 keer “kostbare baksteen”
5	1 keer	1 keer “de manier waarop je met kinderen speelt”
6	---	---
7	---	---
8	---	---
9	7 keer	de betekenis van kleingeld wordt gegeven, i.p.v. losgeld
10	3 ½ keer	1 keer wordt de betekenis van “uitdrukking” gegeven, i.p.v. de uitdrukking zelf, 2 ½ keer wordt de uitdrukking letterlijk overgenomen.
11	3 keer	1 keer “wakker worden”, 1 keer “oud worden”, 1 keer “bijna dood gaan maar toch tot leven komen”

Tabel 4: Gemiddelde resultaten woordenschattoets El Amien.

	% fout meerkeuzevragen	% fout open vragen	gemiddeld % fouten
Agnesschool	19,4 %	24,2 %	20,7 %
El Amien	10,9 %	56,3 %	23,3 %

Tabel 5: Percentage fouten in woordenschattoetsen Agnesschool en El Amien.

5.5 Samenvattend

In de week dat ik op de Agnesschool ben geweest zijn me een aantal zaken opgevallen. Ten eerste dat zij *Met woorden in de weer* niet gebruiken. De Agnesschool heeft geen aparte woordenschatlessen, maar besteed wel aandacht aan woorden door ze bijvoorbeeld op het bord te zetten of door er een woordweb van te maken. Aan het begin van elke dag werd er een ‘woord van de dag’ op het bord gezet, dat de kinderen in hun schriften moesten overnemen. Ook werden onduidelijke woorden die tijdens andere lessen naar voren kwamen uitgelegd en soms op het bord gezet. Het tweede dat mij opviel, was dat de leerlingen zeer taalzwak waren. Dit kwam meestal door hun thuissituatie, maar had ook wel te maken met gedrags- of concentratieproblemen. In de klas van zestien kinderen was het vaak een rommeltje, maar de juf had meestal wel controle over de klas. Er was goed te zien dat de kinderen respect voor juf Liesbeth hadden. Het laatste punt is de woordenschattoets die ik de maandag na het observeren heb afgenomen. In deze toets heb ik 50 % van de woorden die de week ervoor in de les behandeld waren bevraagd. De toets bestond uit elf meerkeuze- en vier open vragen. Ik wilde zowel open als gesloten vragen toetsen om zowel de actieve als de passieve woordkennis van de leerlingen te testen. De kinderen waren in twaalf minuten klaar met de toets en de meesten waren ervan overtuigd dat ze hem redelijk goed hadden gemaakt. Ze waren dan ook best teleurgesteld toen ze de resultaten terugkregen. Na de bespreking van de toets wisten ze allemaal wat ze fout hadden gedaan. Er was één kind die geen enkele vraag fout had.

In de woordenschattoets van de Agnesschool werden in totaal 46 ½ fouten gemaakt, 32 fouten in de meerkeuzevragen en 14 ½ fouten in de open vragen. In de meerkeuzevragen konden totaal 165 fouten gemaakt worden. Er is 19,4 % van het totale mogelijke aantal fouten gemaakt in de meerkeuzevragen. In de open vragen konden totaal 60 fouten gemaakt worden, er is hier 24,2 % van het totale mogelijke aantal fouten gemaakt. Het valt op dat deze percentages niet zeer veel van elkaar verschillen. De leerlingen vonden de open vragen dus niet zeer veel moeilijker dan de meerkeuzevragen.

Met vraag 10 van de meerkeuzevragen hadden de kinderen duidelijk de meeste moeite. Deze vraag is door slechts twee leerlingen juist gemaakt. Het woord is in de lessen die ik heb geobserveerd wel zeer veel keer behandeld, maar niet echt geoefend met een woordenschattoefening. Wel is het een keer naar voren gekomen in een aparte oefening over muziekinstrumenten.

Van de open vragen vonden de leerlingen vraag 14 het moeilijkst. Iets meer dan de helft van de klas had deze vraag fout, terwijl er aan deze uitdrukking een gehele tekst is gewijd tijdens de lessen.

10. De klep van mijn saxofoon is stuk.

- mondstuk
- toets
- snaar

14. Wat betekent de uitdrukking: Niet in zeven sloten tegelijk lopen?

.....

.....

Op de El Amien waren er aparte woordenschatlessen met behulp van *Met woorden in de weer*. De woordenschatlessen duurden meestal rond de 15 á 20 minuten. In de les werd dan een nieuw woordcluster aangeboden, gesemantiseerd en er werd vaak een consolideeroefening gedaan. Het semantiseren werd in de week dat ik heb geobserveerd gedaan met behulp van twee woordwebben. Dit is zeer weinig, aangezien twee woordclusters per week slechts het basisniveau is van de leerkrachtcompetenties van het woordenschatonderwijs. De woordwebben en de betekenissen van de nieuwe woorden moesten door de leerlingen in een woordenschat schrift opgeschreven worden en vervolgens geleerd. Bij de consolideeroefeningen werden echter niet alleen de nieuwe woorden geoefend, maar ook woorden uit vorige lessen. Die woorden stonden op de woordmuur geclusterd in parachutes, woordwebben en woordkasten. Wat opviel was dat de kinderen veel lol hadden in de consolideeroefeningen, omdat zij het echt als een spelletje zagen. Juf Rehana had de consolideerspelletjes uit *Het grote consolideerboek* gehaald en probeerde tenminste elke dag zo'n spel te doen.

Ook de leerlingen op de El Amien waren, net als de leerlingen op de Agnesschool, erg taalzwak. Dit komt waarschijnlijk door het feit dat de meeste leerlingen geen Nederlands thuis spreken. De leerlingen hadden echter niet veel respect voor de juf, waardoor het vaak chaotisch was in de klas. Hierdoor werd er niet op echt op de lessen werd geconcentreerd. Uiteraard komt dit de woordenschatlessen niet ten goede.

De woordenschattoets die ik de maandag na het observeren heb afgenomen bestond ook hier uit bevraging van 50 % van de woorden die de week ervoor in de les behandeld waren. De toets bestond uit acht meerkeuze- en drie open vragen. Ik wilde ook hier zowel de actieve als de passieve woordkennis van de leerlingen testen. De kinderen waren in tien minuten klaar met de toets. Er was, net als op de Agnesschool, één kind die geen enkele vraag fout had.

In de woordenschattoets van de El Amien werden 7 fouten in de meerkeuzevragen gemaakt. Dit is 10,9 % van het totale mogelijke aantal fouten, dat 64 is. Met vraag 4 hadden de leerlingen het het moeilijkst. Maar liefst 62,5 % van de klas had die vraag fout en dit, terwijl het gevraagde woord uitgebreid in de klas is behandeld met behulp van een woordweb. Er is ook een consolideeroefening gedaan om het woord te oefenen.

In de open vragen werden er totaal 13 ½ fouten gemaakt. Dit is 56,3 % van het totale mogelijke aantal fouten, dat 24 is. Het is dus duidelijk dat de kinderen de open vragen veel moeilijker vonden te beantwoorden dan de meerkeuzevragen.

Van de open vragen vonden de leerlingen vraag 9 het moeilijkst. Deze vraag is door slechts één van de acht leerlingen correct beantwoord. Bijna alle leerlingen dachten dat *het losgeld* hetzelfde was als *het kleingeld*. Dit woord is op dezelfde manier behandeld als *de edelsteen*, met behulp van een woordweb en een consolideeroefening.

4. In die ring zit een mooie edelsteen.
O Bewerkte natuursteen.
O Kostbare baksteen.
O Gouden randje.

9. Wat betekent het losgeld?

Het losgeld is

.....

6. Interpretatie van de resultaten

6.1 Interpretatie

Zoals in Tabel 5 te zien is, worden er door de kinderen die niet hebben geconsolideerd meer fouten gemaakt in de meerkeuzevragen dan door de kinderen die wel hebben geconsolideerd. De lessen op de El Amien werden zeer anders gegeven dan op de Agnesschool. Het zou dus onder andere hierdoor kunnen komen dat de resultaten zo zijn uitgevallen op het punt van de meerkeuze- en de open vragen.

Op de El Amien zitten een aantal NT2-leerlingen in groep 5b. Dit is ook zo op de Agnesschool, maar de El Amien maakte onder andere gebruik van een NT2-methode en de Agnesschool niet⁵⁰. Er was aan sommige lessen op de El Amien te zien dat dit heel erg volgens de communicatieve benadering ging⁵¹. Hierbij ligt de nadruk op het alledaagse taalgebruik in alledaagse situaties. Volgens de communicatieve benadering wordt er geen expliciete grammatica aangeboden, er wordt alleen zeer veel input gegeven. Dit kan door de leerling aan veel taalgebruik door moedertaalsprekers van het Nederlands bloot te stellen, via bijvoorbeeld televisie, radio en internet. De leerkracht geeft de studenten opdrachten om bepaalde televisieprogramma's te kijken, om veel krantenartikelen te lezen en om bepaalde zoekopdrachten op het internet uit te voeren. Dit werd op de El Amien gedaan door de leerlingen naar Het Jeugdjournaal en Het Klokhuis te laten kijken. Door dit te herhalen en de opdrachten steeds moeilijker te maken kan de leerling voldoende oefenen met de taal. Het zou kunnen zijn dat de leerlingen op de El Amien door het vele herhalen en oefenen beter hebben gescoord op de meerkeuzetoets dan de leerlingen op de Agnesschool.

Volgens Frijn en De Haan zijn er twee visies op verwerving van semantische kennis, de kenmerk-gerichte ontwikkeling en de woord-gerichte ontwikkeling⁵². De kenmerk-gerichte ontwikkeling gaat ervan uit dat het kind telkens een nieuw semantisch kenmerk verwerft en dit toevoegt aan ieder al in het lexicon geïnternaliseerd woord. Er ontstaan kenmerk-combinaties die aan een nieuwe klankvorm verbonden kunnen worden. De woord-gerichte ontwikkeling gaat ervan uit dat het kind telkens een nieuw woord verwerft. Als dat woord wat betreft de verzameling van semantische kenmerken overeenkomsten vertoont met een al geïnternaliseerd woord, wordt aan de verzameling van dat woord een semantisch kenmerk toegevoegd, op grond van de semantische eigenschappen van het nieuw verworven woord. Op de El Amien worden de nieuwe woorden geleerd met behulp van *Met woorden in de weer*⁵³. De woordclusters die hierbij worden gebruikt komen op zeer veel punten overeen met de logische manier van het leren van woorden volgens de woord-gerichte ontwikkeling. De woorden worden op grond van semantische kenmerken geselecteerd en gesorteerd in het woordcluster. Op deze manier worden de woorden op een logische manier aangeleerd en opgeslagen in de hersenen van het kind. Op de Agnesschool worden de woorden niet in een logisch cluster aangeboden, maar krijgen de leerlingen de woorden door elkaar aangeboden, zonder enig logisch verband ertussen. Dit zou één van de redenen kunnen zijn dat de woorden uit de toets, op het vlak van de meerkeuzevragen, beter zijn onthouden door leerlingen van de El Amien dan door de leerlingen van de Agnesschool.

⁵⁰ Franssen, Maters, Van der Veer-Borneman en Veraa, *Taaljournaal groep 5; oefenboek taal NT2*.

⁵¹ Appel en Vermeer 1994, p. 129-161.

⁵² Frijn en De Haan 1994.

⁵³ Van der Nulft en Verhallen 2002.

De meerkeuzevragen waar de leerlingen het meeste moeite hadden, respectievelijk vraag 10 op de Agnesschool en vraag 4 op de El Amien, gingen over woorden die uitgebreid tijdens de lessen behandeld en herhaald werden. Het woord **de klep** was een oud woord dat de leerlingen de week ervoor al hadden behandeld. Dit woord is in de week dat ik heb geobserveerd regelmatig herhaald en zelfs opnieuw behandeld in een les over muziekinstrumenten, dus aan het aantal momenten waarop het woord is genoemd kan het in dit geval niet liggen. Een reden waarom juist dit woord het vaakst fout werden beantwoord zou kunnen zijn dat het een vrij lastig woord was binnen het 'cluster' van de muziekinstrumenten. Plaatjes van een klep van een saxofoon waren niet echt duidelijk om uit af te leiden dat het een toets van dit instrument is. Ook is het niet logisch om dit woord te behandelen in een les over muziekinstrumenten, omdat de overige woorden er niet op aansluiten. Wanneer er in de les bijvoorbeeld ook een toets van een piano en een accordeon wordt behandeld, komt de klep van een saxofoon wel tot zijn recht. Maar in een les waarin woorden worden behandeld als de trommel, de snaar, de viool en de gitaar, is het volgens mij niet zo logisch om de klep te behandelen. Het wordt zo veel lastiger om het woord op een correcte manier op te slaan in de hersenen, omdat dat woordnetwerk niet maximaal wordt aangesproken door de vorm van de les en door het 'cluster' waarin het woord wordt geplaatst.

Het woord dat op de El Amien het vaakst fout werd gedaan was **de edelsteen**. Dit is een woord dat aan het begin van de week al is behandeld door middel van semantiseren en een consolideeroefening. Het woordcluster waarin dit woord voorkwam is in de loop van de week nog een aantal keer geoefend met behulp van taalspelletjes. Ook hier kan het niet liggen aan de hoeveelheid momenten waarop het woord langs is gekomen. Een reden waarom slechts drie van de acht leerlingen het correcte antwoord op de vraag wist zou ik eerlijk gezegd niet kunnen geven. De juf heeft het woord zeer vaak tijdens de lessen en de oefeningen genoemd, ze heeft er plaatjes van laten zien en ze heeft zelfs een ring van haarzelf meegenomen naar de klas om de kinderen te laten zien hoe zo'n edelsteen er nu in het echt uit ziet. Waarom de kinderen de betekenis van het woord tijdens de toets toch niet wisten, is mij dus onduidelijk.

De open vragen zijn significant slechter gemaakt door de kinderen die wel geconsolideerd hebben dan door hun leeftijdsgenoten die dit niet hebben gedaan. Dit, ondanks dat de kinderen op de Agnesschool eigenlijk nooit open vragen hoeven te maken tijdens oefeningen, zij maken in hun woordenschattoetsen eigenlijk alleen maar meerkeuzevragen. Dit opvallende verschil zou onder andere kunnen komen door de hoeveelheid woordenschatlessen die de kinderen op de El Amien in de week dat ik er was hebben gehad. Halverwege de week werd juf Rehana ziek. Haar geplande woordenschatlessen gingen hierdoor dus niet zoals gehoopt. Echter, dit mag natuurlijk geen excuus zijn voor een collega om de woordenschatlessen niet over te nemen. Naar mijn mening had een collega dit best kunnen doen. Het ontbreken van de vaste leerkracht van groep 5b, de tweede helft van de week, zou dus een reden kunnen zijn waarom de leerlingen van de El Amien de open vragen zoveel slechter hebben gemaakt dan de kinderen op de Agnesschool.

Tijdens de consolideeroefeningen die er op de El Amien werden gedaan, werd er niet zeer veel gesproken door de leerlingen zelf. Wanneer ze dit meer en vaker hadden gedaan, waren de betekenissen wel van de woorden misschien wel blijven hangen. Dit is geheel volgens de *comprehensible output hypothesis*⁵⁴. Deze hypothese gaat ervan uit dat de input niet zo zeer

⁵⁴ Gass en Selinker 2001, pp. 276-278.

belangrijk is voor het leren van een taal, maar dat een taalleerder veel meer baat heeft bij uitingen die hij maakt, de output. De output is belangrijker dan de input bij een taalleerder; wanneer hij zelf uitingen formuleert, wordt hij gedwongen om bepaalde grammaticale keuzes te maken en daardoor dieper na te denken over de taal. Door dieper over de taal na te denken, zowel bewust als onbewust, breidt de taalleerder zijn taalvermogen en grammaticale inzichten uit en leert hij de taal sneller en beter. Op de Agnesschool werd er wel meer gepraat door de leerlingen bij het geven en verduidelijken van betekenissen van woorden. De leerlingen werden er actief bij betrokken en produceerden dus ook meer output vergeleken met hun leeftijdgenootjes van de El Amien. Het stond de leerlingen op de Agnesschool ook vaker vrij om vragen te stellen tijdens een les. Op de El Amien moesten de leerlingen vaker hun mond houden en gewoon zelfstandig doorwerken, terwijl er op de Agnesschool meer ruimte voor het stellen van vragen was. Ik denk dat dit ook zeer positief heeft gewerkt op het leerproces van de kinderen en dat dit onder andere één van de redenen is dat de open vragen zoveel beter zijn gemaakt door de kinderen van juf Liesbeth dan door de kinderen van juf Rehana.

De communicatieve benadering was op de El Amien wederom te zien met betrekking tot de open vragen⁵⁵. Vaak is het aspect van het produceren van taal in communicatieve benaderingen verworden tot het naspelen van een communicatieve situatie. Het probleem hierbij is dat er andere dingen dan taalbeheersing van belang zijn. Zoals durf, acteertalent, ongemakkelijkheid bij een kunstmatige situatie etc. Dit was ook duidelijk te zien in de klas van juf Rehana. De kinderen kregen opdrachten om bepaalde situaties na te spelen, bijvoorbeeld het naspelen van een verhaal over het tot leven komen van beelden. Sommige kinderen stortten zich vol overgave in de opdracht, andere kinderen voelden zich toch niet geheel op hun gemak. De bedoeling van deze opdracht was, dat de kinderen hierna precies wisten wat **tot leven komen** was. Uit de toets blijkt dat dit redelijk het geval is, drie van de acht leerlingen wisten de betekenis hiervan niet te geven.

De open vragen waar de leerlingen het meeste moeite hadden, respectievelijk vraag 14 op de Agnesschool en vraag 9 op de El Amien, gingen over woorden en uitdrukkingen die uitgebreid tijdens de lessen behandeld en herhaald werden. De uitdrukking waarmee de kinderen op de Agnesschool het meeste moeite hadden, **niet in zeven sloten tegelijk lopen**, kwam in een taalles gedetailleerd naar voren. Het leek alsof alle kinderen na de oefening begrepen hadden wat de uitdrukking nu precies betekende. Blijkbaar was dit niet het geval, slechts één leerling wist de juiste betekenis van dit woord te geven. Misschien was deze uitdrukking nog te gecompliceerd voor de leerlingen en hadden ze nog meer oefening nodig om de actieve kennis van het woord te beheersen. Ik denk dat de leerlingen de betekenis van de uitdrukking wel hadden geweten in een meerkeuzevraag, maar dit zullen we nooit weten. Het geven van een actieve betekenis is dus nog te moeilijk gebleken.

Het woord waar de leerlingen op de El Amien de grootste moeite mee hadden, **het losgeld**, was een woord wat in een aparte woordenschatles naar voren is gekomen. De betekenis van het woord is zowel mondeling als schriftelijk door de leerkracht gegeven en de leerlingen hebben het woord zelfs in hun schrift moeten noteren. Een reden waarom juist deze vraag het vaakst incorrect werd beantwoord zou kunnen zijn dat **het losgeld** nooit echt is geconsolideerd. De kinderen moesten na het semantiseren van het cluster rond **de opsporing** zelfstandig een meerkeuzetoets gaan maken. Dit is een oefening uit Het Grote Consolideerboek⁵⁶. De juf heeft wel de instructie gegeven, maar er was geen tijd meer om de opdracht uit te voeren direct na het semantiseren. Dit moet op een later tijdstip gebeuren, maar

⁵⁵ Appel en Vermeer 1994, p. 129-161.

⁵⁶ Van den Nulft en Verhallen 2004, p. 61.

is nooit gedaan, vanwege het plotselinge ziek worden van juf Rehana. Er werd wel even snel ‘alle vogeltjes vliegen’ gedaan, waarbij de juf vragen stelt over de opsporing en de clusterwoorden eromheen. **Het losgeld** is hierbij niet uitgebreid genoeg behandeld en ik denk dat het dus hierdoor komt dat door slechts één leerling de correcte betekenis is gegeven.

We zien dat over het algemeen de kinderen die niet hebben geconsolideerd minder fouten in hun woordenschattoets hebben gemaakt dan de leerlingen die wel hebben geconsolideerd. Er is (bijna) geen verschil tussen de afkomst, de leeftijd en het geslacht van de kinderen die de woorden wel hebben onthouden en de kinderen die de woorden niet hebben onthouden. Hieraan kan het verschil in resultaten van de woordenschattoets dus niet liggen. Het verschil kan ook gewoon aan en de opzet van het onderzoek de leerlingen zelf liggen. Ook is het verschil tussen het aantal leerlingen van groep 5b op de Agnesschool en groep 5b op de El Amien te groot. De toets is gemaakt door vijftien leerlingen die niet hebben geconsolideerd en acht leerlingen die wel hebben geconsolideerd. De resultaten zijn hierdoor niet generaliseerbaar omdat er zo weinig proefpersonen waren. Op de Agnesschool is de toets door bijna twee keer zoveel kinderen gemaakt als op de El Amien. Wanneer dit aantal gelijk was geweest, waren er misschien niet zulke opvallende verschillen in de resultaten naar voren gekomen. Ook is er een verschil tussen het aantal woorden dat in één week is behandeld op de beide scholen, dertig op de Agnesschool en tweeëntwintig op de El Amien. Voor het onderzoek was het mooier geweest wanneer het aantal woorden gelijk was, zodat het aantal woorden dat in de toets is bevraagd, 50 % van het totale aantal nieuwe woorden, ook hetzelfde had kunnen zijn. Ik kan in de interpretatie van de resultaten dus wel een aanname doen, maar niet iets definitiefs zeggen over de algemene voordelen, al dan niet de nadelen van het consolideren. Hiervoor zijn er te grote verschillen tussen de situatie binnen de twee klassen die aan het empirische onderzoek hebben deelgenomen.

De vraag rest nu: “Wat kunnen we doen als sommige kinderen de woorden niet onthouden?” Moeten we langer oefenen, minder woorden per week aanbieden, of andere maatregelen treffen? Ik denk dat langer oefenen zeker zal helpen, maar dat dit niet altijd de oplossing is. Minder woorden aanbieden heeft volgens mij niet zo veel zin. De kinderen houden zo wel misschien meer tijd over om aan de woorden te besteden, maar uiteindelijk zullen de kinderen toch alle woorden moeten beheersen. Als je minder woorden per week aanbiedt, zal dit alleen maar trager gaan en meer tijd gaan kosten en op de lange termijn dus geen rendement opleveren.

Om het leren van de woorden te vergemakkelijken en te vernellen zouden de kinderen elkaar misschien kunnen helpen. De Interaction Hypothesis van Long zegt dat veranderingen in het gesprek, bijvoorbeeld door ‘negotiation of meaning’, kunnen helpen om de input begrijpelijk te maken, waardoor de taalleerder bepaalde vormen makkelijker kan oppikken⁵⁷.

Deze ‘negotiation of meaning’ is door Pica gedefiniëerd als⁵⁸: “*the modification and restructuring of interaction that occurs when learners and their interlocutors anticipate, perceive, or experience difficulties in message comprehensibility*”. Long karakteriseert ‘negotiated interaction’ voor T2-leerders op de volgende manier⁵⁹: “*the process in which, in an effort to communicate, learners and competent speakers provide and interpret signals of their own and their interlocutor's perceived comprehension, thus provoking adjustments to linguistic form, conversational structure, message content, or all three, until an acceptable level of understanding is achieved*”. Als de leerlingen in bepaalde oefeningen woorden tegenkomen die ze niet begrijpen, zouden ze naar mijn mening eerst met elkaar moeten

⁵⁷ <http://iteslj.org/Techniques/Gibson-Conversation.html>

⁵⁸ Pica 1994, In: Ellis, R.

⁵⁹ Long, M. 1996, In: Ellis, R.

overleggen over de precieze betekenis van het betreffende woord. Hierdoor ontstaat er een situatie van betekenisonderhandeling. Volgens Long en Pica heeft dit een zeer positieve uitwerking op het begrijpelijk maken van input en dus het onthouden van de onduidelijke woorden. Als dit in de lessen was toegepast en als de juffen niet alles zelf hadden uitgelegd, waren er wellicht minder fouten gemaakt in de toets door beide scholen.

6.2 Hypothesen

Voordat ik aan het onderzoek ben begonnen heb ik een aantal hypothesen opgesteld⁶⁰. Hieronder kom ik terug op deze hypothesen en kijk ik, aan de hand van de interpretatie van het literatuur- en empirische onderzoek, of ze juist of onjuist zijn. Eerst zal ik de hypothesen even herhalen, vervolgens controleer ik ze op hun juistheid. De algemene hypothese behandel ik na alle andere hypothesen, omdat dit een logischere volgorde is. Ook beantwoord ik hierna de onderzoeksvraag.

Hypothese 1: Woordenschatonderwijs met consolideren gaat langer en herhaaldelijker op de te leren woorden in. De woorden worden uitgebreid ingeoeft, in tegenstelling tot woordenschatonderwijs waarbij *Met Woorden in de Weer* niet wordt gebruikt.

Deze hypothese is juist gebleken. De Agnesschool, die *Met Woorden in de Weer* niet gebruikt, heeft geen aparte woordenschatlessen ingepland en doet alles dus een beetje tussen de bedrijven door. Gemiddeld zijn de kinderen op de Agnesschool 5 á 10 minuten per dag bezig met het inoefenen van de woorden, terwijl dit op de El Amien gemiddeld 20 minuten is. Op de El Amien, waar wel *Met Woorden in de Weer* wordt gebruikt, worden de woorden in clusters aangeboden, zodat ze voor de kinderen op een logische manier in het hoofd opgeslagen kunnen worden. Hiervoor worden woordwebben, parachutes, trappen en kasten gebruikt. Op de Agnesschool worden alleen zeer zelden woordwebben gebruikt. De overige woorden worden, overigens niet in enige logische volgorde, opgeschreven op het bord en in de schriften van de kinderen. Het grootste gedeelte van de tijd die aan de woordenschat wordt besteed, wordt besteed aan het woord van de dag en het invullen van de woordspin. Verder worden alleen woorden behandeld als ze uit een tekst of een oefening naar voren komen. In de les over verschillende muziekinstrumenten worden er de meeste woorden behandeld, de kinderen moeten zelf een aantal woorden naar voren brengen of aanwijzen waar die woorden in de klas zijn. Dit vond ik erg sterk, de juf weet zo namelijk zeker of de kinderen de woorden hebben begrepen. Op de El Amien worden de woorden direct nadat ze gesemantiseerd zijn geoefend door middel van een consolideeroefening uit *Het grote Consolideerboek*. Bij de Agnesschool is dit niet het geval. De aandacht die er de week van mijn observatie aan de woordenschat werd besteed was echter zeer wisselend. Is de juf op maandag nog 40 minuten kwijt aan de woordenschatles, op dinsdag en woensdag is dit nog maar 15 minuten en op de donderdag en de vrijdag wordt er geheel geen tijd meer besteed aan de woordenschat. Nu komt dit o.a. door het feit dat de juf ziek werd in de loop van de week, maar dit mag natuurlijk geen excuus zijn voor een collega om de woordenschatlessen niet over te nemen. Naar mijn mening had een collega dit best kunnen doen.

Oude woorden worden op de El Amien wel veel meer herhaald dan bij de Agnesschool. In de consolideerspelletjes worden telkens al eerder behandelde woorden meegenomen. Dit zorgt ervoor dat de kinderen de woorden blijven onthouden, omdat ze de woorden nu eenmaal vaker te horen krijgen. Op de Agnesschool worden oude woorden wel herhaald, maar niet consequent in een oefening of een spelletje. Oude woorden komen tussen neus en lippen door

⁶⁰ Zie hoofdstuk 3.

aan bod in teksten, of wanneer de juf zelf het woord mondeling herhaald. Een voorbeeld is de herhaling van het woord **vaag**, wat de juf meerdere keren spontaan in zinnen gebruikt. De kinderen zijn hier echter niet bewust met het oude woord bezig, terwijl dit bij de oude woorden die op de El Amien behandeld zijn wel het geval is.

Hypothese 2: Het percentage woorden dat onthouden wordt ligt hoger bij de leerlingen die consolideeroefeningen hebben gedaan dan bij de leerlingen die dit niet hebben gedaan.

Deze hypothese is onjuist gebleken. In de woordenschattoets van de Agnesschool werd 19,4 % van het totale mogelijke aantal fouten gemaakt in de meerkeuzevragen. In de woordenschattoets van de El Amien werd 10,9 % van het totale mogelijke aantal fouten in de meerkeuzevragen gemaakt. Het is dus duidelijk te zien dat de meerkeuzevragen beter zijn gemaakt door de kinderen die wel consolideeroefeningen hebben gedaan, dan door de kinderen die dit niet hebben gedaan. Tot nu toe klopt de hypothese nog. In de open vragen echter is op de Agnesschool 24,2 % van het totale mogelijke aantal fouten gemaakt. Op de El Amien werd 56,3 % van het totale mogelijke aantal fouten in de open vragen gemaakt. Er is hier dus een zeer duidelijk verschil tussen de kinderen die wel en de kinderen die niet geconsolideerd hebben. De kinderen op de Agnesschool hebben overduidelijk beter gepresteerd bij de open vragen dan de kinderen van de El Amien. Op dit punt is de hypothese dus onjuist. Het totale aantal woorden dat onthouden is op de El Amien, met behulp van consolideren, is lager dan het totale aantal onthouden woorden op de Agnesschool, zonder consolideren.

Hypothese 3: Het percentage van woorden die onthouden worden zal lager zijn wanneer er geen consolideeroefeningen worden gedaan, dan wanneer dit wel gebeurt.

In totaal is er 79,3 % van de woorden onthouden door de kinderen op de Agnesschool, de kinderen die dus geen consolideeroefeningen hebben gedaan. Op de El Amien is dit een percentage van 76,7 %. De kinderen die wel geconsolideerd hebben hebben dus minder goed gepresteerd op de toets dan de kinderen die dit niet hebben gedaan. Deze hypothese is dus onjuist; het percentage van woorden die onthouden worden zijn hoger wanneer er geen consolideeroefeningen worden gedaan, dan wanneer dit wel gebeurt.

Hypothese 4: De korte termijneffecten van consolideren zijn zeer positief en de leerlingen die woorden met deze oefeningen hebben geleerd kunnen de woorden makkelijker en sneller actief gebruiken dan wanneer er niet geconsolideerd wordt.

Deze hypothese is onjuist. De actieve kennis van de leerlingen wordt alleen getest door middel van open vragen. De meerkeuzevragen laten alleen de passieve kennis van de leerlingen zien. We hebben hierboven gezien dat de open vragen door de leerlingen die niet hebben geconsolideerd veel beter zijn gemaakt dan door de kinderen die dit wel hebben gedaan. Hieruit valt dus te concluderen dat de korte termijneffecten van consolideren minder positief zijn dan de korte termijneffecten van het niet consolideren en dat de leerlingen die woorden met deze oefeningen hebben geleerd de woorden niet makkelijker en sneller actief gebruiken dan wanneer er niet geconsolideerd wordt.

Hypothese 5: Men zou meer en gericht woordenschatonderwijs moeten gaan geven, met behulp van Met Woorden in de Weer, omdat zo systematisch en logisch woorden worden onderwezen en verwerkt. De woorden moeten worden geleerd volgens de vijf stappen, selecteren, voorbereiden, semantiseren, consolideren en controleren. Er moet vooral nadruk gelegd worden op het semantiseren en consolideren.

Hoewel uit mijn empirische onderzoek is gebleken dat consolideren helemaal niet voor betere resultaten zorgt dan wanneer dit niet wordt gedaan, durf ik niet te zeggen dat deze hypothese dus ook onjuist is. Ik ben nog steeds van mening dat men meer en gerichter woordenschatonderwijs zou moeten gaan geven, met behulp van Met Woorden in de Weer, omdat zo systematisch en logisch woorden worden onderwezen en verwerkt. Uit mijn onderzoek is niet gebleken dat woordenschatonderwijs met in acht neming van de vijf stappen per definitie slechter is dan het huidige woordenschat-onderwijs, waarbij dit niet wordt gedaan. Het is mij dus nog niet duidelijk wat de voorkeur heeft, meer onderzoek met meer proefpersonen uit verschillende klassen met verschillende leerkrachten zou hiervoor op zijn plaats zijn. Deze hypothese is dus nog niet bewezen, noch ontkracht.

Algemene hypothese: Als er sprake is van correct gebruik van consolideeroefeningen, in combinatie met het semantiseren van de woorden, dan zal dit alleen maar positieve effecten hebben op het onthouden van woorden in het basisonderwijs. Deze effecten zullen niet alleen op korte, maar ook op lange termijn positief zijn.

Uit dit onderzoek blijkt dat er wel positieve effecten zijn wanneer er sprake is van correct gebruik van consolideeroefeningen, in combinatie met het semantiseren van de woorden, maar dat lesmethoden zonder het consolideren net zo goed, danwel beter werken dan lesmethoden met consolideren. Dit geldt overigens alleen voor de korte termijn, over de lange termijn kan ik helaas geen uitspraken doen, omdat dit niet uit mijn onderzoek naar voren is gekomen. De resultaten zijn echter niet generaliseerbaar omdat er zo weinig proefpersonen waren. Op de Agnesschool is de woordenschattoets door bijna twee keer zoveel kinderen gemaakt dan op de El Amien. Wanneer dit aantal gelijk was geweest, waren er misschien niet zulke opvallende verschillen in de resultaten naar voren gekomen. Ook verschilt het aantal woorden dat in één week is behandeld op de beide scholen. De significantie van deze verschillen is te berekenen, hiervoor heb ik helaas geen tijd gehad in de tijd die er gesteld is voor het schrijven van de scriptie. Hoewel het dus overduidelijk is dat de toets beter is gemaakt door de leerlingen die niet hebben geconsolideerd, heb ik helaas geen cijfers om statistisch hard te maken dat het aantal kinderen dat de toets heeft gemaakt te laag of onevenredig genoeg was, om de resultaten hierdoor onbetrouwbaar te maken. Ik kan dus wel een aanname doen, maar niet iets definitiefs zeggen over de algemene voordelen, al dan niet de nadelen van het consolideren.

6.3 Beantwoording onderzoeksvraag

In dit onderzoek heb ik me bezig gehouden met de volgende onderzoeksvraag:

Wat zijn de effecten van consolideren op het onthouden van woorden in het basisonderwijs?

Deze onderzoeksvraag bestond uit de volgende deelvragen:

- a. Wat is consolideren precies?*
- b. Waarin verschilt het woordenschatonderwijs mét consolideren van het woordenschatonderwijs zónder consolideren?*
- c. Wat is het percentage woorden dat men kan onthouden met behulp van consolideeroefeningen?*
- d. Wat is het percentage woorden dat men kan onthouden zonder consolideeroefeningen?*
- e. Wat zijn de korte termijn effecten van consolideren?*
- f. Wat kan men doen om het woordenschatonderwijs zo effectief mogelijk te laten verlopen?*

Consolideren is de sleutel tot het woordenschatonderwijs. Consolideren is het inoefenen van alle betekenissen van een woord met behulp van zeer veel verschillende werkvormen. Het gaat hierbij om herhaling. Bij consolideren gaat het erom dat er net zo lang door wordt gegaan totdat de leerlingen het woord kennen. Het voornaamste aandachtspunt is dat alle kinderen, maar vooral de zwakkere leerlingen, enthousiast raken voor het leren van de woorden. De leerkracht moet de aandacht voor de woorden levend houden. Dit kan gedaan worden met *Met Woorden in de Weer; het grote consolideerboek voor het basisonderwijs*⁶¹. In dit boek staan 88 spelletjes die gebruikt kunnen worden om te consolideren, zoals Memory, Galgje, Het treinspelletje, Alle vogeltjes vliegen en Zitten-staan. Door het doen van deze spelletjes worden verschillende betekenisaspecten van de te leren woorden herhaald en zo verankerd in het geheugen.

Het woordenschatonderwijs mét consolideren verschilt op een aantal punten van het woordenschatonderwijs zónder consolideren. (punten noemen)

Het percentage woorden dat men kan onthouden met behulp van consolideeroefeningen is (in dit onderzoek) iets lager dan het percentage woorden dat men kan onthouden zonder consolideeroefeningen. De percentages zijn respectievelijk 20,7 % van de woorden met consolideren, tegenover 23,3 % van de woorden zonder consolideren.

De korte termijneffecten van consolideren zijn minder positief zijn dan de korte termijneffecten van het niet consolideren. De leerlingen die woorden met deze oefeningen hebben geleerd kunnen de woorden niet makkelijker en sneller actief gebruiken dan wanneer er niet geconsolideerd wordt.

Om het woordenschatonderwijs zo effectief mogelijk te laten verlopen zouden de leerlingen elkaar misschien kunnen helpen, bijvoorbeeld door middel van 'negotiation of meaning'. Ze kunnen zo de input begrijpelijk te maken, waardoor ze bepaalde woorden met hun betekenissen makkelijker kunnen onthouden⁶².

De onderzoeksvraag Wat zijn de effecten van consolideren op het onthouden van woorden in het basisonderwijs? kan na het onderzoek als volgt beantwoord worden:

Uit dit onderzoek blijkt dat er wel positieve effecten zijn wanneer er sprake is van correct gebruik van consolideeroefeningen, in combinatie met het semantiseren van de woorden. Positief is bijvoorbeeld, dat leerlingen die hebben geconsolideerd meerkeuzevragen over de betekenis van de behandelde woorden beter beantwoorden dan hun leeftijdgenoten die niet hebben geconsolideerd. Wat de actieve kennis van de woorden betreft, laat het basisonderwijs met consolideren wat gebreken zien. De open vragen werden tijdens de toets significant beter gemaakt door de groep die niet had geconsolideerd, dan door de groep die dit wel had gedaan. De resultaten zijn echter niet generaliseerbaar omdat er zeer weinig proefpersonen waren. De groep die niet heeft geconsolideerd was bijna twee keer zo groot dat de groep die wel consolideeroefeningen heeft gedaan. Ook verschilt het aantal woorden dat in één week is behandeld door beide groepen proefpersonen. Ik kan dus wel een aanname doen, maar niet iets definitiefs zeggen over de positieve, al dan niet de negatieve effecten van het consolideren op het onthouden van woorden in het basisonderwijs.

⁶¹ Van den Nulft en Verhallen 2004.

⁶² <http://iteslj.org/Techniques/Gibson-Conversation.html>

7. Conclusie

7.1 Inleiding

Wanneer je uit een vliegtuig springt, is het altijd slim om een parachute te gebruiken. Maar wanneer het betrekking heeft op het woordenschatonderwijs, is het nog niet helemaal duidelijk of het wel zo handig is om dit met behulp van parachutes te doen. Uit dit onderzoek komen namelijk geen eenduidige resultaten op de vraag of je nu wel of geen woordkasten, woordtrappen, woordwebben of woordparachutes moet gebruiken.

7.2 Samenvattend

Er zijn positieve maar ook negatieve effecten aan te wijzen met betrekking tot het doen van consolideeroefeningen in het basisonderwijs. Positief is, dat leerlingen die hebben geconsolideerd vragen waarbij de passieve woordkennis wordt getoetst (meerkeuzevragen) beter beantwoorden dan hun leeftijdgenoten die niet hebben geconsolideerd. Wat de actieve kennis van de woorden betreft, laat het basisonderwijs met consolideren wat gebreken zien. De open vragen werden tijdens de toets significant beter gemaakt door de groep die niet had geconsolideerd, dan door de groep die dit wel had gedaan. In totaal is er 79,3 % van de woorden onthouden door de kinderen die geen consolideeroefeningen hebben gedaan. Bij de kinderen die wel geconsolideerd hebben is dit een percentage van 76,7 %.

7.3 Terugblik

In eerste instantie wilde ik ook de effecten van consolideren op langere termijn toetsen. Dit bleek echter vrijwel onmogelijk. Wanneer ik dit had willen onderzoeken, moest ik de woorden die in de toets werden bevraagd na een periode van ongeveer één á twee maanden nogmaals toetsen. Deze werkwijze was duidelijk te intensief voor het tijdsbestek dat voor het schrijven van deze masterscriptie staat, hier was helaas geen tijd voor. Ook heb ik een aantal problemen ondervonden met de beschikbaarheid van de scholen. Er moest onder andere rekening gehouden worden met het feit dat de kinderen vlak voor de zomervakantie stonden en dat er dus niet zo gek veel tijd meer werd besteed aan 'echte lessen'. Het tijdsbestek waarin ik kon komen observeren is hierdoor naar mijn mening ook zeer minimaal, het liefst had ik twee of meer weken willen observeren om vervolgens meer woorden te kunnen toetsen. Helaas zijn deze zaken niet zo gegaan als ik ze graag had gezien, maar het onderzoek is wat mij betreft toch geslaagd, ondanks deze punten van verbetering. om in de tijd die beschikbaar was voor deze scriptie bij meerdere studenten uit te voeren.

Het onderzoeken van de effecten van het consolideren in het basisonderwijs is me erg zwaar gevallen. Ik heb tijdens het empirische onderzoek zeer lange dagen gemaakt, waarbij ik me zeer veel moest concentreren. Ook de leerlingen waren vaak erg druk en dit maakte het niet makkelijk om goed te blijven observeren. Omdat op de El Amien de juf ziek werd, heb ik zelf ook een aantal lessen aan de kinderen gegeven, waardoor ik niet kon doen waarvoor ik eigenlijk in de klas was gekomen. Al met al was het een zeer bijzondere, maar toch ook zware ervaring, die ik absoluut niet had willen missen. Ik heb het echt zeer naar mijn zin gehad op beide scholen en vond het, vooral op de Agnesschool, heel gezellig. Juf Liesbeth en de leerlingen uit haar klas hebben me er echt welkom laten voelen.

De resultaten die ik heb gevonden hebben alleen betrekking op groep 5 b van de Agnesschool en de El Amien en kunnen niet gegeneraliseerd worden tot andere opleidingsinstituten of klassen. Hierbij speelt vooral de gebruikte benadering een rol. Wanneer er meer

proefpersonen zijn en wanneer er meer woorden worden getoetst over een langere periode zal dit zeker invloed hebben op de resultaten van het onderzoek.

7.4 Toekomstverwachtingen

Het is me opgevallen dat de resultaten uit de theorie over het consolideren niet geheel overeenkomen met de resultaten uit het empirische onderzoek. De theorie is uitsluitend zeer positief over de effecten van consolideren, dit gedeeltelijk in tegenstelling tot mijn bevindingen. Dit zou kunnen komen door de instelling van de auteurs, zij geven cursussen over deze manier van lesgeven, die ze overigens zelf hebben ontwikkeld, en zijn dus uiteraard zeer positief over hun werk. Het verschil in resultaten had ik niet verwacht en ik hoop dat er meer en intensiever onderzoek naar dit onderwerp gedaan zal worden. Het woordenschat-onderwijs is echt één van de belangrijkste onderdelen van het taalonderwijs op de basisschool. Zonder woorden ben je nergens. Ik hoop dat de positieve effecten van het consolideren in toekomstig onderzoek wel naar voren komen, zodat hierdoor het woordenschatonderwijs geoptimaliseerd kan worden en dat de vooral toekomstige leerlingen hier veel baat bij zullen gaan hebben.

8. Geraadpleegde literatuur

8.1 Literatuuronderzoek

Appel, R. en Vermeer, A., *Tweede-taalverwerving en tweede-taalonderwijs*. Bussum: Coutinho 1994.

Ellis, R., *Non-reciprocal tasks, comprehension and second language acquisition*. In: Bygate, M., Skehan, P. en Swain, M. (Eds.), 'Researching pedagogic tasks: Second language learning, teaching and testing'. London: Longman, pp. 99-118.

Frijn, J. en Haan, G. de, *Het taallerend kind*. Dordrecht: ICG Publications 1994.

Gass, S.M. en Selinker, L., *Second Language Acquisition; An Introductory Course*. 2e dr. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates 2001.

Gibson, G., *Facilitating English Conversation Development in Large Classrooms*. In: 'The Internet TESL Journal.' Vol. X, No. 9, sept. 2004. Raadpleegbaar via: <http://iteslj.org/Techniques/Gibson-Conversation.html>.

Mitchell, R. en Myles, F., *Second language learning theories*. 2e dr. Londen 2004.

Nulft, D. van der en Verhallen, M., *Met woorden in de weer; praktijkboek voor het basisonderwijs*. Bussum: Coutinho 2002.

Nulft, D. van der en Verhallen, M., *Met Woorden in de Weer; het grote consolideerboek voor het basisonderwijs*. 1^e dr., okt. 2004.

Schaerlaekens, A. M., *De taalontwikkeling van het kind*. Groningen: Wolters-Noordhoff 1977.

Schütz, R., *Stephen Krashen's Theory of Second Language Acquisition*. In: 'English made in Brazil.' Maart 2005. Raadpleegbaar via: <http://www.sk.com.br/sk-krash.html>

8.2 Empirisch onderzoek

Aarnoutse, C. en Kouwenberg, B., *Ondersteboven van lezen; Leesboek*. Tilburg: Zwijzen Educatief B.V., 2002.

Aarnoutse, C. en Kouwenberg, B., *Ondersteboven van lezen; Toetsboek*. Tilburg: Zwijzen Educatief B.V., 2002.

Baal, F. van, Hagers, M., Pijl, J. van der, *Bij de tijd; geschiedenis in tien tijdvakken. Leerlingenboek groep 5*. 1^e dr., 's-Hertogenbosch: Malmberg.

Bruin, R. de, *Een zee van tijd, lesboek geschiedenis groep 5*. Tilburg: Zwijzen Educatief B.V.

Franssen, H., Maters, A., Veer-Borneman van der, P., Veraa, P., *Taaljournaal groep 5; leerlingenboek taal NT2*. Den Bosch: Malmberg, 1^e dr. 6^e oplage.

Franssen, H., Maters, A., Veer-Borneman van der, P., Veraa, P., *Taaljournaal groep 5; oefenboek taal NT2*. Den Bosch: Malmberg, 1^e dr. 6^e oplage.

Gool, A. van, Janssen, D. e.a., *Pluspunt, reken- en wiskundemethode voor de basisschool; lesboek groep 5*. Den Bosch: Malmberg, 1^e dr. 2^e oplage.

Gool, A. van, Janssen, D. e.a., *Pluspunt, reken- en wiskundemethode voor de basisschool; opdrachtenboek groep 5*. Den Bosch: Malmberg, 1^e dr. 2^e oplage.

Gool, A. van, Janssen, D. en Munsterman, B., *Pluspunt, reken- en wiskundemethode voor de basisschool; werkboek groep 5*. Den Bosch: Malmberg, 1^e dr. 4^e oplage.

Hettinga, H., *Handschrift; gewoon goed leren schrijven*. Den Bosch: Malmberg, 1^e dr. 1^e oplage.

Hörst, J., *Taaljournaal groep 5; werkboek spelling*. Den Bosch: Malmberg, 1^e dr. 8^e oplage.

Kouwenberg, B., Guchte, C. van de, Gein, J. van de, *Zin in taal, taalboek B²*. Tilburg: Zwijsen Educatief B.V., 1998.

Kouwenberg, B., Guchte, C. van de, Gein, J. van de, *Zin in taal, taalmaatje B²*. Tilburg: Zwijsen Educatief B.V., 1998.

Stoep, J. van den, Klooster, H. en Terpstra, R., *Goed gelezen, begrijpend en studerend lezen groep 5; leerlingenboek*. Den Bosch: Malmberg, 2^e dr. 6^e oplage.

Verburg, M. en Huijgen, M., *Van Dale Juniorwoordenboek*. 1^e dr. 1996 Groningen / Houten: Wolters-Noordhoff.

9. Bijlagen

Bijlage 1: Leerkrachtcompetenties woordenschatonderwijs

Competentie	Omschrijving	Basisniveau	Ervaren niveau	Excellent niveau
Woordselectie	<p>3 Houdingen</p> <p>Selectieregels</p> <p>Clusteren</p>	<p>Kunnen werken met de drie houdingen</p> <p>Woorden kunnen selecteren die leerlingen niet kennen mbv de 3 selectieregels nut, frequentie en pregnante context: - uit de methoden - uit thema's: themawoorden</p> <p>Woorden clusteren met het oog op: - netwerk opbouw</p>	<p>Kunnen werken met de drie houdingen</p> <p>Woorden kunnen selecteren die leerlingen niet kennen mbv de 3 selectieregels nut, frequentie en pregnante context: - uit al het schriftelijk taalaanbod - uit thema's: themawoorden</p> <p>Woorden clusteren met het oog op: - netwerk opbouw - soorten betekenisrelaties: woordweb, woordtrap, woord kast, woordparachute.</p>	<p>Kunnen werken met de drie houdingen</p> <p>Woorden kunnen selecteren die leerlingen niet kennen mbv de 3 selectieregels nut, frequentie en pregnante context: - uit al het schriftelijk taalaanbod - uit al het mondeling taalaanbod</p> <p>Woorden clusteren met het oog op: - netwerk opbouw - soorten betekenisrelaties - differentiatie</p>
4-takt	<p>Vorbewerken</p> <p>Semantiseren</p> <p>Consolideren</p> <p>Controleren</p>	<p>Vorbewerken door: - aandacht te krijgen van leerlingen</p> <p>Semantiseren van concrete woorden mbv: - de drie uitjes met duidelijke betekenisafbakening - woord zichtbaar in de klas - woord ondersteunen door plaatje en/of omschrijving</p> <p>Consolideren dmv: - oefeningen uit methode - activiteiten bij een thema</p> <p>Controleren - opdrachten uit methode</p>	<p>Vorbewerken door: - aandacht te krijgen van leerlingen - netwerkje te openen</p> <p>Semantiseren van concrete & abstracte woorden in een concreet netwerk: - eerst de drie uitjes met duidelijke betekenisafbakening - daarna interactie met kinderen - betekenisrelaties met andere woorden zijn scherp in beeld gebracht - woord zichtbaar in de klas (of in leerlingenschrift) - woord ondersteunen door plaatje en/of omschrijving en/of betekenisrelatie-web.</p> <p>Consolideren dmv: - oefeningen uit methode - activiteiten bij een thema - klein en fijn consolideren - groot en meeslepend consolideren - veel consolideren</p> <p>Controleren - opdrachten uit methode</p>	<p>Vorbewerken door: - aandacht te krijgen van leerlingen voor een woordleermoment - netwerkje te openen</p> <p>Semantiseren van concrete & abstracte woorden in een concreet en/of abstract netwerk: - eerst de drie uitjes met duidelijke betekenisafbakening - daarna interactie met kinderen - betekenisrelaties met andere woorden zijn scherp in beeld gebracht - woord zichtbaar in de klas (of in leerlingenschrift) - woord ondersteunen door plaatje en/of omschrijving en/of betekenisrelatie-web.</p> <p>Consolideren dmv: - oefeningen uit methode - activiteiten bij een thema - klein en fijn consolideren - groot en meeslepend consolideren - veel en veelzijdig consolideren - gedifferentieerd consolideren</p> <p>Controleren - opdrachten uit methode</p>

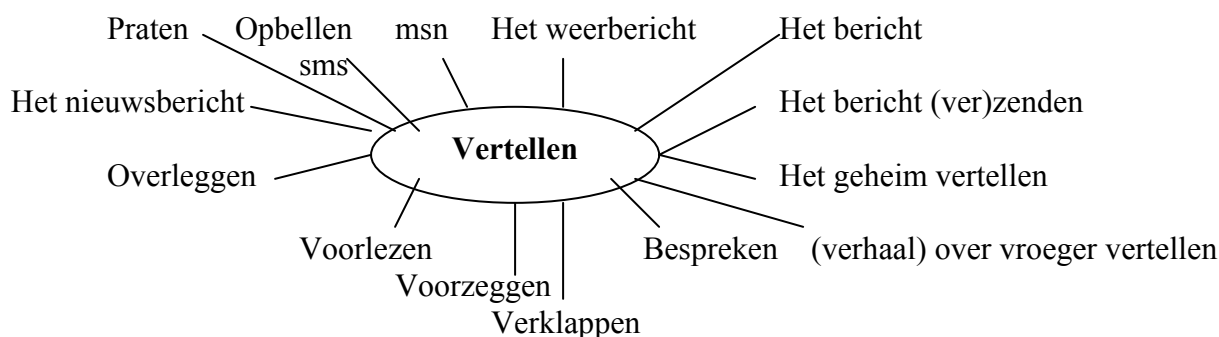
		- gericht actief , passief controleren	- gericht passieve en actieve woordkennis controleren - dmv observatie tussen bedrijven door controleren	- gericht passieve en actieve woordkennis controleren - dmv observatie tussen bedrijven door controleren - over een langere periode de aangeleerde woorden controleren
Registreren	Leerkracht Leerling	Leerkracht: Geeltjes of notities in methode of bij thema	Leerkracht: Systematische registratie Leerling: Regelmatige registratie door leerlingen zelf in klassenwoordenboek en/of eigen woordleerschrift.	Leerkracht: Systematische registratie met het oog op de doorgaande lijn en de overdracht naar collega's Leerling: Regelmatige registratie door leerlingen zelf in klassenwoordenboek en/of eigen woordleerschrift. Klassenoverstijgend
Kwantiteit		2 woordclusters per week	4 woordclusters per week	5 woordclusters per week

Maandag 13 juni 2005

8:45 – 10:00

Aan het begin van de les staan er al een aantal dingen op het bord geschreven:

- Het rooster van de week
- Wie klassendienst heeft
- Regels: * Je roept niet door de klas, * Je steekt je vinger op als je iets wilt vertellen, * Tijdens instructie zit je in de luisterhouding.
- Het woord van de dag: (wordt samen met de leerlingen op het bord gezet)
Vaag = onduidelijk
- Het woordweb waar de klas op dat moment mee bezig is. Dit is dit thema *vertellen*.

Er is nog ruimte in het woordweb om andere woorden in te vullen.

Eerst mag iedereen even kort vertellen wat hij of zij dit weekend heeft gedaan. Dit duurt 45 minuten. Vervolgens wordt het woord van de dag op het bord gezet en uitgelegd. Het woord is *vaag*. *Vaag* betekend *onduidelijk*. Juf Liesbeth kijkt met haar ogen dichtgeknepen. Ze zegt: "Ik zie vaag een persoon in de verte." Ze laat één kind dit ook doen; het kind kijkt met zijn ogen dichtgeknepen en zegt dat hij een klasgenootje vaag ziet.

Hierna mogen de kinderen in vier groepje per groepje overleggen of ze nog een woord weten om aan het woordweb op het papier op het bord toe te voegen. Toegevoegd wordt:

- Uitleggen;
- Het kindernieuws (bij het nieuwsbericht);
- Het sportnieuws (bij het nieuwsbericht);
- Het antwoordenboek.

Na het behandelen van het woordweb worden de boeken *Zin in taal* uitgedeeld⁶³. Het verhaal dat de kinderen moeten lezen is geschreven als toneelstukje. Het thema is overdrijven. Eerst wordt uitgelegd wat overdrijven is. De juf geeft een voorbeeld: "Als Chivano naar mij toekomt met dikke tranen en een klein schaafwoordje en zegt: 'Ik ben in elkaar geslagen,' terwijl het eigenlijk niet zo erg is, dan overdrijft hij." Ze zet daarna op het bord overdrijven – ik overdrijf – wij overdreven. Hierna gaat de eigenlijke leesopdracht beginnen. Eerst leest juf Liesbeth het verhaal zelf. Het woord *de bult* staat in de tekst, één van de kinderen vraagt wat

⁶³ Kouwenberg, Van de Guchte en Van de Gein 1998.

dat precies is. De juf geeft kort de betekenis, maar gaat niet dieper op het woord in. Daarna krijgen een aantal kinderen een rol toegewezen. Ze lezen het verhaal nog een keer. Vervolgens worden ze op enkele punten verbeterd en krijgen andere kinderen een rol. Het verhaal wordt opnieuw gelezen. Het is nu voor echt alle kinderen duidelijk wat overdrijven precies is.

10:00 – 10:15 = etenspauze

Tijdens de etenspauze komt de juf tijdens een gesprek terloops terug op het woord vaag. Ze pakt een flesje AA van een leerling, kijkt naar het etiket en zegt: “Die lettertjes zijn voor mij erg **vaag**, ik kan het niet lezen.”

10:15 – 10:30 = buiten spelen

10:45 – 11:10

Om kwart voor elf is iedereen weer rustig en zijn ze klaar om verder te gaan met de oefening. Aan de hand van het verhaaltje over overdrijven moeten de kinderen nu steekwoorden opschrijven. Met die steekwoorden gaan ze dan een verhaaltje, een toneelstukje, een gedichtje of een sprookje van ongeveer 6 regels schrijven met als thema overdrijven. Er worden nog meer voorbeelden gegeven:

- Iemand heeft geen klein neusje, maar hij heeft een boom van een neus;
- Iemand die heel lang haar heeft, heeft niet zomaar lang haar, nee, die heeft een hele sleep van haar;
- Iemand heeft niet zomaar ogen, maar ogen zo groot als borden;
- Iemand heeft een stem als een muisje, piep, piep, piep.

Als iedereen klaar is mogen drie kinderen voor de klas komen en hun verhaal voorlezen, terwijl ze op de stoel van de juf mogen zitten. De rest van de klas moet aangeven wat er precies overdreven is aan hun verhaal. Wanneer het laatste kind wordt uitgekozen, zegt een andere leerling heel dramatisch: “Waarom ik niet?” De juf antwoord hierop door te zeggen: “Hoezo, overdrijven!”

11:10 – 11:35

De kinderen moeten hun schrijfschrift pakken en in de schrijfhouding gaan zitten. De woorden *de haag* en *de spruit* staan in het schrift en zijn onbekend. Ze vraagt: “Wie weet wat een haag en een spruit is?” De kinderen weten het niet en juf Liesbeth legt uit wat deze twee woorden betekenen. Ze zet echter de woorden niet op het bord en gaat er ook niet verder op in. De kinderen die tijdens de schrijfles ‘giga-netjes’ hebben geschreven, mogen één zin met een gekleurde gelpen in hun schrift schrijven. Als ze klaar zijn mogen ze even een stukje lezen uit hun leesboek.

11:35 – 12:10

De rekenboeken worden uitgedeeld en de kinderen moeten onder andere bedragen gaan schatten. Er wordt uitgelegd wat het woord *schatten* betekent, wederom wordt dit woord niet op het bord gezet. Tijdens de uitleg luistert één kind niet. Juf Liesbeth reageert hierop door te zeggen: “Wil je ophouden met die vervelende toestanden?! Dat is héél **overdreven**. En je klachten zijn erg **vaag**!”

13:20 – 15:15

Na de middagpauze wordt er nog tien minuten verder gegaan met rekenen. Daarna moet er

een taaltoets gedaan worden, waarbij kinderen met behulp van het Juniorwoordenboek⁶⁴ woorden moeten opzoeken en vragen over die woorden moeten beantwoorden. Ze moeten eren wat trefwoorden zijn en hoe ze ze moeten gebruiken. Er wordt een half uur besteed aan uitleg over hoe je ook al weer woorden in het woordenboek moet opzoeken. Ook zijn er voorbeeldopdrachten bij de toets, zodat alles (als het goed is) duidelijk is. De eigenlijke toets duurt een uur en vijf minuten. De woorden die de leerlingen in de toets op moeten zoeken hoeven ze niet te onthouden, het gaat immers om het opzoeken en niet om de woorden zelf.

Observatieformulier:

Datum: 13-06-2005

Groep: 5 b

Docent: Juf Liesbeth

Hoeveel leerlingen: 16 kinderen, 9 meisjes en 7 jongens

Leeftijd leerlingen: 9 á 10 jaar

1. Welk boek wordt er gebruikt?

- Bert Kouwenberg, Carry van de Guchte en Jannemieke van de Gein, *Zin in taal, taalboek B²*. Zwijsen Educatief B.V., Tilburg 1998.
- Marja Verburg en Monique Huijgen, *Van Dale Juniorwoordenboek*. 1^e dr. 1996 Groningen / Houten: Wolters-Noordhoff.
- Cor Aarnoutse en Bert Kouwenberg, *Ondersteboven van lezen; Toetsboek*. Zwijsen Educatief B.V., Tilburg 2002.

2. Welke les wordt er behandeld?

- Uit *Zin in taal*: Hoofdstuk 10, Vertellen. Les 5, "Oh, wat overdreven".
- Uit *Ondersteboven van lezen*: Toets B2; Informatie verwerven door lezen.

3. Welke activiteiten komen er expliciet aan de orde:

- lezen
- schrijven
- rekenen

4. Hoe is de verdeling per vaardigheid over het geheel van de les?

- Lezen ongeveer 30 minuten
- Schrijven ongeveer 45 minuten
- Rekenen ongeveer 45 minuten

5. Welke woorden / woordclusters worden er behandeld?

- Het woord van de dag: Vaag = onduidelijk
* Dit woord wordt op het bord gezet en blijft er de hele dag staan.
- Overdrijven = iets erger maken dan het is
* Dit woord wordt op het bord gezet en zeer uitgebreid uitgelegd en geoefend.
- Het trefwoord = een woord dat je opzoekt in een woordenboek als je de betekenis van het woord wilt weten.
* Dit woord hebben de kinderen nodig voor een oefening waarbij ze woorden in het woordenboek op moeten zoeken. De bedoeling van die opdracht is, dat ze het opzoeken van zaken oefenen en dat ze het alfabet goed gaan kennen. Het woord wordt niet op het bord gezet.
- Schatten = ongeveer kijken wat iets kost

⁶⁴ Verburg en Huijgen 1996.

* Dit woord is nodig voor een rekenoefening, waarbij ze moeten schatten hoeveel bepaalde bedragen van een kassabon bij elkaar opgeteld zijn. Het woord wordt niet op het bord gezet.

- De buil = de bult
* Dit woord wordt slechts kort uitgelegd en niet op het bord gezet.
- De haag = de heg van struiken, als afzetting
* Dit woord wordt slechts kort uitgelegd en niet op het bord gezet.
- De spruit = 1) groente, kleine groene knolletjes die in de winter vaak gegeten worden
2) een klein kindje
* Dit woord wordt slechts kort uitgelegd en niet op het bord gezet.

6. Op welke manier worden de woorden behandeld?

- De woorden die onduidelijk zijn uit de tekst worden kort verklaard. Woorden waar hele lessen over gaan, zoals overdrijven, worden uitgebreid behandeld, op het bord gezet en vervoegd. Van het woord overdrijven wordt bijvoorbeeld de eerste persoon enkelvoud tegenwoordige tijd en de eerste persoon meervoud verleden tijd gegeven.
- Het woord van de dag wordt aan het begin van de dag uitgelegd en op het bord geschreven. De kinderen moeten het woord overnemen in hun schrift. In de loop van de dag wordt het woord regelmatig ter sprake gebracht.

7. Gaat het om herhaling, of om de introductie van nieuwe woorden?

- Introductie van nieuwe woorden.

8. Hoe komt de uitleg van de woorden over?

- Helder, maar soms wat kort.

9. Denk je dat de leerlingen alles hebben begrepen?

- Nee, niet allemaal.

10. Worden de aangeboden woorden verwerkt / geoefend?

- Ja.

11. Zo ja, hoe?

- Door oefeningen (zie lesomschrijving).

12. Wordt hierbij het consolideerboek gebruikt?

- Nee.

13. Hoeveel tijd wordt er aan het oefenen van de woorden / aan het consolideren besteed?

- Ongeveer 20 minuten.

14. Wordt er aandacht besteed aan de uitspraak van de woorden?

- Ja.

15. Zo ja, hoe?

- Het woord wordt door de juf correct herhaalt en het kind moet het woord vervolgens goed terugzeggen. Er wordt expliciet gecorrigeerd.

16. Hoe is de opbouw van de (woordenschat)les?

- Er wordt niet eerst voorberekt. De woorden worden kort gesemantiseerd, eventueel met voorbeelden. Vervolgens laat de juf één of een aantal leerlingen een voorbeeld geven met het te leren woord. Daarna wordt er eventueel een oefening gemaakt, waarin het woord centraal staat; dit gebeurt echter niet constant.

17. Hoe is de groep:

- sommige leerlingen zijn actief, anderen passief. De leerlingen hebben grote moeite met concentratie; hierdoor zijn ze vaak overactief met andere zaken dan de oefeningen die ze moeten doen.
- enkele dominante leerlingen
- grote verschillen in niveau
- vele verschillende nationaliteiten
- sommige leerlingen zijn bij elkaar betrokken, anderen zijn sterk individualistisch. Door concentratieproblemen richten sommige kinderen hun aandacht op andere kinderen, waardoor ze elkaar gaan pesten of afleiden. De juf moet zeer vaak ingrijpen om de rust terug te krijgen in de klas.

18. Wat voor interactie vindt er plaats?

- tussen leerkracht en leerling
- tussen leerkracht en groep
- tussen leerling en leerling
- in groepjes

19. Wat is de rol van de docent?

- De docent is vooral sturend bezig en vaak ‘politieagentje aan het spelen’. Ook is de docent begeleidend, wanneer een kind de oefening bijvoorbeeld niet snapt. Ook stimuleert de juf de kinderen, door ze complimentjes te geven wanneer ze iets erg goed hebben gedaan.

20. Is er sprake van gelijke verdeling van beurten?

- Ja, iedereen komt aan bod door consequente beurttoewijzingen.

21. Op welke manieren krijgen de leerlingen feedback van de leerkracht?

- Vooral mondeling en veelal expliciet.

22. Hoe is het bordgebruik?

- weinig
- overzichtelijk
- alleen gebruik van webben
- weinig gebruik van woordmuur. Er wordt wel een woordweb gemaakt, maar die blijft niet hangen wanneer er een volgend web gemaakt wordt. Alleen het web waar de klas op dat moment mee bezig is, is zichtbaar en hangt op het bord.

Dinsdag 14 juni 2005

8:40-9:15

De kinderen zijn erg rumoerig. De juf speelt hierop in door te zeggen: “Als er een nieuwe juf in de klas komt, dan moet je gewoon stil zijn. Of zit die afspraak nog maar **vaag** in jullie hoofden? Wat waren ook al weer de klassenregels?” Ze noemt hier heel slim het woord van

gisteren nog een keer. De kinderen noemen vervolgens één voor één een regel op die ze nog weten, onder andere:

- Je mag geen antwoorden roepen door de klas;
- Je mag niet praten tijdens de instructie;
- Je moet stil zijn in de klas;
- Je moet luisteren met je mond dicht als de juf het woord heeft.

“Volgens mij is dit ook een regel die een beetje **vaag** is geworden bij jullie,” zegt de juf over de stil-zijn-regel.

Er wordt hierna een nieuw woord van de dag op het bord geschreven. De kinderen noteren het ook in hun schrift. Het woord van de dag is vandaag *het gebrek*. Het gebrek = iets wat niet helemaal goed is. Als je bijvoorbeeld een gebrek aan je been hebt, dan loop je een beetje mank en dan is het niet helemaal goed met je been. En als je bijvoorbeeld naar de logopediste moet, zoals sommigen van jullie moesten, dan het je een soort van spraakgebrek.

Chivano zegt: “Als je bid voor God, dan heet dat toch ook een gebrek?” De juf reageert vervolgens: “Oh.. een *gebed*! Ik vind het heel goed dat je erover nadenkt, het lijkt er wel een beetje op. Het scheelt maar twee letters en de klank is bijna hetzelfde.” Vervolgens zet de juf het woord *gebed* ook op het bord.

Een kind merkt op dat de vertelspin nog moet worden ingevuld. Woorden die worden toegevoegd zijn: Het spraakgebrek, babbelen, kletsen en opscheppen. De kinderen weten allemaal wat de eerste drie woorden betekenen. Over opscheppen zegt ze: “Opscheppen heeft twee betekenissen: 1) trots en stoer over iets praten, 2) je eten op je bord scheppen.

9:15 – 9:55

De kinderen die gisteren niet klaar zijn gekomen met *Ondersteboven van lezen* krijgen nu de kans om het even af te maken⁶⁵. De andere kinderen mogen *Taalmaatje* les 48 gaan doen⁶⁶. Les 48 is een woordenschatles waarin de volgende woorden voorkomen: *schminken, de trompet, de xylofoon, de gitaar, de blokfluit en de hoepel*. De kinderen moeten ook de volgende tabel invullen met gegeven woorden, a.d.h.v. een plaatje:

De trommel	De gitaar
Een groot blik	Een kistje van hout
Een stevig koord	Een lange lat
Een stuk rubber	Snaren van elastiek
Strak gespannen	Schroeven
Trommelen	Tokkelen

Tabel 2: Taalmaatje les 48.

De bedoeling van de les is dat kinderen verschillende muziekinstrumenten leren kennen en dat ze gaan leren hoe ze bepaalde kenmerken ervan kunnen omschrijven; hoe ze erover kunnen vertellen. Vorige week hebben de kinderen tijdens de muziekles heel veel instrumenten gezien en in hun handen gehad. Deze lessen en opdrachten borduren hierop verder.

10:00-10:15 = etenspauze

In de pauze bespreekt de juf iets wat te maken heeft met **het gebrek**, uit Trefwoord. “Een kruk is een soort hulpbeen, voor als je niet op je eigen benen kunt staan. Daar hadden we het vorige week ook een woord voor, namelijk **steunen**, leunen. Soms heb je geen krukken nodig,

⁶⁵ Aarnoutse en Kouwenberg 2002.

⁶⁶ Kouwenberg, Van de Guchte en Van de Gein 1998.

soms heb je je ouders of vrienden nodig om op te **steunen**. Dan hebben we gelijk een letterlijke en een figuurlijke betekenis van **steunen**.” Juf Liesbeth leest ook een gedichtje voor over benen. Dit gedichtje en de morele boodschap erachter hebben een godsdienstige grondslag.

10:15-10:30 = buiten spelen

Het naar buiten gaan verliep zeer moeizaam, de kinderen zijn vandaag erg onrustig en willen niet stil zijn. Na veel pijn en moeite konden ze alsnog naar buiten.

10:45 – 11:40

Het tweede deel van de toets *Ondersteboven van lezen* wordt uitgedeeld en gemaakt. Dit deel, Technisch Lezen, gaat over het maken van samenstellingen en het herkennen van leenwoorden. Eerst geeft de juf een aantal voorbeelden. Wanneer ze een streepje tussen *schaal* en *dieren* zet, bij de samenstelling *schaaldieren*, schiet ze uit met haar krijtje. Ze zegt: “Oh, dat is wel heel **overdreven**.” Ook geeft ze uitleg over de betekenis van het woord leenwoord. Een leenwoord = een woord dat uit een andere taal is geleend. Ze zet dit woord echter niet op het bord.

11:40 – 12:15 = Gedicht schrijven en rekenen.

Ter introductie van het gedichten schrijven leest de juf één serieus en één egk gedicht voor. De klas vindt het erg leuk, maar is daarna niet meer stil te krijgen. Voor straf moeten ze zelfstandig aan de slag, zonder uitleg over de opdracht. Als ze klaar zijn moeten ze direct door met rekenen.

De juf is erg boos op één meisje. Ze geeft geen antwoord op de vraag of ze niet beter haar best kan doen en kijkt de juf aan of ze water ziet branden. “Praat ik nu **vaag**?” vraagt de juf hierop.

13:20 – 13:40 = Rekenen afmaken.

13:45 – 14:35 = Leesboek B², Ondersteboven van lezen.

Het onderwerp van het hoofdstuk in het leesboek is de weg wijzen. Het woord de plattegrond komt erin voor en wordt door de juf uitgelegd. Eerst wordt aan een meisje gevraagd of ze weet wat het is. Ze weet het wel ongeveer te beschrijven, maar kan geen precieze definitie geven. Juf Liesbeth geeft zelf vervolgens de volgende betekenis: Als je de weg kwijt bent, kan je op de plattegrond de weg weer opzoeken. Het is een soort kaart waar je straten in op kan zoeken. Het woord wordt niet op het bord gezet. Ook andere woorden uit de tekst worden slechts kort besproken en niet op het bord gezet. Alleen het woord *route* wordt wel opgeschreven, omdat de klank zo verschillend is van de manier waarop je het schrijft. Het woord *hijgen* wordt wel goed gesemantiseerd. De juf vraagt aan een aantal kinderen of zij voor kunnen doen wat hijgen precies is. De kinderen komen voor de klas en doen dit. Ook laat juf Liesbeth ze met hun hand op hun borst voelen wat het verschil is tussen gewoon ademen en hijgen. De definitie die wordt gegeven is: snel en hard ademen. De kinderen zijn nog steeds onrustig. De juf zegt: “Ik maak me ongerust over jullie straks in groep 6! Is het soms mijn **gebrek**, dat ik het niet goed doe?”

In hetzelfde leesboek staat ook een verhaaltje *Zeven sloten*. Dit verhaal wordt gezamenlijk gelezen en besproken. Het gaat om begrijpend lezen. Er worden vragen gesteld als: – heb je dit deel goed begrepen? en – wat wil de schrijver met dit deel duidelijk maken? Hierna moeten de kinderen de tekst zelfstandig lezen en de vragen maken. Er zijn twee versies van hetzelfde verhaal, een makkelijke en een moeilijke. In de makkelijke versie zijn woorden als *illustratie* vervangen door *tekening*. Na afloop wordt samengevat wat ze met de les hebben geleerd → de vraag ‘Hoe lees je een tekst?’ moet je jezelf steeds afvragen.

14:40 – 15:15 = Geschiedenis.

Eén woord uit het boek, elite, wordt op het bord gezet. De betekenis ervan wordt echter niet echt uitgelegd.

Observatieformulier:

Datum: 14-06-2005

Groep: 5 b

Docent: Juf Liesbeth

Hoeveel leerlingen: 16 kinderen, 9 meisjes en 7 jongens

Leeftijd leerlingen: 9 á 10 jaar

1. Welk boek wordt er gebruikt?

- Bert Kouwenberg, Carry van de Guchte en Jannemieke van de Gein, *Zin in taal, taalmaatje B²*. Zwijsen Educatief B.V., Tilburg 1998.
- Cor Aarnoutse en Bert Kouwenberg, *Ondersteboven van lezen; Toetsboek*. Zwijsen Educatief B.V., Tilburg 2002.
- Cor Aarnoutse en Bert Kouwenberg, *Ondersteboven van lezen; Leesboek*. Zwijsen Educatief B.V., Tilburg 2002.
- Frans van Baal, Marlies Hagers en Jacques van der Pijl. *Bij de tijd; geschiedenis in tien tijdvakken. Leerlingenboek groep 5*. 1° dr., Malmberg 's-Hertogenbosch.

2. Welke les wordt er behandeld?

- Uit *Taalmaatje*: Les 48.
- Uit *Ondersteboven van lezen (toetsboek)*: Toets B2; Technisch lezen.
- Uit *Ondersteboven van lezen (leesboek)*: Hoofdstuk vertellen, *De weg wijzen* en *Zeven sloten*.
- Uit *Bij de tijd*: Naar Zandvoort.

3. Welke activiteiten komen er expliciet aan de orde:

- lezen - rekenen
- schrijven - geschiedenis

4. Hoe is de verdeling per vaardigheid over het geheel van de les?

- Lezen ongeveer 75 minuten
- Schrijven ongeveer 15 minuten
- Rekenen ongeveer 10 minuten
- Geschiedenis ongeveer 35 minuten

5. Welke woorden / woordclusters worden er behandeld?

- Het woord van de dag: Het gebrek = iets wat niet helemaal goed is.
* Dit woord wordt op het bord gezet en blijft er de hele dag staan.
- Vaag = onduidelijk
* Dit woord was gisteren het woord van de dag. Het woord wordt niet meer op het bord gezet, maar wordt wel steeds herhaald door juf Liesbeth.
- Het spraakgebrek = niet helemaal goed kunnen praten
* Dit woord hebben de kinderen zelf naar voren gebracht bij het toevoegen van woorden aan de woordspin op het bord. De betekenis wordt uitgelegd en het woord woord in de woordspin gezet.
- Babbelen = kletsen.

- * Dit woord is wederom een woord dat de kinderen zelf naar voren gebracht bij het toevoegen van woorden aan de woordspin op het bord. De betekenis wordt uitgelegd en het woord wordt in de woordspin gezet.
- Opscheppen = 1) trots en stoer over iets praten.
2) je eten op je bord scheppen.
- * Dit woord wordt door de kinderen naar voren gebracht bij de woordspin en wordt slechts kort uitgelegd. Het wordt wel op het bord gezet.
- Steunen = 1) kreunende geluiden maken.
2) leunen
3) hulp krijgen of geven
- * Dit woord wordt slechts kort herhaald; het is een woord van vorige week.
- De route = de weg
- * Dit woord komt uit een tekst en wordt kort uitgelegd en op het bord gezegd.
- De plattegrond = kaart waar je straten op kan zoeken.
- * Dit woord komt uit dezelfde tekst als de route, maar wordt niet op het bord gezet.
- De voorbijganger = iemand die langs gaat.
- * Dit woord komt uit dezelfde tekst als de route, maar wordt niet op het bord gezet.
- Wonderlijk = heel bijzonder.
- * Dit woord komt uit dezelfde tekst als de route, maar wordt niet op het bord gezet.
- Register = woordenlijst waar je namen van de straten op de plattegrond in op kan zoeken.
- * Dit woord komt uit dezelfde tekst als de route, maar wordt niet op het bord gezet.
- Ongerust = bezorgd.
- * Dit woord komt uit een leestekst. Het wordt op het bord gezet, zonder de betekenis erbij.
- Hijgen = snel en hard ademhalen
- * Dit woord komt uit een leestekst. Het wordt op het bord gezet, zonder de betekenis erbij. Het wordt wel uitgebreid uitgelegd, door de leerlingen zelf te laten hijgen en door ze met hun hand op hun borst te laten voelen hoe het precies voelt als je hijgt.
- Niet in zeven sloten tegelijk lopen = figuurlijk = ze kunnen heel goed voor zichzelf zorgen. Deze uitdrukking wordt niet op het bord gezet, omdat hij al overduidelijk behandeld is in een verhaal.

6. Op welke manier worden de woorden behandeld?

- De woorden die onduidelijk zijn uit de tekst worden kort verklaard. Zeer belangrijke woorden, zoals hijgen, worden uitgebreid behandeld, op het bord gezet en zeer vaak de rest van de dag hele dag herhaald.
- Het woord van de dag wordt aan het begin van de dag uitgelegd en op het bord geschreven. De kinderen moeten het woord overnemen in hun schrift. In de loop van de dag wordt het woord regelmatig ter sprake gebracht.

7. Gaat het om herhaling, of om de introductie van nieuwe woorden?

- Introductie van nieuwe woorden en herhaling van woorden van gisteren en vorige week.

8. Hoe komt de uitleg van de woorden over?

- Helder, maar soms wat kort.

9. Denk je dat de leerlingen alles hebben begrepen?

- Ja, ik denk het wel.
10. Worden de aangeboden woorden verwerkt / geoefend?
- Ja.
11. Zo ja, hoe?
- Door oefeningen (zie lesomschrijving).
12. Wordt hierbij het consolideerboek gebruikt?
- Nee.
13. Hoeveel tijd wordt er aan het oefenen van de woorden / aan het consolideren besteed?
- Ongeveer 10 minuten.
14. Wordt er aandacht besteed aan de uitspraak van de woorden?
- Nee.
15. Zo ja, hoe?
- N.V.T.
16. Hoe is de opbouw van de (woordenschat)les?
- Er wordt niet eerst voorbereid. De woorden worden kort gesemantiseerd, eventueel met voorbeelden. Vervolgens laat de juf één of een aantal leerlingen een voorbeeld geven met het te leren woord, of laat ze de kinderen iets voordoen. Daarna wordt er eventueel een oefening gemaakt, waarin het woord centraal staat; dit gebeurde echter zeer weinig vandaag.
17. Hoe is de groep:
- sommige leerlingen zijn actief, anderen passief. De leerlingen hebben grote moeite met concentratie; hierdoor zijn ze vaak overactief met andere zaken dan de oefeningen die ze moeten doen.
 - enkele dominante leerlingen
 - grote verschillen in niveau
 - vele verschillende nationaliteiten
 - sommige leerlingen zijn bij elkaar betrokken, anderen zijn sterk individualistisch. Door concentratieproblemen richten sommige kinderen hun aandacht op andere kinderen, waardoor ze elkaar gaan pesten of afleiden. De juf moet zeer vaak ingrijpen om de rust terug te krijgen in de klas. Vandaag is er straf gegeven aan drie kinderen en eentje moest een hele tijd in een parallelklas zitten.
18. Wat voor interactie vindt er plaats?
- tussen leerkracht en leerling
 - tussen leerkracht en groep
 - tussen leerling en leerling
 - in groepjes
19. Wat is de rol van de docent?
- De docent is vooral sturend bezig en vaak ‘politieagentje aan het spelen’. Ook is de docent begeleidend, wanneer een kind de oefening bijvoorbeeld niet snapt. De juf stimuleert de kinderen ook, door ze complimentjes te geven wanneer ze iets erg goed

hebben gedaan of door ze een knuffel te geven. Vandaag moest juf Liesbeth heel strang zijn, omdat de kinderen echt veel moeite hadden met luisteren en stil zijn.

20. Is er sprake van gelijke verdeling van beurten?

- Ja, iedereen komt aan bod door consequente beurttoewijzingen.

21. Op welke manieren krijgen de leerlingen feedback van de leerkracht?

- Vooral mondeling en veelal expliciet.

22. Hoe is het bordgebruik?

- weinig
- overzichtelijk
- weinig gebruik van woordmuur. Er wordt verder gewerkt met een woordweb wat al op het bord hangt en waar de kinderen al een aantal dagen mee bezig zijn.
- alleen gebruik van webben.

Woensdag 15 juni 2005

8:45 – 9:15 = Knutselen aan het vaderdagcadeau.

9:25 – 9:30

Het woord van de dag is vandaag **babbelen**. Het woord is gisteren al in het woordweb gzet, maar wordt nu nog eens extra behandeld. Babbelen = gezellig praten / kletsen. Babbelen wordt vaak door vrouwtjes op straat gedaan. Ook babbelen kleine kindjes, zo noemen we dat.

Zakaria heeft bij het knutselen in zijn vinger gesneden. Hij zegt dit tegen de juf. Juf Liesbeth reageert gelijk: “Och got jongen, heb je **een gebrek** aan je vinger?”

Er worden nu snel nog wat woorden toegevoegd aan de woordspin. De woorden zijn:

- Het gesprek = je kan zeggen: je wordt uitgenodigd voor een gesprek met juffouw Karin, om te kijken of je wel goed je best doet. Je kan ook zeggen dat je een telefoongesprek voert.
- Het gebed = je vertelt iets in je gebed.
- De klep = klepjes zitten op een saxofoon. Als je die intoetst krijg je verschillende tonen waat je iets mee kunt vertellen. Met muziek kun je namelijk ook een soort verhaal vertellen.
- Uit je duim zuigen = als je iets verzint of vertelt wat niet waar is.

9:30 – 9:45 = *Taalmaatje*, blz. 76, les 72, *Juf is dom*⁶⁷.

Deze les gaat over zinsbouw. De juf schrijft drie vormen van tekenen op het bord; *tekenen*, *hij tekent* en *ik teken*.

9:50 – 10:05 = Rekenen.

10:05 – 10:15 = Etenspauze.

10:15 – 10:30

De kinderen mogen nu buiten spelen. Juf Liesbeth en ik hebben, samen met een aantal andere leerkrachten, buitendienst. We moesten opletten tijdens het buitenspelen of alles wel goed ging.

⁶⁷ Kouwenberg, Van de Guchte en Van de Gein 1998.

10:40 – 11:30

De kinderen gaan verder met rekenen. Er is hier zeer veel bordgebruik bij de uitleg van de sommen. Veel kinderen snappen de moeilijke sommen niet. Er is hier een sprake van het aanleren van nieuwe woorden, alle aandacht is gevestigd op de sommen.

11:30 – 11:45

De kinderen gaan werken in *Zin in Taal*. De les gaat over 'Het Instrument'. Er worden rollen verdeeld en twee kinderen lezen om de beurt voor. De juf verbetert hier twee keer de klemtoon van het woord harmonie. Dit woord wordt hier uitgesproken als *harmónie*, in plaats van *harmonié*. Ze zet dit woord ook op het bord, maar vergeet de betekenis ervan in te vullen, omdat het tijd is om naar de gymles te gaan. Deze les duurt van 11:45 – 12:30. De kinderen mogen erna gelijk door naar huis. De woensdagmiddag zijn ze vrij.

Observatieformulier:

Datum: 15-06-2005

Hoeveel leerlingen: 16 kinderen, 9 meisjes en 7 jongens

Groep: 5 b

Leeftijd leerlingen: 9 á 10 jaar

Docent: Juf Liesbeth

1. Welk boek wordt er gebruikt?

- Kouwenberg, B., Guchte, C. van de, Gein, J. van de, *Zin in taal, taalmaatje B²*. Tilburg: Zwijsen Educatief B.V., 1998.
- Kouwenberg, B., Guchte, C. van de, Gein, J. van de, *Zin in taal, taalboek B²*. Tilburg: Zwijsen Educatief B.V., 1998.

2. Welke les wordt er behandeld?

- Uit *Taalmaatje*: blz. 76, les 72 "De juf is dom".
- Uit *Taalboek*: Taal B; 'Het instrument', Hoofdstuk 10 Vertellen, blz. 110.

3. Welke activiteiten komen er expliciet aan de orde:

- lezen - knutselen - rekenen
- schrijven - gym

4. Hoe is de verdeling per vaardigheid over het geheel van de les?

- Lezen ongeveer 20 minuten
- Schrijven ongeveer 10 minuten
- Rekenen ongeveer 60 minuten
- Knutselen ongeveer 30 minuten
- Gym ongeveer 30 minuten

5. Welke woorden / woordclusters worden er behandeld?

- Het woord van de dag: Babbelen = gezellig praten / kletsen
* Dit woord wordt op het bord gezet en blijft er de hele dag staan.
- Het gebrek = iets wat niet helemaal goed is.
* Dit woord van gisteren, wordt zeer vaak herhaald tijdens de les.
- Het gesprek = praten met iemand.
* Dit woord wordt door de kinderen zelf bedacht en in het woordweb gezet.
- Het gebed = iets vertellen aan God

- * Dit woord wordt door de kinderen zelf bedacht en in het woordweb gezet.
 - De klep = toets van een saxofoon.
 - * Dit woord komt uit een tekst, maar wordt in dit geval door de kinderen zelf naar voren gebracht en in het woordweb gezet.
 - Uit je duim zuigen = iets verzinnen of vertellen wat niet waar is.
 - * Dit woord wordt door de kinderen zelf bedacht en in het woordweb gezet.
6. Op welke manier worden de woorden behandeld?
- De woorden die onduidelijk zijn uit de tekst worden kort verklaard. Woorden die met het onderwerp vertellen te maken hebben worden in het woordweb gezet verklaard.
 - Het woord van de dag wordt aan het begin van de dag uitgelegd en op het bord geschreven. De kinderen moeten het woord overnemen in hun schrift. In de loop van de dag wordt het woord regelmatig ter sprake gebracht.
 - Woorden die in vorige lessen zijn behandeld worden zeer vaak tijdens de les gebruikt door de juf.
7. Gaat het om herhaling, of om de introductie van nieuwe woorden?
- Introductie van nieuwe woorden en herhaling van oude woorden.
8. Hoe komt de uitleg van de woorden over?
- Helder, maar soms wat kort en incompleet.
9. Denk je dat de leerlingen alles hebben begrepen?
- Ja.
10. Worden de aangeboden woorden verwerkt / geoefend?
- Nee, deze les worden ze alleen uitgelegd.
11. Zo ja, hoe?
- N.V.T.
12. Wordt hierbij het consolideerboek gebruikt?
- Nee.
13. Hoeveel tijd wordt er aan het oefenen van de woorden / aan het consolideren besteed?
- Ongeveer 5 minuten.
14. Wordt er aandacht besteed aan de uitspraak van de woorden?
- Ja.
15. Zo ja, hoe?
- Het woord wordt door de juf correct herhaalt en het kind moet het woord vervolgens goed terugzeggen. Er wordt expliciet gecorrigeerd. Wanneer het kind het vervolgens weer fout doet, moet het het woord nogmaals herhalen.
16. Hoe is de opbouw van de (woordenschat)les?
- Er wordt niet eerst voorbereid. De woorden worden kort gesemantiseerd, eventueel met voorbeelden. Ook wordt er aan een aantal leerlingen gevraagd wat zij van een

bepaald woord weten of vinden. De juf geeft complimenten en spoort de kinderen aan om na te denken over bepaalde woorden.

17. Hoe is de groep:

- sommige leerlingen zijn actief, anderen passief. De leerlingen hebben grote moeite met concentratie; hierdoor zijn ze vaak overactief met andere zaken dan de oefeningen die ze moeten doen.
- enkele dominante leerlingen
- grote verschillen in niveau
- vele verschillende nationaliteiten
- sommige leerlingen zijn bij elkaar betrokken, anderen zijn sterk individualistisch. Door concentratieproblemen richten sommige kinderen hun aandacht op andere kinderen, waardoor ze elkaar gaan pesten of afleiden. De juf moet zeer vaak ingrijpen om de rust terug te krijgen in de klas. Er is ook vaak sprake van klikken: "Juf, hij / zij doet dit!"

18. Wat voor interactie vindt er plaats?

- tussen leerkracht en leerling
- tussen leerkracht en groep
- tussen leerling en leerling
- in groepjes

19. Wat is de rol van de docent?

- De docent is vooral sturend bezig en vaak 'politieagentje aan het spelen'. Ook is de docent begeleidend, wanneer een kind de oefening bijvoorbeeld niet snapt. De juf moedigt de kinderen aan door ze complimentjes te geven wanneer ze iets erg goed hebben gedaan.

20. Is er sprake van gelijke verdeling van beurten?

- Ja, iedereen komt aan bod door consequente beurttoewijzingen.

21. Op welke manieren krijgen de leerlingen feedback van de leerkracht?

- Vooral mondeling en veelal expliciet. Deze les werd er ook zeer veel met het bord gewerkt.

22. Hoe is het bordgebruik?

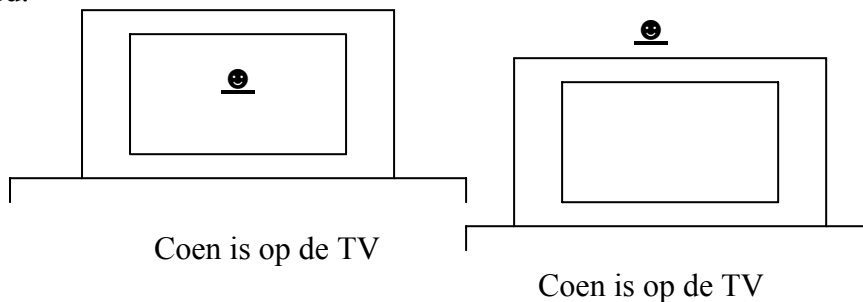
- veel, meestal overzichtelijk, soms rommelig bij de rekensommen
- zeer weinig gebruik van woordmuur. Het woordweb wat gemaakt is krijgt minimale aandacht en alleen maar aan het begin van de dag.

Donderdag 16 juni 2005

9:00 – 9:30

Het woord van de dag staat al op het bord. De kinderen schrijven het over, maar er wordt geen aandacht aan het woord besteed door de leerkracht. Het woord wordt niet genoemd en niet besproken. Het woord van vandaag is: Tingelen = een soort geluid wat heel mooi klinkt.

Sommige fouten uit de toets *Ondersteboven van Lezen* moeten worden verbeterd⁶⁸. Ook sommige vragen die zijn overgeslagen door de kinderen moeten nog worden ingevuld. De belangrijkste dingen worden even uitgelegd, daarna gaan de leerlingen die nog dingen moesten verbeteren aan de slag. De overige kinderen gaan *Taalmaatje* les 81 maken⁶⁹. De opdracht gaat over voorzetsels, zowel letterlijk als figuurlijk. Juf tekent een voorbeeld op het bord:

9:30 – 10:05

“Gisteren hebben we de tekst in *Zin in taal* gelezen⁷⁰. Wat is ook al weer een harmonie? En een klep?” **De harmonie** = een groep mensen die muziek maakt, een soort orkest.

De klep = een toets van een saxofoon.

“Als je in de tekst gaat kijken, hadden ze het over ijzer en metaal. Wat is dat precies, **het metaal**?” De kinderen wijzen één voor één dingen in de klas aan die van metaal zijn.

“Voorop loopt een man met een stok te zwaaien. Wie is dat ook al weer?” Verschillende kinderen beschrijven hem correct: hij geeft met zijn stok aan hoe de harmonie moet lopen en wat ze moeten spelen. Sommige kinderen verwarren hem echter met de majorettes. De naam van de man met de stok, de tambour maître, wordt niet gegeven. Dit hoeven de kinderen dan ook niet te weten.

“Wat zijn ook al weer de blazers?” **De blazers** = mensen die op een blaasinstrument spelen.

De kinderen gaan weer oefenen met het beschrijven van dingen. Er komen twee kinderen voor de klas die een schaar beschrijven. Daarna schrijft de juf een woord op een briefje. Een kind krijgt dit briefje en moet aan de klas beschrijven wat voor ding erop staat. De klas moet dit raden. De woorden die geraden moeten worden zijn het masker, de bril en de klok. Dit zijn allemaal woorden die de kinderen al kennen. Er worden dus geen woorden beschreven die de kinderen op dat moment moeten leren. Alleen het beschrijven staat centraal, niet het betreffende woord.

“Wat is een standaard?”, vraagt de juf. Verschillende kinderen proberen de standaard te beschrijven. De juf geeft beurten, zodat ook de kinderen die hun vinger niet hebben opgestoken een beurt krijgen. Er komen zeer veel soortern standaarden naar voren, zoals, de

⁶⁸ Aarnoutse en Kouwenberg 2002.

⁶⁹ Kouwenberg, Van de Guchte en Van de Gein 1998.

⁷⁰ Kouwenberg, Van de Guchte en Van de Gein 1998.

boekenstandaard, de fietsenstandaard, de muziekstandaard, het drumstelstandaard en de norm / de regel. De juf geeft de betekenis van de standaard vervolgens mondeling:

De standaard = 1) een ijzeren rekje waar je iets op kunt zetten, 2) de regel.

Het verhaaltje wordt nu nog even gedubbelchecked. “Staan hier nu nog woorden of zinnen die jullie niet begrijpen?” “Nee juf.”

10:05 – 10:15 = Etenspauze.

10:15 – 10:30 = Buiten spelen.

10:40 – 10:55

Boekbespreking van Jennifer over *Virgilius van Tuil* van Paul Biegel

11:05 – 12:15 = Rekenen.

De klas gaat weer sommen maken. Er is sprake van veel bordgebruik bij de uitleg. De klas weet echter al hoe de sommen werken en er is minder uitleg nodig dan gisteren.

13:30 – 13:55 = Schrijven.

Schrijven in de basisschool. Wolters Noordhoff Groningen.

De schrijfoefening wordt op tijd gedaan. De kinderen krijgen één minuut per regel die ze moeten schrijven. Daarna moeten ze, in een apart stukje van de bladzijde, een geheimpje aan de juf opschrijven.

14:00 – 14:20 = Spelling.

De kinderen leren wat een apostrophe is. Geleerd wordt: 's-Gravenhage, 's zondags, 's avonds, enz.

14:20 – 14:30 = Dictee.

14:30 – 16:00 = Schoolzwemmen.

Observatieformulier:

Datum: 15-06-2005

Hoeveel leerlingen: 16 kinderen, 9 meisjes en 7 jongens

Groep: 5 b

Leeftijd leerlingen: 9 á 10 jaar

Docent: Juf Liesbeth

1. Welk boek wordt er gebruikt?

- Kouwenberg, B., Guchte, C. van de, Gein, J. van de, *Zin in taal, taalmaatje B²*. Tilburg: Zwijsen Educatief B.V., 1998.
- Kouwenberg, B., Guchte, C. van de, Gein, J. van de, *Zin in taal, taalboek B²*. Tilburg: Zwijsen Educatief B.V., 1998.
- Aarnoutse, C. en Kouwenberg, B., *Ondersteboven van lezen; Toetsboek*. Tilburg: Zwijsen Educatief B.V., 2002.

2. Welke les wordt er behandeld?

- Uit *Taalmaatje*: les 81.
- Uit *Taalboek*: Taal B; ‘Het instrument’, Hoofdstuk 10 Vertellen, blz. 110.
- Uit *OvL*: Toets B2; Informatie verwerven door lezen.

3. Welke activiteiten komen er expliciet aan de orde:

- lezen - schoolzwemmen - spelling
- schrijven - rekenen

4. Hoe is de verdeling per vaardigheid over het geheel van de les?

- Lezen ongeveer 30 minuten
- Schrijven ongeveer 25 minuten
- Rekenen ongeveer 40 minuten
- Schoolzwemmen ongeveer 60 minuten
- Spelling ongeveer 20 minuten

5. Welke woorden / woordclusters worden er behandeld?

- Het woord van de dag: Tingelen = een soort geluid wat heel mooi klinkt.
* Dit woord wordt op het bord gezet ,maar wordt niet besproken.
- De harmonie = een groep mensen die muziek maakt, een soort orkest.
* Dit woord wordt aan de hand van een tekst uitgebreid behandeld.
- De klep = toets van een saxofoon.
* Dit woord komt uit de teks en wordt nogmaals herhaald.
- De blazers = mensen die op een blaasinstrument spelen.
* Dit woord komt uit de tekst en wordt verduidelijkt.
- De standaard = 1) een ijzeren rekje waar je iets op kunt zetten, 2) de regel.
* Dit woord komt uit de tekst. De betekenis wordt eerst aan de kinderen gevraagd, daarna maakt de juf er mondeling een mooie definitie van.

6. Op welke manier worden de woorden behandeld?

- De woorden die onduidelijk zijn uit de tekst worden kort verklaard.
- Het woord van de dag wordt aan het begin van de dag op het bord geschreven, maar er wordt vandaag helaas geen aandacht aan besteed. De kinderen moeten het woord wel overnemen in hun schrift
- Woorden die in vorige lessen zijn behandeld worden nog even herhaald door de juf, tijdens het bekijken van en tekst over instrumenten.

7. Gaat het om herhaling, of om de introductie van nieuwe woorden?

- Op het woord van de dag na, zijn alle woorden die vandaag worden aangeboden een herhaling van oude woorden.

8. Hoe komt de uitleg van de woorden over?

- Helder en duidelijk, maar jammer dat niet alles op het bord komt.

9. Denk je dat de leerlingen alles hebben begrepen?

- Ja, na enige uitleg wel

10. Worden de aangeboden woorden verwerkt / geoefend?

- Nee, deze les worden ze alleen uitgelegd.

11. Zo ja, hoe?

- N.V.T.

12. Wordt hierbij het consolideerboek gebruikt?

- Nee.

13. Hoeveel tijd wordt er aan het oefenen van de woorden / aan het consolideren besteed?

- Ongeveer 15 minuten, bij de leestekst over instrumenten.

14. Wordt er aandacht besteed aan de uitspraak van de woorden?

- Nee

15. Zo ja, hoe?

- N.V.T.

16. Hoe is de opbouw van de (woordenschat)les?

- Er wordt niet voorbereid. De woorden worden zeer kort gesemantiseerd, eventueel met voorbeelden. Ook wordt er aan een aantal leerlingen gevraagd wat zij van een bepaald woord weten of vinden.

17. Hoe is de groep:

- sommige leerlingen zijn actief, anderen passief. De leerlingen hebben grote moeite met concentratie; hierdoor zijn ze vaak overactief met andere zaken dan de oefeningen die ze moeten doen.
- enkele dominante leerlingen
- grote verschillen in niveau
- vele verschillende nationaliteiten
- sommige leerlingen zijn bij elkaar betrokken, anderen zijn sterk individualistisch. Door concentratieproblemen richten sommige kinderen hun aandacht op andere kinderen, waardoor ze elkaar gaan pesten of afleiden. De juf moet zeer vaak ingrijpen om de rust terug te krijgen in de klas. Er is ook vaak sprake van klikken: "Juf, hij / zij doet dit!"

18. Wat voor interactie vindt er plaats?

- tussen leerkracht en leerling
- tussen leerkracht en groep
- tussen leerling en leerling
- in groepjes

19. Wat is de rol van de docent?

- De docent is vooral sturend bezig en vaak 'politieagentje aan het spelen'. Ook is de docent begeleidend, wanneer een kind de oefening bijvoorbeeld niet snapt.

20. Is er sprake van gelijke verdeling van beurten?

- Ja, iedereen komt aan bod door consequente beurttoewijzingen.

21. Op welke manieren krijgen de leerlingen feedback van de leerkracht?

- Vooral mondeling en veelal expliciet. Deze les werd er zeer weinig met het bord gewerkt.

22. Hoe is het bordgebruik?

- weinig
- overzichtelijk
- geen gebruik van een woordmuur. Het woordweb wordt vandaag niet behandeld.

Vrijdag 17 juni 2005

De hele ochtend is het sportochtend voor de midden en bovenbouw op de Agnesschool. Ik heb bij de onderdelen kogelstoten en verspringen gestaan.

's Middags werd van 13:25 – 13:55 het dictee van gisteren herhaald. Nadat iedereen alles had opgeschreven, moesten de kinderen één voor één naar voren komen om een woord uit het dictee op het bord te schrijven. De rest kan zo de woorden uit hun schrift nakijken.

14:00 – 14:30 = Vaderdagcadeau afmaken en inpakken. De klas is vandaag om half drie al vrij, omdat ze gisteren tot vier uur hebben gezwommen. Er zijn vandaag geen nieuwe woorden behandeld. Daarom heb ik ook geen observatieformulier ingevuld.

Bijlage 3: Toetsresultaten Agnesschool

Leerling 1

Naam: Ja.

Score: 2 meerkeuzevragen fout, 13 vragen goed.

1. Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 onduidelijk
2. De harmonie loopt vandaag door de stad.
 de groep mensen die muziek maakt
3. Met een triangel kun je leuk tingelen.
 een soort geluid wat heel mooi klinkt
4. Jaap kijkt even in het register.
 woordenlijst met straatnamen
5. Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen
6. Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 een plank waar je iets op kunt zetten
7. Ik hoor iemand steunen in de klas.
 klagend geluid maken
8. Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.
 bezorgd
9. Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.
 kaart
10. De klep van mijn saxofoon is stuk.
 mondstuk
11. Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
 iets wat niet helemaal goed is
12. Jij hebt vast wel eens **een gesprek** gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Met iemand over iets praten aan de telefoon of in de klas.
13. Wat is **opscheppen**?
Opscheppen is *over iets praten wat je heel leuk vindt om er over te vertellen.*
14. Wat betekent de uitdrukking: **Niet in zeven sloten tegelijk lopen**?
Dat hij goed voor zichzelf kan zorgen.
15. Schrijf in 2 regels iets waarin je **overdrijft**.
Mijn broer is zo sterk dat hij 100 anker kan dragen.

Leerling 2

Naam: Se.

Score: 2 meerkeuzevragen fout, 2 open vragen fout, 11 vragen goed.

1. Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 onduidelijk
2. De harmonie loopt vandaag door de stad.

- de groep mensen die muziek maakt
3. Met een triangel kun je leuk tingelen.
 een soort geluid wat heel mooi klinkt
4. Jaap kijkt even in het register.
 woordenlijst met straatnamen
5. Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen
6. Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 een plank waar je iets op kunt zetten
7. Ik hoor iemand steunen in de klas.
 klagend geluid maken
8. Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.
 bezorgd
9. Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.
 kaart
10. De klep van mijn saxofoon is stuk.
 snaar
11. Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
 iets wat niet helemaal goed is
12. Jij hebt vast wel eens **een gesprek** gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Als je met iemand gesproken hebt.
Als je met iemand praat.
Als je gesproken hebt.
13. Wat is **opscheppen**?
 Opscheppen is *als je liegt*.
14. Wat betekent de uitdrukking: **Niet in zeven sloten tegelijk lopen**?
Niet met iemand ander er mee bemoeien.
Niet met iemand bemoeien.
15. Schrijf in 2 regels iets waarin je **overdrijft**.
Mijn vriendin kan wel 1000 borden tillen.

Leerling 3

Naam: Jo.

Score: 1 meerkeuzevraag fout, 2 open vragen fout, 12 vragen goed.

1. Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 onduidelijk
2. De harmonie loopt vandaag door de stad.
 de groep mensen die muziek maakt
3. Met een triangel kun je leuk tingelen.
 een soort geluid wat heel mooi klinkt
4. Jaap kijkt even in het register.
 woordenlijst met straatnamen
5. Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen

6. Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 een ijzeren rekje waar je iets op kunt zetten
7. Ik hoor iemand steunen in de klas.
 klagend geluid maken
8. Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.
 bezorgd
9. Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.
 kaart
10. De klep van mijn saxofoon is stuk.
 snaar
11. Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
 iets wat niet helemaal goed is
12. Jij hebt vast wel eens **een gesprek** gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Dat is een vergadering.
Kletsen met iemand.
Prat met je vriend.
13. Wat is **opscheppen**?
 Opscheppen is *er steed over praten*.
14. Wat betekent de uitdrukking: **Niet in zeven sloten tegelijk lopen**?
 ???
15. Schrijf in 2 regels iets waarin je **overdrijft**.
Iets a lof doen.

Leerling 4

Naam: Bi.

Score: 1 meerkeuzevraag fout, 1 open vraag fout, 13 vragen goed.

1. Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 onduidelijk
2. De harmonie loopt vandaag door de stad.
 de groep mensen die muziek maakt
3. Met een triangel kun je leuk tingelen.
 een soort geluid wat heel mooi klinkt
4. Jaap kijkt even in het register.
 lijst van een schilderij
5. Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen
6. Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 een ijzeren rekje waar je iets op kunt zetten
7. Ik hoor iemand steunen in de klas.
 klagend geluid maken
8. Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.
 bezorgd
9. Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.

- kaart
10. De klep van mijn saxofoon is stuk.
 toets
11. Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
 iets wat niet helemaal goed is
12. Jij hebt vast wel eens een gesprek gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Afspraak benede met meester aarie.
Gesprek met de dokter.
Gesperek met arts over konijn.
13. Wat is opscheppen?
Opscheppen is *betekent iets komt tog uit..*
14. Wat betekent de uitdrukking: Niet in zeven sloten tegelijk lopen?
We kunnen op ons zelf letten.
15. Schrijf in 2 regels iets waarin je overdrijft.
Een bij heef mijn voet geschurt.
Een vrouw neemt zes kinder wagen tegelijk.

Leerling 5

Naam: Ka.

Score: 1 meerkeuzevraag fout, 2 open vragen fout, 12 vragen goed.

- Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 onduidelijk
- De harmonie loopt vandaag door de stad.
 de groep mensen die muziek maakt
- Met een triangel kun je leuk tingelen.
 een soort geluid wat heel mooi klinkt
- Jaap kijkt even in het register.
 woordenlijst met straatnamen
- Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen
- Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 een ijzeren rekje waar je iets op kunt zetten
- Ik hoor iemand steunen in de klas.
 klagend geluid maken
- Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.
 bezorgd
- Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.
 kaart
- De klep van mijn saxofoon is stuk.
 mondstuk
- Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
 iets wat niet helemaal goed is

12. Jij hebt vast wel eens **een gesprek** gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Toen ik op me oude school zat moest me vader komen voor een gesprek omdat ik niet in Rekenen was.
13. Wat is **opscheppen**?
Opscheppen is *iemant over hem gemene dingen zeggen.*
14. Wat betekent de uitdrukking: **Niet in zeven sloten tegelijk lopen**?
Bevoorbeelt ik kan niet iets tegelijk doen bijvoorbeeld Rekkenen en taalmaatje doen.
15. Schrijf in 2 regels iets waarin je **overdrijft**.
Mijn moeder kan de beste pizza bakken better dan de hele werelt..

Leerling 6

Naam: Ro.

Score: 1 meerkeuzevraag fout, 1 open vraag fout, 13 vragen goed.

1. Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 onduidelijk
2. De harmonie loopt vandaag door de stad.
 de groep mensen die muziek maakt
3. Met een triangel kun je leuk tingelen.
 een soort geluid wat heel mooi klinkt
4. Jaap kijkt even in het register.
 woordenlijst met straatnamen
5. Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen
6. Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 een ijzeren rekje waar je iets op kunt zetten
7. Ik hoor iemand steunen in de klas.
 klagend geluid maken
8. Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.
 bezorgd
9. Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.
 kaart
10. De klep van mijn saxofoon is stuk.
 snaar
11. Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
 iets wat niet helemaal goed is
12. Jij hebt vast wel eens **een gesprek** gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Iets vertellen.
Iets wat je nietgoed / goed heb gedaan.
Iets met kind praten op school.
13. Wat is **opscheppen**?
Opscheppen is *zand opscheppen.*

14. Wat betekent de uitdrukking: **Niet in zeven sloten tegelijk lopen**?
Je kan niet in zeven sloten tegelijk lopen.

15. Schrijf in 2 regels iets waarin je **overdrijft**.
Mijn moeder kan heel goed koken.

Leerling 7

Naam: Na.

Score: 2 meerkeuzevragen fout, 1 ½ open vragen fout, 11 ½ vragen goed.

- Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 onduidelijk
- De harmonie loopt vandaag door de stad.
 de groep mensen die muziek maakt
- Met een triangel kun je leuk tingelen.
 een soort geluid wat heel mooi klinkt
- Jaap kijkt even in het register.
 woordenlijst met straatnamen
- Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen
- Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 een ijzeren rekje waar je iets op kunt zetten
- Ik hoor iemand steunen in de klas.
 mopperen en vloeken
- Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.
 bezorgd
- Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.
 kaart
- De klep van mijn saxofoon is stuk.
 mondstuk
- Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
 iets wat niet helemaal goed is
- Jij hebt vast wel eens **een gesprek** gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Een gesprek is als je moeder of vader aan het praten is over je rapport met de meester of juf..
- Wat is **opscheppen**?
Opscheppen is je eten opscheppen of iets stelen.
- Wat betekent de uitdrukking: **Niet in zeven sloten tegelijk lopen**?
Ze hebben niet 10 problemen tegelijk?
- Schrijf in 2 regels iets waarin je **overdrijft**.
Mijn zusje is zo, zo, zo sterk dat ze een paard kan optillen ze is 2 jaar.

Leerling 8

Naam: Da.

Score: 0 fout, 15 vragen goed.

1. Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 onduidelijk
2. De harmonie loopt vandaag door de stad.
 de groep mensen die muziek maakt
3. Met een triangel kun je leuk tingelen.
 een soort geluid wat heel mooi klinkt
4. Jaap kijkt even in het register.
 woordenlijst met straatnamen
5. Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen
6. Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 een ijzeren rekje waar je iets op kunt zetten
7. Ik hoor iemand steunen in de klas.
 klagend geluid maken
8. Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.
 bezorgd
9. Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.
 kaart
10. De klep van mijn saxofoon is stuk.
 toets
11. Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
 iets wat niet helemaal goed is
12. Jij hebt vast wel eens **een gesprek** gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Toen ik met de juf ging praten en met me tante.
13. Wat is **opscheppen**?
Opscheppen is je hebt je toets niet goed gemaakt en je zegt het is tien keer beter dan jou..
14. Wat betekent de uitdrukking: **Niet in zeven sloten tegelijk lopen**?
Hij of zij kan goed voor zich zelf zorgen.
15. Schrijf in 2 regels iets waarin je **overdrijft**.
Ik ben sterker dan een reus.

Leerling 9

Naam: Ro.

Score: 3 meerkeuzevragen fout, 12 vragen goed.

1. Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 onduidelijk
2. De harmonie loopt vandaag door de stad.
 de groep mensen die muziek maakt
3. Met een triangel kun je leuk tingelen.
 een soort geluid wat heel mooi klinkt
4. Jaap kijkt even in het register.
 woordenlijst met straatnamen
5. Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen
6. Ik heb mijn boek op de standaard gezet.

- een plank waar je iets op kunt zetten
7. Ik hoor iemand steunen in de klas.
 klagend geluid maken
8. Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.
 bezorgd
9. Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.
 kaart
10. De klep van mijn saxofoon is stuk.
 mondstuk
11. Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
 iets wat er heel mooi uit ziet
12. Jij hebt vast wel eens **een gesprek** gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Je hebt straj en de juf praat met je en zegt je moet goed je best doen / en je hebt een deed en je zegt of ze eenkeer naar het strand wilt.
13. Wat is **opscheppen**?
Opscheppen is *eten op scheppen*.
14. Wat betekent de uitdrukking: **Niet in zeven sloten tegelijk lopen**?
Ze kan wel voor haar zelf zorgen.
15. Schrijf in 2 regels iets waarin je **overdrijft**.
Ik ben zo sterk dat ik iedereen in de hele wereld sloop..

Leerling 10

Naam: Im.

Score: 2 meerkeuzevragen fout, 1 open vraag fout, 12 vragen goed.

1. Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 onduidelijk
2. De harmonie loopt vandaag door de stad.
 de groep mensen die muziek maakt
3. Met een triangel kun je leuk tingelen.
 een soort geluid wat heel mooi klinkt
4. Jaap kijkt even in het register.
 woordenlijst met straatnamen
5. Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen
6. Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 een plank waar je iets op kunt zetten
7. Ik hoor iemand steunen in de klas.
 klagend geluid maken
8. Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.
 bezorgd
9. Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.
 kaart
10. De klep van mijn saxofoon is stuk.
 mondstuk

11. Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
 iets wat niet helemaal goed is
12. Jij hebt vast wel eens een gesprek gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Een gesprek is een met iemand praten.
13. Wat is opscheppen?
 Opscheppen is *je eten opscheppen*.
14. Wat betekent de uitdrukking: Niet in zeven sloten tegelijk lopen?
Niet in de sloot lopen.
15. Schrijf in 2 regels iets waarin je overdrijft.
Mijn zus kan 20 huizen optillen.

Leerling 11

Naam: Ha.

Score: 4 meerkeuzevragen fout, 11 vragen goed.

1. Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 onduidelijk
2. De harmonie loopt vandaag door de stad.
 de optocht
3. Met een triangel kun je leuk tingelen.
 een soort geluid wat heel mooi klinkt
4. Jaap kijkt even in het register.
 lijst met kinderen die ziek zijn
5. Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen
6. Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 een ijzeren rekje waar je iets op kunt zetten
7. Ik hoor iemand steunen in de klas.
 mopperen en vloeken
8. Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.
 bezorgd
9. Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.
 kaart
10. De klep van mijn saxofoon is stuk.
 mondstuk
11. Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
 iets wat niet helemaal goed is
12. Jij hebt vast wel eens een gesprek gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Een gesprek is als je met iemand een belangrijk praatje hebt.
13. Wat is opscheppen?
 Opscheppen is *als je er heel vervelend over praat*.

14. Wat betekent de uitdrukking: **Niet in zeven sloten tegelijk lopen**?
Ze kunnen op zich zelf letten.

15. Schrijf in 2 regels iets waarin je **overdrijft**.
Ik heb een gebroken been. Ik kan nooit meer lopen.

Leerling 12

Naam: Je.

Score: 5 meerkeuzevragen fout, 1 open vraag fout, 9 vragen goed.

- Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 onduidelijk
- De harmonie loopt vandaag door de stad.
 de groep mensen die muziek maakt
- Met een triangel kun je leuk tingelen.
 een soort geluid wat heel mooi klinkt
- Jaap kijkt even in het register.
 lijst met kinderen die ziek zijn
- Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen
- Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 een plank waar je iets op kunt zetten
- Ik hoor iemand steunen in de klas.
 rommelen en slaan
- Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.
 bezorgd
- Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.
 kaart
- De klep van mijn saxofoon is stuk.
 snaar
- Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
 iets wat mijn vader voor haar heeft gekocht
- Jij hebt vast wel eens **een gesprek** gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Als iemand een gesprek heeft dan gaat die gene met iemand anders praten bijvoorbeeld hoe de kind werkt op school.
- Wat is **opscheppen**?
Opscheppen is *onmin klagen*.
- Wat betekent de uitdrukking: **Niet in zeven sloten tegelijk lopen**?
Ze zijn niet gek om zoiets te doen.
- Schrijf in 2 regels iets waarin je **overdrijft**.
Als je overdrijft is bijvoorbeeld als je bent gevallen je doet alsof net als hij gebroken is dat is overdrijven.

Leerling 13

Naam: Ki.

Score: 4 meerkeuzevragen fout, 1 open vraag fout, 10 vragen goed.

1. Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 onduidelijk
2. De harmonie loopt vandaag door de stad.
 de optocht
3. Met een triangel kun je leuk tingelen.
 een soort geluid wat heel mooi klinkt
4. Jaap kijkt even in het register.
 woordenlijst met straatnamen
5. Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen
6. Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 een plank waar je iets op kunt zetten
7. Ik hoor iemand steunen in de klas.
 mopperen en vloeken
8. Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.
 bezorgd
9. Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.
 kaart
10. De klep van mijn saxofoon is stuk.
 snaar
11. Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
 iets wat niet helemaal goed is
12. Jij hebt vast wel eens **een gesprek** gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Is bijvoorbeeld je jufvrouw heeft een gesprek met je moeder over je gedracht op school hoe je je best doet of niet of over de rapport.
13. Wat is **opscheppen**?
Opscheppen is *iets bijvoorbeeld je schept iets op je begraaft een geheim.*
14. Wat betekent de uitdrukking: **Niet in zeven sloten tegelijk lopen**?
Niet zo snel weg lopen. Ze lopen niet zo snel weg.
15. Schrijf in 2 regels iets waarin je **overdrijft**.
Bijvoorbeeld ik ben gevallen en ik heb geen bloed en je begint heel hard huilen en zeggen. Nu overdrijf je veel steefel.

Leerling 14

Naam: Za.

Score: 3 meerkeuzevragen fout, 2 open vragen fout, 10 vragen goed.

1. Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 grappig
2. De harmonie loopt vandaag door de stad.
 de groep mensen die muziek maakt
3. Met een triangel kun je leuk tingelen.

- een soort geluid wat heel mooi klinkt
4. Jaap kijkt even in het register.
 woordenlijst met straatnamen
5. Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen
6. Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 een ijzeren rekje waar je iets op kunt zetten
7. Ik hoor iemand steunen in de klas.
 klagend geluid maken
8. Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.
 bezorgd
9. Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.
 kaart
10. De klep van mijn saxofoon is stuk.
 snaar
11. Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
 iets wat er heel mooi uit ziet
12. Jij hebt vast wel eens **een gesprek** gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Hoi ja u kind moet zo doorgan. Hij is de beste van de klas. Altij fouteloos toetsen ook heel goed.
13. Wat is **opscheppen**?
 Opscheppen is *een friseneus halen*.
14. Wat betekent de uitdrukking: **Niet in zeven sloten tegelijk lopen**?
Hij kan niet overal zijn.
15. Schrijf in 2 regels iets waarin je **overdrijft**.
Mijn moeder k 8 oliefanten optilen..

Leerling 15

Naam: Ay.

Score: 1 meerkeuzevraag fout, 14 vragen goed.

1. Die kleine lettertjes zijn erg vaag.
 onduidelijk
2. De harmonie loopt vandaag door de stad.
 de groep mensen die muziek maakt
3. Met een triangel kun je leuk tingelen.
 een soort geluid wat heel mooi klinkt
4. Jaap kijkt even in het register.
 woordenlijst met straatnamen
5. Zit niet zo te babbelen in de klas!
 kletsen
6. Ik heb mijn boek op de standaard gezet.
 een ijzeren rekje waar je iets op kunt zetten
7. Ik hoor iemand steunen in de klas.
 klagend geluid maken
8. Toen ik was verdwaald was mijn moeder erg ongerust.

- bezorgd
9. Ik zoek even snel een straat op op de plattegrond.
- kaart
10. De klep van mijn saxofoon is stuk.
- mondstuk
11. Mijn zusje heeft een gebrek aan haar been.
- iets wat niet helemaal goed is
12. Jij hebt vast wel eens **een gesprek** gehad met iemand. Geef een voorbeeld van een gesprek in 3 regels.
Bijv: een telefoongesprek.
13. Wat is **opscheppen**?
Opscheppen is *er heel blij over praten en er steeds over praten.*
14. Wat betekent de uitdrukking: **Niet in zeven sloten tegelijk lopen**?
Bijv: komt wel weer goed.
15. Schrijf in 2 regels iets waarin je **overdrijft**.
Mijn moeder is zo sterk dat ze 10:000 tegelijk kan optillen.

Bijlage 4: Lessen El Amien

Maandag 27 juni 2005

8:45 = Dagopening met gebed.

Op de muren en op het bord hangen acht vellen met reeds gemaakte woordwebben; twee woordparachutes, vier woordwebben, één woordkast en één woordtrap.

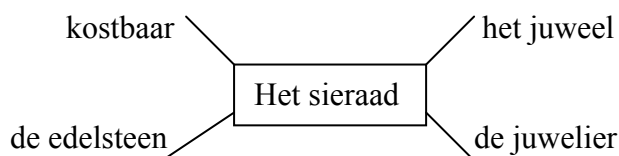
Juf Rehana zet de Woordenschat van week 29-30 op het bord. De kinderen moeten het overschrijven. Woordenschat Week 29-30:

de kolom (reeks)	de enkel	onhandig
ontstoken (wond)	de arbeid	de ereplaats
de kaak	de huisdeur	de figuur (personage)
zoenen	de deurmat	verzoeken (vragen)
at op	het matglas	
het verdriet	het sieraad	
thuiskomen	bevrijden	
vloog (zich snel voortbewegen)	de grendel	
de koetsier	verslaan	
de parel	afhakken	
ideaal	kleverig	
de adder	het zwaard	
de erwt	verbergen	

Van 11:15 – 11:40 is de woordenschatles. Er is dus een aparte les voor woordenschat ingericht, de woorden worden niet alleen tussen de lessen door geoefend en behandeld. De kinderen beginnen al te juichen als ze horen dat we een woordenschatles gaan doen. Het consolideren wordt namelijk gedaan met behulp van spelletjes uit het grote Consolideerboek en de kinderen vinden deze spelletjes hartstikke leuk. De juf begint met een verhaal waarin de woorden geïntroduceerd worden.

“Veel dames houden van sieraden. Een sieraad draag je om jezelf mooi te maken, bijvoorbeeld een ketting of een ring. Veel vrouwen dragen juwelen. Juwelen zijn sieraden, vaak met mooie edelstenen. Ze dragen kostbare juwelen. Ik heb hier een ring met een groene steen. (ze laat de ring zien) Dit is een juweel met een groene smaragd. Edelstenen zijn kostbaar. Een edelsteen dat is een heel mooie kostbare steen. (ze laat een plaatje van een diamant zien. Er staat *je bent kostbaar* onder) Vaak zitten edelstenen in sieraden. Juwelen zijn dus heel kostbaar. Juwelen kun je kopen bij de juwelier. Een juwelier verkoopt juwelen voor zijn beroep. (ze laat een plaatje van een juwelierswinkel zien) Als je bijvoorbeeld een edelsteen uit je ring kwijt bent, dan kan je bij de juwelier een nieuwe edelsteen in je ring laten zetten. We hebben het gehad over edelstenen. Die zijn heel kostbaar. Ze zijn dus heel duur. Sieraden kun je kopen bij de juwelier. Wat is nu het startwoord?”

De juf loopt naar het bord en laat de kinderen de woorden noemen waar deze les over gaat. Die woorden zet ze dan in een woordweb op het bord. Later gaat ze hiervan ook een woordweb op papier maken, met de plaatjes en de betekenissen erbij.

Juf Rehana geeft mondeling de betekenissen van de woorden.

Het sieraad = het juweel

De edelsteen = kostbare natuursteen

Kostbaar = heel duur; veel geld waard

De juwelier = iemand die voor zijn beroep juwelen verkoopt

“Dan gaan we nu kijken wat je ervan hebt onthouden. We gaan ‘alle vogels vliegen’ doen.” Dit spel gaat als volgt: de juf noemt een betekenis van een woord op. Als die betekenis goed is, moeten de kinderen met hun armen wapperen, alsof ze vogels zijn. Als de betekenis fout is, moeten ze niets doen. Het kind wat wappert als het fout is, ligt eruit, net als het kind wat niets doet wanneer het goed is. De winnaar is degene die als laatste overblijft. De stellingen die de juf geeft zijn:

- 1) Een sieraad draag je om jezelf mooi te maken.
- 2) Iets is kostbaar wanneer hij goedkoop is.
- 3) Hier heb ik een edelsteen (ze laat een ring zien).
- 4) De juwelier verkoopt gouden sieraden.
- 5) Bij de juwelier kan je keukengerei kopen.
- 6) Een edelsteen is een bewerkte natuursteen.
- * De kinderen gaan nu ook oefenen met de woorden uit vorige woordenschatlessen.
- 7) Deze edelsteen is een groene saffier (ze houdt de ring met de smaragd omhoog).
- 8) Het lam is een jong van een koe.
- 9) Dubbelklikken wil zeggen dat je twee keer op de muis klikt.
- 10) De juwelier is een handelaar in juwelen.

11:40- 12:00

Het verhaal ‘*De beelden van Parcival*’ wordt voorgelezen door de juf. Het verhaal gaat over beelden die tot leven komen wanneer de beeldhouwer op vakantie is. De juf stelt vragen aan de hand van de tekst. “Wie weet wat dat is, **tot leven komen**? Tot leven komen is als iets wat eerst niet leefde, gaat leven en bewegen. Dan is het tot leven gekomen. (...) Wat is zijn beroep? Dit woord hebben we al eerder gehad. Wat is een beroep? **Het beroep** is het werk wat iemand doet. (...)” De juf stelt vragen tussen het lezen door. Ze leest: “Wat kan jij zeuren zeg! Roept hij **verontwaardigd**. Wat is dat, verontwaardigd? Als je verontwaardigd bent, dan ben je erg boos over wat iemand heeft gezegd of gedaan. (...) wat wordt er bedoeld met **kreng**?” Het woord wordt op het bord gezet. “Een kreng, dat is iemand of iets waar je een hekel aan hebt. (...) Moeten we ook niet eens **kennismaken**? Als je met iemand kennis maakt, dan geef je hem een hand, zeg je hoe je heet en ga je even kort met hem praten. **Voorstellen** is hetzelfde als kennismaken. Je geeft iemand dan een hand en je zegt wie je bent. (...) Hij ging in **de houding** staan. Wat wil dat zeggen? De manier waarop hij stond, zo gaat hij weer staan.

12:00 – 12:15

De kinderen pakken hun NT2 boek Taaljournaal en slaan het open op bladzijde 127, oefening vijf⁷¹. Deze oefening gaat verder door op het verhaal van Parcival. Er staan vragen in als:

- Wat is het werkwoord?
- Wie kan van deze zin een vraagzin maken?

⁷¹ Franssen, Maters, Van der Veer-Borneman en Veraa, oef. 5, p. 127

12:15 – 12:30 = Gebed en eten.

12:30 – 12:35

Verbeteren van de vragen over Parcival. Als de kinderen klaar zijn mogen ze naar buiten. De kinderen gaan op de El Amien niet 's middags naar huis, maar blijven op school.

13:00 – 13:25

Het verhaal van Parcival wordt nog een keer voorgelezen. Vijf kinderen krijgen hierna verschillende rollen uit het verhaal toegewezen. Ze krijgen een strookje met daarop de rol van het beeld dat ze moeten spelen. Wanneer de juf het verhaal opnieuw leest, moeten de leerlingen tegelijkertijd uitbeelden wat in het verhaal gezegd wordt.

13:30 – 13:45 = Spelling; er wordt een dictee gedaan.

13:45 – 14:55

De kinderen moeten individueel een tekst lezen en de daarbijbehorende vragen maken. Het boek dat ze gebruiken is *Goed Gelezen*⁷². Als ze hiermee klaar zijn gaan ze uit hun bibliotheekboek lezen. Tijdens het lezen en het maken van de vragen mogen de kinderen niet praten, ook niet om vragen te stellen. De juf gaat bij iedereen persoonlijk langs en laat ze ter controle ene stukje hardop voorlezen.

14:55 – 15:10 = Woordenschatspelletje

De klas doet het treinspelletje. Bij dit spel is het de bedoeling dat de kinderen met hun stoelen in twee rijen gaan zitten. De juf stelt een vraag. Als degene die vooraan de rij zit het antwoord weet, dan mag hij naar voren komen en het antwoord zeggen. Wanneer degene die vooraan zit het niet weet, mag een ander uit de rij naar voren komen. Als het antwoord goed is krijgt hij twee punten, als het half goed is krijgt hij er één en als het fout is, krijgt het team min één punt. De juf stelt verschillende vragen. Ze vraagt naar betekenissen van woorden, naar startwoorden bij clusterwoorden en naar clusterwoorden bij startwoorden. De woorden die bij dit treinspelletje worden behandeld zijn: *de pollepel, het keukengerei, de sarcofaag, de farao, de mummie, het heelal, het zonnestelsel, het beroep, de etaleur, de officier van justitie, de rechtbank, de verdachte, de hiëroglief, de juwelier, het sieraad en de garde*.

15:15 = Gebed ter afsluiting.

Observatieformulier:

Datum: 27-06-2005

Hoeveel leerlingen: 9 kinderen, 4 jongens en 5 meisjes

Groep: 5 b

Leeftijd leerlingen: 9 à 10 jaar

Docent: Juf Rehana

1. Welk boek wordt er gebruikt?

- Stoep, J. van den, Klooster, H. en Terpstra, R., *Goed gelezen, begrijpend en studerend lezen groep 5; leerlingenboek*. Den Bosch: Malmberg, 2e dr. 6e oplage.
- Franssen, H., Maters, A., Veer-Borneman van der, P., Veraa, P., *Taaljournaal groep 5; oefenboek taal*. Den Bosch: Malmberg, 1^e dr. 6^e oplage.

2. Welke les wordt er behandeld?

- Uit *Taaljournaal*: Oefening 5 bladzijde 127
- Uit *Goed gelezen*: individuele opdracht.

⁷² Van den Stoep, Klooster en Terpstra, 2^e dr. 6^e oplage.

3. Welke vaardigheden komen er expliciet aan de orde:

- lezen
- expressie
- woordenschat
- spelling

4. Hoe is de verdeling per vaardigheid over het geheel van de les globaal?

- Lezen ongeveer 70 minuten
- Expressie ongeveer 25 minuten
- Woordenschat ongeveer 40 minuten
- Spelling ongeveer 15 minuten

5. Welke woorden / woordclusters worden er behandeld?

- Woordweb:
 - Het sieraad = het juweel
 - De edelsteen = kostbare natuursteen
 - Kostbaar = heel duur; veel geld waard
 - De juwelier = iemand die voor zijn beroep juwelen verkoopt
 - * De woorden worden samen met de leerlingen op het bord gezet, de betekenis wordt uitgebreid uitgelegd en er wordt gezamenlijk een woordweb van getekend.
- Tot leven komen = als iets wat eerst niet leefde, gaat leven en bewegen.
 - * Het woord komt uit een tekst en wordt alleen mondeling behandeld.
- Het beroep is het werk wat iemand doet.
 - * Het woord komt uit een tekst en wordt niet op het bord gezet.
- Verontwaardigd. Als je verontwaardigd bent, dan ben je erg boos over wat iemand heeft gezegd of gedaan.
 - * Het woord komt uit een tekst en wordt alleen mondeling behandeld.
- Kreng = iemand of iets waar je een hekel aan hebt.
 - * Het woord wordt op het bord gezet, de betekenis komt er echter niet bij te staan.
- Kennismaken = Als je met iemand kennis maakt, dan geef je hem een hand, zeg je hoe je heet en ga je even kort met hem praten.
 - * Het woord komt uit een tekst en wordt niet op het bord gezet.
- Voorstellen = hetzelfde als kennismaken. Je geeft iemand dan een hand en je zegt wie je bent.
 - * Het woord komt uit een tekst en wordt alleen mondeling behandeld.
- De houding = De manier waarop iemand staat.
 - * Het woord komt uit een tekst en wordt niet op het bord gezet.
- De woorden die bij dit treinspelletje worden behandeld zijn: *de pollepel, het keukengerei, de sarcofaag, de farao, de mummie, het heelal, het zonnestelsel, het beroep, de etaleur, de officier van justitie, de rechtbank, de verdachte, de hiëroglief, de juwelier, het sieraad en de garde.*
 - * De betekenissen worden niet echt meer gegeven, de woorden komen slechts langs ter controle.

6. Op welke manier worden de woorden behandeld?

- Volgens Met Woorden in de Weer, eerst uitgebreid semantiseren, daarna een consolideeroefening waarbij de passieve kennis van de kinderen wordt getoetst.

7. Gaat het om herhaling, of om de introductie van nieuwe woorden?

- Voornamelijk introductie van nieuwe woorden, een enkele keer herhaling van oude woorden.
- 8. Hoe komt de uitleg van de woorden over?**
- Zeer duidelijk met veel herhaling, zodat je haast zeker weet dat de kinderen het wel moeten begrijpen.
- 9. Denk je dat de leerlingen alles hebben begrepen?**
- Ja.
- 10. Worden de aangeboden woorden verwerkt / geoefend?**
- Ja.
- 11. Zo ja, hoe?**
- Er wordt direct na het aanbieden en semantiseren een consolideeroefening gedaan.
- 12. Wordt hierbij het consolideerboek gebruikt?**
- Ja.
- 13. Hoeveel tijd wordt er aan het oefenen van de woorden / aan het consolideren besteed?**
- Ongeveer 25 minuten.
- 14. Wordt er aandacht besteed aan de uitspraak van de woorden?**
- Nee.
- 15. Zo ja, hoe?**
- N.V.T.
- 16. Hoe is de opbouw van de woordenschatles?**
- Eerst semantiseren, daarna consolideren. Er is niet echt een duidelijke voorbereiding.
- 17. Hoe is de groep:**
- de jongens zijn actief, de meisjes zijn passief
 - enkele dominante leerlingen
 - grote verschillen in niveau
 - enkele nationaliteiten, vooral Nederlandse kinderen van Marokkaanse afkomst.
 - bij elkaar betrokken / sterk individualistisch; afwisselend
- 18. Wat voor interactie vindt er plaats?**
- tussen leerkracht en leerling
 - tussen leerkracht en groep
 - tussen leerling en leerling
- 19. Wat is de rol van de docent?**
- De docent is vooral sturend bezig, ze legt uit en geeft instructies maar begeleid of stimuleert de kinderen niet echt.
- 20. Is er sprake van gelijke verdeling van beurten?**
- Ja, de juf wijst de beurten eerlijk toe

21. Op welke manieren krijgen de leerlingen feedback van de leerkracht?

- Mondeling tijdens de les en schriftelijk door het nagekeken werk.

22. Hoe is het bordgebruik?

- weinig
- soms overzichtelijk, soms rommelig
- wel gebruik van woordmuur
- wel gebruik van parachutes, webben, kasten en trappen.

Dinsdag 28 juni 2005

8:15 – 8:55

De klas begint met het deggen van het gebed en een herinnering naar de klassenregels. De regels zijn onder andere: 1) als één persoon praat dan luistert de rest, 2) als je iets te vragen hebt dan moet je je vinger opsteken, 3) kauwgom is verboden, 4) je moet recht zitten op je stoel.

8:55 – 9:45

Rekenen, blok 12 les 2 blz. 90 uit *Werkboek Pluspunt* en som 1 en 2 uit *Oprachtenboek Pluspunt* wordt gedaan.

9:50 – 10:50 = Godsdienst.

De kinderen krijgen een toets. Deze les wordt gegeven door de godsdienstmeester en niet door juf Rehana. De toets vraagt onder andere naar namen, cijfers en Qor'an (Koran) kennis.

10:50 – 11:05 = Etenspauze en buiten spelen.

11:05 – 11:20 = Enquête invullen over een schoolreisje naar Hermitage.

11:20 – 11:25 = Weekplanner invullen

11:25 – 12:00

Meester Safiek geeft een expressieles. Eerst geeft hij een toets. De toets wordt in tweetallen gemaakt. De kinderen krijgen rollen verdeeld en moeten aan de hand van sprookjes woordvelden maken. De meester geeft eerst uitleg en zet een voorbeeld op het bord. Nadat de leerlingen hun woordwebben hebben gemaakt moeten ze hun rollen gaan uitbeelden. De rest van de klas moet raden wat ze voorstellen. De woordvelden die de kinderen hebben gemaakt worden helaas noch besproken, noch nagekeken.

12:00 – 12:15 = Taalspelletje

De kinderen doen het treinspelletje. De juf geeft de betekenis van woorden en de kinderen moeten het juiste woord erbij geven. Ze werkt zowel met startwoorden als met clusterwoorden. De onderstaande vragen zijn de vragen die juf Rehana heeft gesteld.

1. Het is een soort grote verrekijker waarmee je de sterren kunt zien. **De telescoop.**
2. Het is een lange smalle toets onder aan het toetsenbord. **De spatiebalk.**
3. Het is een vaste zin die bijna iedereen kent; het zegt je iets wat altijd waar is. ??? (de juf geeft de betekenis niet en het antwoord dat de kinderen geven, *de uitdrukking*, is fout)
4. Het betekent laat thuiskomen voor het eten en ontdekken dat het op is. ??? (het antwoord wat de kinderen geven is fout en de juf geeft het correcte antwoord niet)
5. Het betekent iets aan iedereen vertellen. **Aan de grote klok hangen.**
6. Het is een zoogdier dat andere dieren dood maakt en op eet. **Het roofdier.**

7. Het is een soort doosje waarmee je met de computer kunt werken. Je moet ermee heen en weer schuiven. **De muis.**
8. Bij welk startwoord hoort **de vleermuis**? **Het zoogdier.**
9. Noem een woord bij **het kledingstuk**. **De jas.**
10. Bij welk startwoord hoort **de officier van justitie**? **De rechtbank.**
11. De zon met alle hemellichamen eromheen. **Het zonnestelsel.**
12. Het geluid dat een slang maakt noemen we...? **Sissen.**
13. Het vrouwtjesdier bij een schaap heet...? **De ooi.**
14. Bij welk startwoord hoort **de scan**? **De farao.**
15. Het mannetjesdier bij het paard heet...? **De hengst.**

's Middags na de middagpauze gaan de kinderen 'zinsdelen knippen' in de spellingsles. Ze gaan ook verhalen uitbeelden en afkortingen oefenen. In één van de verhalen komt de uitdrukking **de poppen aan het dansen** voor. De uitdrukking wordt uitgelegd als: problemen hebben. De kinderen moeten letterlijk etelagepoppen aan het dansen brengen. Er worden geen nieuwe woorden geleerd.

Observatieformulier:

Datum: 28-06-2005

Hoeveel leerlingen: 8 kinderen, 4 jongens en 4 meisjes

Groep: 5 b

Leeftijd leerlingen: 9 à 10 jaar

Docent: Juf Rehana en meester Safiek

1. Welk boek wordt er gebruikt?

- *Pluspunt*

2. Welke les wordt er behandeld?

- Uit *Pluspunt*: Blok 12, les 2, blz. 90 som 1 en 2.

3. Welke vaardigheden komen er expliciet aan de orde:

- expressie	- rekenen	- godsdienst
- woordenschat	- spelling	

4. Hoe is de verdeling per vaardigheid over het geheel van de les globaal?

- Expressie ongeveer 35 minuten
- Woordenschat ongeveer 15 minuten
- Spelling ongeveer 60 minuten
- Rekenen ongeveer 50 minuten
- Godsdienst ongeveer 60 minuten

5. Welke woorden / woordclusters worden er behandeld?

- De telescoop = een soort grote verrekijker waarmee je de sterren kunt zien.
- De spatiebalk = een lange smalle toets onder aan het toetsenbord.
- De hond in de pot vinden = laat thuiskomen voor het eten en ontdekken dat het op is.
- Iets aan de grote klok hangen = iets aan iedereen vertellen.
- Het roofdier = een zoogdier dat andere dieren dood maakt en op eet.
- De muis = een soort doosje waarmee je met de computer kunt werken. Je moet ermee heen en weer schuiven.
- Het zonnestelsel = de zon met alle hemellichamen eromheen.

- Sissen = het geluid dat een slang maakt.
- De ooi = het vrouwtjesdier bij een schaap.
- De hengst = het mannetjesdier bij het paard.
- De poppen aan het dansen hebben = problemen hebben.

6. Op welke manier worden de woorden behandeld?

- In een consolideeroefening in de vorm van een taalspelletje waarbij de passieve en de actieve kennis van de kinderen wordt getoetst. Van de woorden wordt meestal mondeling de betekenis gegeven.

7. Gaat het om herhaling, of om de introductie van nieuwe woorden?

- Er worden alleen oude woorden behandeld in het taalspelletje. Er komt één uitdrukking naar voren uit het spelletje en één uit een tekst.

8. Hoe komt de uitleg van de woorden over?

- Niet zo heel duidelijk, sommige woorden worden zelf niet eens uitgelegd in het taalspelletje. Wanneer de kinderen een fout antwoord geven, wordt dit antwoord niet verbeterd.

9. Denk je dat de leerlingen alles hebben begrepen?

- Nee.

10. Worden de aangeboden woorden verwerkt / geoefend?

- Ja.

11. Zo ja, hoe?

- Er wordt een consolideeroefening gedaan; het treinspelletje.

12. Wordt hierbij het consolideerboek gebruikt?

- Niet direct, maar het spel komt wel uit het consolideerboek. De juf neemt het boek echter niet ter hand, omdat ze de oefening al veel vaker heeft gedaan.

13. Hoeveel tijd wordt er aan het oefenen van de woorden / aan het consolideren besteed?

- 15 minuten

14. Wordt er aandacht besteed aan de uitspraak van de woorden?

- Nee.

15. Zo ja, hoe?

- N.V.T.

16. Hoe is de opbouw van de woordenschatles?

- Er is niet echt een woordenschatles vandaag, er wordt alleen geconsolideerd.

17. Hoe is de groep:

- de jongens zijn actief, de meisjes zijn passief
- enkele dominante leerlingen
- grote verschillen in niveau
- enkele nationaliteiten, vooral Nederlandse kinderen van Marokkaanse afkomst.

- bij elkaar betrokken / sterk individualistisch; afwisselend

18. Wat voor interactie vindt er plaats?

- tussen leerkracht en leerling
- tussen leerkracht en groep
- tussen leerling en leerling

19. Wat is de rol van de docent?

- De docent is vooral sturend bezig, ze legt uit en geeft instructies maar begeleid of stimuleert de kinderen niet echt. Ze is een groot gedeelte van de les met ‘politie-agentje spelen’ bezig, net als meester Safiek.

20. Is er sprake van gelijke verdeling van beurten?

- Ja, de juf en de meester wijzen de beurten eerlijk toe

21. Op welke manieren krijgen de leerlingen feedback van de leerkracht?

- Mondeling tijdens de les.

22. Hoe is het bordgebruik?

- weinig
- soms overzichtelijk, soms rommelig
- vandaag geen gebruik van woordmuur
- vandaag geen gebruik van parachutes, webben, kasten en trappen; ze hangen echter wel aan de muur, zodat de leerlingen kunnen spieken tijdens de consolideeroefening.

Woensdag 29 juni 2005

Om kwart voor negen wordt het ochtendgebed gezegd. Hierna gaan de kinderen tot 9:15 de uitzendingen van Het Jeugdjournaal en Het Klokhuis bespreken. Vanaf 9:15 tot 9:55 gaan ze verder met de rekensommen van gisteren.

9:55 – 10:40

Juf Rehana zet een startopdracht van rekenen uit het *Lesboek Pluspunt* op het bord⁷³. De kinderen moeten uitrekenen hoeveel bijvoorbeeld 2 honderdtallen, 12 tientallen en 5 eenheden bij elkaar zijn.

10:40 – 11:00 = Eten en buitenspelen.

11:00 – 11:30 = Schrijven uit *Handschrift*⁷⁴. De leerlingen leren hoe ze de hoofdletters F, K en S moeten schrijven en hoe de dubbele letters als in *bedden* en *pennen* worden geschreven.

11:30 – 12:15 = Expressie.

De meisjes zijn naar zwemles en de jongens blijven achter om zelf een poppenkastpop te maken van kranten, vuilniszakken en karton. Met deze poppen moeten ze verschillende emoties en beroepen uitbeelden.

!! N.B.: 's middags heb ik zelf voor de klas gestaan in plaats van juf Rehana. Ze voelde zich niet lekker en vroeg mij of ik de lessen wilde overnemen. Om 14:55 heeft ze het weer overgenomen om nog even snel een woordenschatlesje met ze te doen.!!

⁷³ Van Gool, Janssen e.a.

⁷⁴ Hettinga, p. 27.

13:15 – 14:05 = Rekenen.

14:05 – 14:25 = Avi-lezen: de kinderen lezen uit een bibliotheekboek of uit de Kinderkrant.

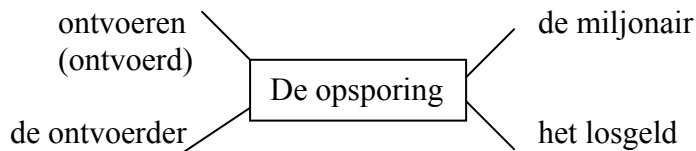
14:25 – 14:55 = Geschiedenis *Een zee van tijd*⁷⁵.

14:55 – 15:10 = Woordenschat.

De juf vertelt een verhaal met als titel Opsporing Verzocht.

“De politie onderzoekt de ontvoering van een meisje van acht. De politie die het meisje opspoort zoekt ze om haar te vinden. De opsporing is verzocht van een meisje. Het meisje is de dochter van een miljonair. Een miljonair heeft meer dan een miljoen euro. De miljonair is erg bezorgd. Zijn dochter is weg. Hij is bang dat ze is ontvoert. Als je iemand ontvoert, dan neem je iemand tegen zijn zin mee naar een geheime plaats. Meestal wordt er geprobeerd om geld los te krijgen van de miljonair. Losgeld is geld dat betaald moet worden om iemand vrij te krijgen. De miljonair is natuurlijk bereid om losgeld te betalen, maar hij heeft nog geen enkel bericht gehad van de ontvoerders.”

Nu wordt het woordweb met de hele klas ingevuld. De juf vraagt welk woord het startwoord was en welke woorden de clusterwoorden. Het startwoord is *de opsporing*. Het woordweb gaat er zo uit zien en wordt op het bord gemaakt.

De kinderen moeten hierna zelfstandig een meerkeuzetoets gaan maken. Dit is een oefening uit Het Grote Consolideerboek⁷⁶. De juf geeft nu wel de instructie, maar er is geen tijd meer om de opdracht uit te voeren. Dit moet op een later tijdstip gebeuren. Er wordt nu nog even snel ‘alle vogeltjes vliegen’ gedaan. De juf stelt vragen over de opsporing en de clusterwoorden eromheen. Een voorbeeld is: Iemand opsporen wil zeggen dat de politie probeert de persoon te vinden. Als dit juist is, moeten de kinderen gaan staan en ‘met hun vleugels wapperen’. Als het fout is, moeten ze blijven zitten.

⁷⁵ De Bruin.

⁷⁶ Van den Nulft en Verhallen 2004, p. 61.

Observatieformulier:

Datum: 29-06-2005

Hoeveel leerlingen: 9 kinderen, 4 jongens en 5 meisjes

Groep: 5 b

Leeftijd leerlingen: 9 à 10 jaar

Docent: Juf Rehana

1. Welk boek wordt er gebruikt?

- Gool, A. van, Janssen, D. e.a., *Pluspunt, reken- en wiskundemethode voor de basisschool; opdrachtenboek groep 5*. Den Bosch: Malmberg, 1e dr. 2e oplage.
- Hettinga, H., *Handschrift; gewoon goed leren schrijven*. Den Bosch: Malmberg, 1^e dr. 1^e oplage.

2. Welke les wordt er behandeld?

- Uit *Pluspunt*: Blok 12, les 2, blz. 90 som 1 en 2.
- Uit *Handschrift*: Bladzijde 27: het schrijven van F, K, S, dd en bb.

3. Welke vaardigheden komen er expliciet aan de orde:

- expressie - rekenen - lezen
- woordenschat - schrijven - geschiedenis

4. Hoe is de verdeling per vaardigheid over het geheel van de les globaal?

- Expressie ongeveer 45 minuten
- Woordenschat ongeveer 15 minuten
- Lezen ongeveer 20 minuten
- Rekenen ongeveer 90 minuten
- Schrijven ongeveer 30 minuten
- Geschiedenis ongeveer 30 minuten

5. Welke woorden / woordclusters worden er behandeld?

- De opsporing = Iemand proberen te vinden door te zoeken.
- Ontvoeren = Iemand tegen zijn zin meenemen naar een geheime plaats.
- De miljonair = Iemand die meer dan een miljoen euro heeft.
- De ontvoerder = Iemand die iemand anders tegen zijn zin meeneemt naar een geheime plaats en dan losgeld vraagt.
- Het losgeld = Geld dat betaald wordt om iemand vrij te krijgen.

6. Op welke manier worden de woorden behandeld?

- De juf semantiseert de woorden door middel van een verhaaltje. Verder laat ze plaatjes zien van de woorden. In een consolideeroefening ‘alle vogeltjes vliegen’ uit het consolideerboek waarbij de passieve kennis van de kinderen wordt getoetst. Het is de bedoeling dat er door de kinderen zelf een toets over de woorden wordt ontworpen, maar hier is helaas geen tijd meer voor.

7. Gaat het om herhaling, of om de introductie van nieuwe woorden?

- Het zijn nieuwe woorden die in een woordweb worden aangeboden.

8. Hoe komt de uitleg van de woorden over?

- Wel duidelijk, maar zeer kort en niet al te uitgebreid.

9. Denk je dat de leerlingen alles hebben begrepen?
- Nee.
10. Worden de aangeboden woorden verwerkt / geoefend?
- Ja.
11. Zo ja, hoe?
- Er wordt een consolideeroefening gedaan; alle vogels vliegen.
12. Wordt hierbij het consolideerboek gebruikt?
- Ja
13. Hoeveel tijd wordt er aan het oefenen van de woorden / aan het consolideren besteed?
- 5 minuten
14. Wordt er aandacht besteed aan de uitspraak van de woorden?
- Nee.
15. Zo ja, hoe?
- N.V.T.
16. Hoe is de opbouw van de woordenschatles?
- Eerst worden de woorden gesemantiseerd door de juf, daarna wordt de woordparachute op het bord gezet en vervolgens wordt er een korte consolideeroefening gedaan. De kinderen moeten de woorden met hun betekenissen en het woordweb ook in hun schrift zetten en dus overnemen van het bord.
17. Hoe is de groep:
- de jongens zijn actief, de meisjes zijn passief
 - enkele dominante leerlingen
 - grote verschillen in niveau
 - enkele nationaliteiten, vooral Nederlandse kinderen van Marokkaanse afkomst.
 - bij elkaar betrokken / sterk individualistisch; afwisselend
18. Wat voor interactie vindt er plaats?
- tussen leerkracht en leerling
 - tussen leerkracht en groep
 - tussen leerling en leerling
19. Wat is de rol van de docent?
- De docent is vooral sturend bezig, ze legt uit en geeft instructies maar begeleid of stimuleert de kinderen niet echt. Ze is een groot gedeelte van de les de kinderen aan het corrigeren en opvoeden.
20. Is er sprake van gelijke verdeling van beurten?
- Ja, de juf wijst de beurten eerlijk toe
21. Op welke manieren krijgen de leerlingen feedback van de leerkracht?
- Mondeling tijdens de les.

22. Hoe is het bordgebruik?

- weinig
- overzichtelijk
- wel gebruik van woordmuur
- gebruik van woordweb op het bord.

Donderdag 30 juni 2005

Eerst begint de klas weer met het gebed en met het bespreken van Het Klokhuis en Het Jeugdjournaal. Daarna krijgen ze van 9:00 tot 9:25 een toets over geschiedenis. Vervolgens wordt er van 9:25 tot 10:10 gerekend uit *Pluspunt werkboek* en uit *Pluspunt opdrachtenboek*⁷⁷. Bij al deze oefeningen komt er geen woordenschat aan bod, de leerlingen moeten zeer veel zelfstandig doen met hun mond dicht. Van 10:10 tot 10:40 wordt er spelling gedaan. De kinderen doen een les over afkortingen. De juf zet verschillende afkortingen op het bord en vraagt of de kinderen weten waarvan het een afkorting is.

10:50 – 11:00 = Krantje lezen.

11:00 – 12:00 = Gymles.

12:00 – 12:15 = Werk maken wat nog niet af is, zoals spelling en rekenen.

12:15 – 13:00 = Pauze.

13:15 – 14:00

Er wordt gewerkt uit *Goed gelezen*⁷⁸. Hier staat een opdracht met als titel ‘De hoofdgedachte’. De kinderen moeten de hoofdgedachte van het verhaal vinden door middel van sleutelwoorden. Het verhaal waarvan ze dit moeten doen gaat over een poes die is weggelopen. De juf behandelt klassikaal de tekst en stelt vragen. “We hebben laatst met woordenschat woorden behandeld, die zo’n beetje met **weglopen** te maken hebben. Wie weet dit? > **Ontvoeren**. (...) Wat is **een huisdier**? > Een tam dier dat bij mensen woont, bijvoorbeeld een cavia, een fret, een hamster, een kat, een hond, een konijn, een aap of een slang. (...) Wat doe je als je iets gaat **kopieëren**? Kopieëren is meerdere afdrucken maken van het origineel. (...) Wat betekent de uitdrukking **het geld groeit me niet op de rug**? Ik heb niet zoveel geld.

Na het opschrijven van de sleutelwoorden gaan de leerlingen aan de hand van die woorden het verhaal reconstrueren en de hoofdgedachte weergeven. Daarna krijgen ze nog een paar vragen over de tekst op het bord, die ze moeten beantwoorden zonder hun boek erbij te houden. De antwoorden worden kort besproken.

14:00 – 15:10 = De kinderen moeten taaloefeningen maken uit Taaljournaal⁷⁹.

15:15 = Gebed ter afsluiting.

⁷⁷ Van Gool, Janssen, e.a., *Pluspunt opdrachtenboek* 1^e dr. 2^e oplage, blok 12 les 4 p. 91.

Van Gool, Janssen en Munsterman, *Pluspunt werkboek* 1e dr. 4e oplage, les 4 p. 46.

⁷⁸ Van den Stoep, Klooster en Terpstra, p. 94

⁷⁹ Taaljournaal oefenboek groep 5, blz. 68 t/m 71, oef. 84 t/m 87.

Observatieformulier:

Datum: 30-06-2005

Hoeveel leerlingen: 10 kinderen, 4 jongens en 6 meisjes

Groep: 5 b

Leeftijd leerlingen: 9 à 10 jaar

Docent: Juf Rehana

1. Welk boek wordt er gebruikt?

- Gool, A. van, Janssen, D. e.a., *Pluspunt, reken- en wiskundemethode voor de basisschool; opdrachtenboek groep 5*. Den Bosch: Malmberg, 1e dr. 2e oplage.
- Gool, A. van, Janssen, D. en Munsterman, B., *Pluspunt, reken- en wiskundemethode voor de basisschool; werkboek groep 5*. Den Bosch: Malmberg, 1^e dr. 4^e oplage.
- Stoep, J. van den, Klooster, H. en Terpstra, R., *Goed gelezen, begrijpend en studerend lezen groep 5; leerlingenboek*. Den Bosch: Malmberg, 2^e dr. 6^e oplage.
- Franssen, H., Maters, A., Veer-Borneman van der, P., Veraa, P., *Taaljournaal groep 5; oefenboek taal*. Den Bosch: Malmberg, 1^e dr. 6^e oplage.

2. Welke les wordt er behandeld?

- *Pluspunt werkboek* les 4 bladzijde 46.
- *Pluspunt opdrachtenboek* blok 12 les 4 bladzijde 91.
- *Goed gelezen* bladzijde 94 “De hoofdgedachte”.
- *Taaljournaal oefenboek* bladzijde 68 t/m 71, oefening 84 t/m 87.

3. Welke vaardigheden komen er expliciet aan de orde:

- geschiedenis - rekenen - spelling
- taal - gym - lezen

4. Hoe is de verdeling per vaardigheid over het geheel van de les globaal?

- Geschiedenis ongeveer 25 minuten
- Taal ongeveer 70 minuten
- Spelling ongeveer 30 minuten
- Rekenen ongeveer 45 minuten
- Gym ongeveer 60 minuten
- Lezen ongeveer 45 minuten

5. Welke woorden / woordclusters worden er behandeld?

- Weglopen = Ergens zonder toestemming naartoe gaan.
- Ontvoeren = Iemand tegen zijn zin meenemen naar een geheime plaats.
- Het huisdier = Een tam dier dat bij mensen woont.
- Kopieëren = Meerdere afdrucken maken van het origineel.
- Het geld groeit me niet op de rug = Ik heb niet zoveel geld.

6. Op welke manier worden de woorden behandeld?

- Door de betekenissen mondeling te bespreken aan de hand van een leestekst.

7. Gaat het om herhaling, of om de introductie van nieuwe woorden?

- Zowel herhaling als verduidelijking van onbekende, nieuwe woorden.

8. Hoe komt de uitleg van de woorden over?

- Niet zo heel duidelijk en vrij oppervlakkig.

9. Denk je dat de leerlingen alles hebben begrepen?
- Nee.
10. Worden de aangeboden woorden verwerkt / geoefend?
- Nee
11. Zo ja, hoe?
- N.V.T.
12. Wordt hierbij het consolideerboek gebruikt?
- Nee
13. Hoeveel tijd wordt er aan het oefenen van de woorden / aan het consolideren besteed?
- 1 á 2 minuten, zeer weinig.
14. Wordt er aandacht besteed aan de uitspraak van de woorden?
- Nee.
15. Zo ja, hoe?
- N.V.T.
16. Hoe is de opbouw van de woordenschatles?
- Er is geen woordenschatles vandaag.
17. Hoe is de groep:
- de jongens zijn actief, de meisjes zijn passief
 - enkele dominante leerlingen
 - grote verschillen in niveau
 - enkele nationaliteiten, vooral Nederlandse kinderen van Marokkaanse afkomst.
 - bij elkaar betrokken / sterk individualistisch; afwisselend
18. Wat voor interactie vindt er plaats?
- tussen leerkracht en leerling
 - tussen leerkracht en groep
 - tussen leerling en leerling
19. Wat is de rol van de docent?
- Voornamelijk sturend en corrigerend.
20. Is er sprake van gelijke verdeling van beurten?
- Ja, de juf wijst zelf de beurten eerlijk toe
21. Op welke manieren krijgen de leerlingen feedback van de leerkracht?
- Mondeling tijdens de les.
22. Hoe is het bordgebruik?
- weinig, rommelig
 - geen gebruik van woordmuur
 - geen gebruik van parachutes etc.

Vrijdag 1 juli 2005

Er wordt eerst een gebed gezegd. Vervolgens wordt er weer over Het Klokhuis en Het Jeugdjournaal gepraat. Dan geeft juf Radha les. Juf Rehana heeft vandaag een vrije dag. De kinderen moeten van juf Radha zelfstandig dingen afmaken waarmee ze nog niet klaar zijn. Daarna geeft meester Safiek les van 8:55 tot 10:30. Zijn les gaat over cultuur en bevolkingsgroepen. Er wordt met de leerlingen een lijst gemaakt met culturele verschillen tussen Marokkanen en Turken. In de klas zitten zes Marokkaanse en drie Turkse kinderen en één Egyptisch kind. Als de lijst af is, gaan ze een tekenopdracht doen. De tekening moet gaan over spelende kinderen op het schoolplein. Vervolgens gaan ze terugblikken op een kinderfestival waar de klas eerder nartoe is geweest. Op dat festival hebben ze een clown gezien. De meester vraagt of de kinderen weten wat **een clown** precies is. Na verschillende pogingen van de klas geeft hij zelf maar het antwoord. Een clown is iemand die voor **zijn beroep** kinderen laat lachen en grapjes maakt. Hierna gaan ze onschrijvingen van beroepen op een papiertje zetten. Ze moeten die omschrijving voorlezen en de rest moet dan raden welk beroep het is.

De rest van de dag zijn de kinderen voornamelijk zelfstandig bezig met rekenopdrachten die juf Radha ze heeft opgegeven. Er zijn vandaag geen nieuwe woorden behandeld. Daarom heb ik ook geen observatieformulier ingevuld.

Bijlage 5: Toetsresultaten El Amien

Leerling 1

Naam: Oum.

Score: 0 fout, 11 vragen goed.

1. Mijn moeder heeft een kostbaar bezit.
 Veel geld waard.
2. Op de hoek van de straat zit de juwelier.
 Iemand die voor zijn beroep juwelen verkoopt.
3. De ontvoerders willen een meisje gaan ontvoeren.
 Tegen haar zin meenemen naar een geheime plaats.
4. In die ring zit een mooie edelsteen.
 Bewerkte natuursteen.
5. Wat heb jij een slechte houding!
 De manier waarop je zit of staat.
6. Ik heb van mijn vader een huisdier gekregen.
 Tam dier dat bij mensen thuis woont.
7. Mijn oom is miljonair.
 Iemand die meer dan een miljoen euro heeft.
8. Als je je aan iemand voorstelt dan ...
 geef je hem je hand en zeg je hoe je heet.
9. Wat betekent **het losgeld**?
Het losgeld is *geld dat de ontvoerders vragen om iemand anders terug te krijgen.*
10. Wat betekent de uitdrukking **het geld groeit me niet op de rug**?
Dat ze niet veel te veel geld uit kan geven.
11. Wat gebeurt er als je **tot leven komt**?
Dat je niet stil blijft maar bewegen.

Leerling 2

Naam: Man.

Score: 1 open vraag fout, 2 meerkeuzevragen fout, 8 vragen goed.

1. Mijn moeder heeft een kostbaar bezit.
 Veel geld waard.
2. Op de hoek van de straat zit de juwelier.
 Iemand die voor zijn beroep juwelen verkoopt.
3. De ontvoerders willen een meisje gaan ontvoeren.
 Tegen haar zin meenemen naar een geheime plaats.
4. In die ring zit een mooie edelsteen.
 Gouden randje.
5. Wat heb jij een slechte houding!
 De manier waarop je zit of staat.
6. Ik heb van mijn vader een huisdier gekregen.
 Tam dier dat bij mensen thuis woont.
7. Mijn oom is miljonair.

- Iemand die meer dan een miljoen euro heeft.
8. Als je je aan iemand voorstelt dan ...
 geef je hem je hand en zeg je hoe je heet.
9. Wat betekent **het losgeld**?
 Het losgeld is *Dat is geld dat is 20 cent bijvoorbeeld. Dat het centje zijn.*
10. Wat betekent de uitdrukking **het geld groeit me niet op de rug**?
Dat zijn woorden die samen een bijzonder spicaal zin vormennen.
11. Wat gebeurt er als je **tot leven komt**?
Dat word gemaakt en dan kan je lopen en praten enzovoort.

Leerling 3

Naam: Zey.

Score: 3 open vragen fout, 3 meerkeuzevragen fout, 5 vragen goed.

1. Mijn moeder heeft een kostbaar bezit.
 Heel mooi.
2. Op de hoek van de straat zit de juwelier.
 Iemand die voor zijn beroep juwelen verkoopt.
3. De ontvoerders willen een meisje gaan ontvoeren.
 Tegen haar zin meenemen naar een geheime plaats.
4. In die ring zit een mooie edelsteen.
 Kostbare baksteen.
5. Wat heb jij een slechte houding!
 De manier waarop je met kinderen speelt.
6. Ik heb van mijn vader een huisdier gekregen.
 Tam dier dat bij mensen thuis woont.
7. Mijn oom is miljonair.
 Iemand die meer dan een miljoen euro heeft.
8. Als je je aan iemand voorstelt dan ...
 geef je hem je hand en zeg je hoe je heet.
9. Wat betekent **het losgeld**?
 Het losgeld is *dat is geld dat iets van miljoen euro.*
10. Wat betekent de uitdrukking **het geld groeit me niet op de rug**?
Dat betek dat de geld niet op je rug groeit.
11. Wat gebeurt er als je **tot leven komt**?
Dat je te oud wordt.

Leerling 4

Naam: Sha.

Score: 1 ½ open vraag fout, 9 ½ vraag goed.

1. Mijn moeder heeft een kostbaar bezit.
 Veel geld waard.
2. Op de hoek van de straat zit de juwelier.

- Iemand die voor zijn beroep juwelen verkoopt.
3. De ontvoerders willen een meisje gaan ontvoeren.
 Tegen haar zin meenemen naar een geheime plaats.
4. In die ring zit een mooie edelsteen.
 Bewerkte natuursteen.
5. Wat heb jij een slechte houding!
 De manier waarop je zit of staat.
6. Ik heb van mijn vader een huisdier gekregen.
 Tam dier dat bij mensen thuis woont.
7. Mijn oom is miljonair.
 Iemand die meer dan een miljoen euro heeft.
8. Als je je aan iemand voorstelt dan ...
 geef je hem je hand en zeg je hoe je heet.
9. Wat betekent het losgeld?
 Het losgeld is *geld dat los is*.
10. Wat betekent de uitdrukking het geld groeit me niet op de rug?
Als je niet veel geld hebt en het geld groeit niet op de rug.
11. Wat gebeurt er als je tot leven komt?
Als je tot leven komt kan je bewegen.

Leerling 5

Naam: Bus.

Score: 1 meerkeuzevraag fout, 3 open vragen fout, 7 vragen goed.

1. Mijn moeder heeft een kostbaar bezit.
 Veel geld waard.
2. Op de hoek van de straat zit de juwelier.
 Iemand die voor zijn beroep juwelen verkoopt.
3. De ontvoerders willen een meisje gaan ontvoeren.
 Tegen haar zin meenemen naar een geheime plaats.
4. In die ring zit een mooie edelsteen.
 Gouden randje.
5. Wat heb jij een slechte houding!
 De manier waarop je zit of staat.
6. Ik heb van mijn vader een huisdier gekregen.
 Tam dier dat bij mensen thuis woont.
7. Mijn oom is miljonair.
 Iemand die meer dan een miljoen euro heeft.
8. Als je je aan iemand voorstelt dan ...
 geef je hem je hand en zeg je hoe je heet.
9. Wat betekent het losgeld?
 Het losgeld is *een geld die je een euro van maken*.
10. Wat betekent de uitdrukking het geld groeit me niet op de rug?
Dat het geld niet op de rug groeit.

11. Wat gebeurt er als je **tot leven komt**?

Dat je bijna dood ging maar toen was je tot leven gekomen.

Leerling 6

Naam: Fat.

Score: 1 meerkeuzevraag fout, 2 open vragen fout, 8 vragen goed.

1. Mijn moeder heeft een kostbaar bezit.
 Veel geld waard.
2. Op de hoek van de straat zit de juwelier.
 Iemand die voor zijn beroep juwelen verkoopt.
3. De ontvoerders willen een meisje gaan ontvoeren.
 Tegen haar zin meenemen naar een geheime plaats.
4. In die ring zit een mooie edelsteen.
 Kostbare baksteen.
5. Wat heb jij een slechte houding!
 De manier waarop je zit of staat.
6. Ik heb van mijn vader een huisdier gekregen.
 Tam dier dat bij mensen thuis woont.
7. Mijn oom is miljonair.
 Iemand die meer dan een miljoen euro heeft.
8. Als je je aan iemand voorstelt dan ...
 geef je hem je hand en zeg je hoe je heet.
9. Wat betekent **het losgeld**?
Het losgeld is *een zakje vol geld heel veel geld.*
10. Wat betekent de uitdrukking **het geld groeit me niet op de rug**?
Dat je niet zoveel geld voor heeft.
11. Wat gebeurt er als je **tot leven komt**?
Dan wordt je wakker.

Leerling 7

Naam: Ous.

Score: 1 meerkeuzevraag fout, 1 open vraag fout, 9 vragen goed.

1. Mijn moeder heeft een kostbaar bezit.
 Veel geld waard.
2. Op de hoek van de straat zit de juwelier.
 Iemand die voor zijn beroep juwelen verkoopt.
3. De ontvoerders willen een meisje gaan ontvoeren.
 Tegen haar zin meenemen naar een geheime plaats.
4. In die ring zit een mooie edelsteen.
 Kostbare baksteen.
5. Wat heb jij een slechte houding!
 De manier waarop je zit of staat.
6. Ik heb van mijn vader een huisdier gekregen.
 Tam dier dat bij mensen thuis woont.

7. Mijn oom is miljonair.
 Iemand die meer dan een miljoen euro heeft.
8. Als je je aan iemand voorstelt dan ...
 geef je hem je hand en zeg je hoe je heet.
9. Wat betekent **het losgeld**?
 Het losgeld is *dat je losgeld hebt net als 2 euro 1 euro.*
10. Wat betekent de uitdrukking **het geld groeit me niet op de rug**?
Ik heb geen geld.
11. Wat gebeurt er als je **tot leven komt**?
Dat je kan praten en als doen.

Leerling 8

Naam: Moh.

Score: 1 open vraag fout, 10 vragen goed.

1. Mijn moeder heeft een kostbaar bezit.
 Veel geld waard.
2. Op de hoek van de straat zit de juwelier.
 Iemand die voor zijn beroep juwelen verkoopt.
3. De ontvoerders willen een meisje gaan ontvoeren.
 Tegen haar zin meenemen naar een geheime plaats.
4. In die ring zit een mooie edelsteen.
 Bewerkte natuursteen.
5. Wat heb jij een slechte houding!
 De manier waarop je zit of staat.
6. Ik heb van mijn vader een huisdier gekregen.
 Tam dier dat bij mensen thuis woont.
7. Mijn oom is miljonair.
 Iemand die meer dan een miljoen euro heeft.
8. Als je je aan iemand voorstelt dan ...
 geef je hem je hand en zeg je hoe je heet.
9. Wat betekent **het losgeld**?
 Het losgeld is *geld dat de los is zoals 1 euro en 2 euro.*
10. Wat betekent de uitdrukking **het geld groeit me niet op de rug**?
Ik heb er niet genoeg geld voor.
11. Wat gebeurt er als je **tot leven komt**?
Eerst ben je stil daarna begin je te bewegen en dan kan je praten.

Bijlage 6: Voorlopige tijdsplanning

Week 18 t/m 23: werken aan scriptie: 400 uur.

Week 24: Voorlopige versie van de scriptie inleveren.

Week 26: Resultaat van het verslag terug en tijd voor eventuele herziening.

Week 27: Inleveren uiteindelijke versie scriptie.

Bijlage 7: Uiteindelijke tijdsplanning

De omvang van de scriptie is in totaal 15 ECTS, niveau MA. Dit staat ongeveer gelijk aan 400 uur. Deze 400 uur wordt besteed aan het literatuur- en empirisch onderzoek en aan het schrijven van de scriptie.

Week 18 t/m 22: Literatuuronderzoek.

Week 23: Opzetten empirisch onderzoek.

Week 24: Uitvoeren empirisch onderzoek Agnesschool en verwerken van de resultaten.

Week 25: Woordenschattoets Agnesschool afnemen en verwerken van de resultaten.

Week 26: Uitvoeren empirisch onderzoek El Amien en verwerken van de resultaten.

Week 27: Woordenschattoets El Amien afnemen en verwerken van de resultaten.

Week 28: Resultaten interpreteren en koppelen aan literatuuronderzoek.

Week 29: Resultaten interpreteren en koppelen aan literatuuronderzoek.

Week 30: Voorlopige versie van de scriptie inleveren.

Week 33: Resultaat van het verslag per email terug en tijd voor eventuele herziening.

Inleveren uiteindelijke ingebonden versie van de scriptie.